КОМИТЕТ ЗА КУЛТУРА
ГЛАВНА ДИРЕКЦИЯ "МУЗЕИ И ХУДОЖЕСТВЕНИ ГАЛЕРИИ"
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ И МУЗЕЙ
ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – КЮСТЕНДИЛ

XXXV

НАЦИОНАЛНА КОНФЕРЕНЦИЯ ПО АРХЕОЛОГИЯ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ

КЮСТЕНДИЛ, 1990

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ:
проф. Велизар Велков (отговорен редактор)
ст.н.с. Александър Бонев (секретар)
ст.н.с. Хенриета Тодорова
н.с. Иля Прокопов
Елена Кърджиева

ПРАИСТОРИЯ

Н. Сираков (София)

ПРОУЧВАНИЯ НА ПАЛЕОЛИТА В КАРЛУКОВСКИЯ КАРСТ, ЛОВЕШКА ОБЛАСТ

През 1989 г. работата в терена се проведе през м.юли. Изследванията се организираха от Историческия музей в Ловеч, при научно изпълнение в международно сътрудничество между АИМ - БАН - Група за палеолитни проучвания, Археологически институт на Ягелонския университет (Полша) и Института по кватернер на Университета Бордо I (Франция).

Последователно продължиха разкопките на основните обекти ТД I, ТД II и ТД V във входната част на карстовия комплекс "Темната дупка" - Проходна.

В сондаж ТД V на дълбочина 440 - 510 см беше изследван прехода между граветските и ориняшките пластове. Беше установено, че хронологически той отговаря на периода между 28 000 - 30 000 BP. При това следите от най-късната локална фаза на ориняка са нарушени от ерозия, ограничаваща реконструкцията й.

В сондаж Т.Д.I бе разширена площта (кв. АБВ$_{1-2}$),на която се разкопаваха среднопалеолитни пластове на дълбочина 530 - 570 см. Установени бяха две нива от огнища в пл. 6 с придружаващи мустиерски елементи. Те потвърждават вече сигурно последователни фази на късния балкански мустериен с леваулазка техника. Характерна особеност е почти пълната липса на костни останки. За сега се налага мнението, че това се дължи на разлагането им поради неблагоприятните седиментологични условия.

На площадката пред входа на Темната дупка, в сондаж Т.Д.II, продължи разкопаването на пласт VI в. Той поставя труден археологически проблем: интерпретация на съвместно отложени къснопалеолитни (с оринашки облик предимно) и среднопалеолитни (засега неопределен мустериен) елементи.

Оформят се две основни възможности:

а) Механично смесване следствие на преотлагане на два отделни ансамбъла - среднопалеолитен и къснопалеолитен.

б) Един ансамбъл - резултат от късна среднопалеолитна култура, която, както по пътя на вътрешното си развитие, така и чрез контакти със съществуващите вече ранни къснопалеолитни култури, включва къснопалеолитни елементи на технологията и типологията.

Разбира се, втората възможност предизвиква много по-голям интерес. Засега тя трудно може да се подкрепи от седиментологично-стратиграфските условия. Не може обаче да бъде напълно отхвърлена в светлината на последните открития на Балканите (Гърция), където среднопалеолитни ансамбли бяха датирани много късно - ок. 36 000 г. BP. Тази възможност се подкрепя и от данни у нас (Самуилица II, Муселиево) за късно развитие на среднопалеолитни култури, които са съществували успоредно с най-ранните в Европа ориняшки елементи (Бачо Киро) през периода между 43 000 и 38 000 г BP. В антропологически аспект това поставя въпроса за връзките и отношенията между най-късните местни неандерталски групи и Хомо сапиенс, който възниква най-вероятно на основата на местен субстрат и алохтонни елементи.

Иван Гацов (София)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА НА ГАРА ЛАКАТНИК, ОБЩИНА СВОГЕ ПРЕЗ 1989 г.

От 15 до 25 юни 1989 г. под ръководството на н.с.И. Гацов и с участието на членовете на Групата за палеолитни изследвания към АИМ - БАН - Секция за праистория, бяха проведени сондажни проучвания в предварително набелязани пещерни обекти: Свинската дупка и Ражишката пещера в района на гара Лакатник, община Своге.

За целите на изследването бе заложен в привходните части на пещерите по един сондаж. Ограничените финансови средства обаче не позволиха работата да продължи до достигането на скалното дъно и в двата сондажа. Независимо от това, значителното количество палеонтологически материал, както и намерените отделни артефакти от зонален кремък, налага продължаването на изследването и през 1990 година.

Стефанка Иванова (София)

КЪСНОПАЛЕОЛИТНОТО НАХОДИЩЕ "ЧУЧУРА", С. БОРИНО, СРЕДНИ РОДОПИ

Поради специфичните условия за работа в този район през 1989 г. разкопките не бяха проведени в обема на предварителния план. Работи се само 6 дни с ограничено количество работници. Проучиха се 5 м^2 в северозападния ъгъл на разкопаваната до сега площ. Бяха поставени за разрешаване две задачи:

1. Взимане на проби за C^{14};
2. Потвърждаване или отхвърляне на съществуването на по-ранен културен хоризонт.

По задача 1. През края на сезона 1988 г. при зачистване на западния профил бяха установени следи от огнище, разположено под проучваната до сега площ и под културен хоризонт. Огнището явно продължаваше в източна посока. През 1989 г. пластовете бяха проучени до основна скала, което даде възможност за вземане на проба. Установи се, че огнището е силно размито и част от него е разрушена заедно с профила през зимния сезон. Това поставя под съмнение възможността за датиране на пробата.

По задача 2. До 1988 г. къснопалеолитното находище "Чучура" бе известно като еднослойно. През края на сезона възникна съмнение за съществуването на по-ранен културен хоризонт, върху ограничена площ от склона. През 1989 г. бе разкрита част от този културен хоризонт. Той залягa 10 – 15 см под проучвания до сега. Ясно се очертава в профила, като концентрация на материали и характерно за огнище затъмняване. Артефактите от ранния културен хоризонт лежат в светла, жълтокафява компактна глина. В нея са върховите части на късове тип "валуни", основите на които залягат в едрозърнести ръждивокафяви пясъци. В тази част на склона пясъците и валуните лежат върху основната скала. Кремъчни артефакти се намират и между валуните.

Ограничената площ на разкопките не позволи определянето на границите на новия културен хоризонт. Добитият кремъчен материал е без съмнение с къснопалеолитен характер, но като количество не е достатъчен за определяне на по-прецизни разлики с материалите от по-късния хоризонт.

Р. Катинчаров (София), Жан-Пол Демул, М. Лихардус (Париж)
Ил. Кулов, М. Кулова (Благоевград)

ПРОУЧВАНЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ КРАЙ С. КОВАЧЕВО, САНДАНСКО

През отчетния сезон се работеше предимно в централните и западни квадрати. Работата беше съсредоточена върху:

1. Проучване на жилище 1 в кв. К
2. Проучване на останалата част от последният ранно-неолитен хоризонт в западните квадрати.
3. Окончателно изясняване на каменното струпване в южната периферия на селището.

В квадрат К се разчистваха отделни елементи от жилище 1. На запад от пещта и глинената площадка (хромелно съоръжение) беше открит фрагментиран на място зърнохранилище. Той лежи върху бели конкреции, които заемат значителна част от

предполагаемото подово ниво на самото жилище. По всяка вероятност те маркират подовото ниво.

Източно от двете съоръжения (пещта и гл. площадка) бе разкрито детско хокерно погребение с главата на изток. То се намира на 10 – 15 см по-ниско под подовото ниво. В непосредствена близост до него се откри глинена биконична паница и хаван. Подобни на тази паница са намерени в раннонеолитното селища в Перник и Гълъбник.

Работата в кв. А се концентрира върху проучване на стр. 72 (яма) и нейното изчерпване. Нейния пълнеж се състои от кости, дребни камъни, фр. мазилки и значително количество керамика чиято по-голяма част се отнася към средния неолит тип Долна Рибница.

Освен това разчистваше се и пространството маркирано от дупки от колове разкрити през 1988 година. Тук бяха открити копачка и сърп изработени от рог в хоризонтално положение. Под тях се намери едно гърне, а в непосредствена близост една полусферична паница. Трябва да се отбележи и това, че тези материали лежат върху бели конкреции.

В резултат на проучването на кв.Е през изтеклия сезон се разкри основа на пещ върху подложка от дребни чакълести камъни. На различни места в квадрата бяха регистрирани петна от бели конкреции намиращи се на едно и също ниво. На север от пещта се разкри кръгло съоръжение, чийто стени са измазани със същия материал като тези бели конкреции.

В непосредствена близост до пещта бяха открити **in sito** три пандатива и четири мъниста изработени от мида и благороден камък. Беше проучено и част от каменното струпване в южната периферия на селището в кв. **N,R.** Те лежат върху тъмносива пръст и в дълбочина са по-нарядко. Археологическият материал намерен между тях е смесен ранно, средно неолитен и от раннобронзовата епоха. Те нямат определена архитектонична стойност и според нас са служели или да укрепят самата периферия на селището или за повдигане на терена.

Поради това, че през този сезон се работеше в по-високите нива керамиката принадлежи към последния раннонеолитен хоризонт, характеризирана с бяло рисувана керамика с геометрични, точковидни и мрежести орнаменти.

Бяха открити 418 броя находки. Прави впечатление голямото количество украшения, кремъчни пластинки и костени оръдия.

Ст. Чохаджиев (Кюстендил)

ПРОУЧВАНЕ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ КРАЙ СЕЛО ВАКСЕВО, КЮСТЕНДИЛСКО ПРЕЗ 1989 г.

Праисторическото селище край с. Ваксево се намира в м. "Студена вода" - на около 250 м северно от вливането на р. Речица в р. Елешница. Разположено е на левия бряг на р. Елешница, върху първата незаливна тераса.

Общата проучена площ е 24 кв.м. По повърхността и на дълбочина до 0,23 м се откриват материали от каменномедната, ранната бронзова и желязна епохи.

В запазения културен пласт са констатирани два строителни хоризонта от ранния неолит.

Открито бе и човешко погребение. Според антропологичната експертиза на д-р Чолаков костните останки принадлежат на индивид в зряла възраст - около 50 години, с ръст 164 см. Расово-типологичният анализ показва преобладаване на белезите на груб медитерански расов тип.

Новооткритите материали намират близки аналогии с находките от Крайници, Прибой, Гълъбник и Анзабегово в Македония. Те имат значение при прецизиране хронологията на бялорисувания ранен неолит в басейна на р. Струма.

А. Бакъмска (Перник)

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ГЪЛЪБНИК, РАДОМИРСКА ОБЩИНА ПРЕЗ 1989 г.

През 1989 г. разкопките на селищната могила Гълъбник продължиха в западния сондаж на площ от 800 кв.м на дълбочина от 2,90 до 3,10 м - т.е. беше приключено проучването на V строителен хоризонт. Поради малката дебелина на разкопания пласт нови съоръжения не бяха открити. Изяснен беше планът на едно цяло жилище с размери 7,40 х 6,80 м и частичните планове на още три сгради. Ориентацията им е обичайната за селището - североизток - югозапад. Улиците са тесни - от 0,70 до 1,00 м. Дупки от колове се откриват сравнително радко, а плановете се маркират от тесни (8 - 10 см) ивици жълта негоряла глина без примеси, най-често запазени на височина до 10 - 15 см.

Находките са малко - само 75. Сред тях са обичайните оръдия от камък, кремък и кост, три цели груби съда, култови масички, между които един бялорисуван триъгълен жертвеник, с високи крачета и висок коничен реципиент антропоморфни и зооморфни фигурки. В този хоризонт рисуваната керамика е само с бяла боя като продължават да се откриват неизвестни типове украса.

През настоящия сезон се планира да бъде приключено проучването на пласта до нивото на подпочвената вода - 3,70 м.

Лиляна Перничева (София)

РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В М. РАВЕН, ГР. БЕЛИЦА

Селището се намира на 6 км североизточно от Белица, на полегат източен склон край Беличката река. Разкопките през 1989 г. имаха сондажен характер. С оглед на предполагаемия дебел наносен слой върху културния пласт се направиха три малки сондажа в северната част на селището. Наносният слой тук е дебел 0,50 - 0,60 м. На дълб. 0,60 - 0,80 м и в трите сондажа изби вода, просмукана от продължителното напояване на ливадата. Други два сондажа с обща площ 45 кв.м бяха разположени северно от първите. Тук теренът се оказа сух. Културният пласт започва от дълб. 0,20 м. И в двата сондажа се попадна на останки от жилища на дълб. 0,40 - 0,50 м. В сондаж № 4 жилището е частично опожарено. Пещта е силно разрушена и има основа от 2 - 3 реда едри и дребни речни камъни. Жилището в сондаж № 5 е силно опожарено. Разрушената пещ има конструкция подобна на предишната. Около нея се разкриха няколко цели и много фрагментирани съдове и голям долен хромелен камък.

Селището се датира към ранния неолит с бяло рисувана керамика. В горния хоризонт фината кафява и рисуваната керамика са изключително редки. На дълб. 0,80 - 1,00 м в сондаж № 2 се откри по-голямо количество фина червеникава керамика от един по-ранен хоризонт.

Недалеч от пещта в сондаж № 4 се откри колективна находка от шест добре запазени каменни тесли.

В. Николов, К. Рогева, Е. Сиракова (София)

РАЗКОПКИ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ СЛАТИНА (СОФИЯ)

През археологическия сезон 1989 г. проучването на II строителен хоризонт на раннонеолитното селище Слатина (София) продължи в западната половина на обекта. Разкопките се проведоха на площ около 600 кв.м. Разкопан е пласт с дебелина около 0,20 м.

В хода на разкопките се очертаха останки от още три жилища (без фиксираната вече през 1988 г. в този сектор постройка); две от тях са били с изпечени стени, а сред останките на третото няма такива следи. Разчистена е основа на пещ (с подковообразна форма) в третата къща.

През сезона продължи и детайлното проучване на подовете на три жилища от I строителен хоризонт, намиращи се извън разкопаната площ на II строителен хоризонт.

По време на разкопките е събран значителен брой (около 300) цели и фрагментирани находки - оръдия на труда от камък, кремък и кост, множество фрагменти и фрагментирани култови масички, керамични антропоморфни и зооморфни статуетки, украшения. Прави впечатление липсата на керамични тежести за тъкачен стан.

Събраният масов керамичен материал е в голямо количество и не се различава съществено от познатия керамичен комплекс, принадлежащ на горния строителен хоризонт. Основна характеристика носят съдовете с ангобирана повърхност и рисувана с тъмни бои украса. Рядко се срещат орнаментирани с бяла боя съдове.

Проучваното селище, обозначено като II строителен хоризонт, се отнася към група Кремиковци.

В. Николов, Ст. Хилер, М. Кънчев, П. Хьоглингер, Т. Кънчева

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА В КАРАНОВО, НОВОЗАГОРСКО (БЪЛГАРО-АВСТРИЙСКА ЕКСПЕДИЦИЯ)

Разкопките през 1989 г. продължиха четири седмици. Беше проучен преходът между културите Караново I и Караново II. Разкопаният върху 400 кв.м пласт е с дебелина до 0,30 м.

В западната част на сектора бяха разкрити следи от жилище с мегароноиден план. Ориентирано е по посоките на света. Размерите на единственото помещение са 5,40 м (изток-запад) х 5,90 м (север-юг). Двете къси стени обаче се издават към запад с около 1,10 м и оформят открито предверие. Входът на постройката е към запад, а точно срещу него, непосредствено пред средната част на източната стена, се намира пещ със слабо удължена форма (1,20 х 1,00 м). В пещта е регистрирана една основна поправка. Стените на къщата са били изградени от дълбоко забити в черната стерилна пръст дървени колове, измазани с жълта глина, която добре подчертава плана им. Постройката се отнася към култура Караново II.

Следи от жилище, принадлежащи към култура Караново I са установени в северния и източния район на разкопавания сектор. В северния дял е проследен план на постройка с размери 6,60 м (север-юг) х 7,30 м (изток-запад). Вратата е на южната стена. Не са установени останки от съоръжения. Под тази сграда е регистриран план на друга постройка с размери 7,50 м (север-юг) х 5,40 м (изток-запад). И в нея липсват следи от съоръжения. В източния дял на сектора са разчистени следи от жилище, състоящо се от едно голямо и едно малко помещение, прилепено към южната стена. Размерите на големия дял са 5,90 м (север-юг) х 5,80 м (изток-запад), но размерите на анекса не са установени.

Най-важната констатация от разкопките през този сезон в Караново е тази за топографската и културна приемственост между селищата от културите Караново I и Караново II.

Я. Бояджиев, Ив. Вайсов (София)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "КРЕМЕНИЦА" ПРИ С. ТОПОЛНИЦА ПРЕЗ 1989 г.

През 1989 г. усилията бяха съсредоточени за проучването на жилище 3 - квадрати Л 16, К 16 и К 15. Установи се, че т.нар. жилище 3 всъщност е помещение, влизащо в обширен жилищен комплекс. Той включва проученото през 1986-87 г. жилище 2 (с вкопана и наземна част), жилище 3 и помещение 4, проучено през 1989 г. Жилищният комплекс е бил под общ покрив, който се е поддържал от дебели колове (диам. 0,40 - 0,30 м), забити до 1,00 м в стерилния терен.

В помещения 3 и 4 се установиха три основни етапа на развитие, като в помещение 4 има и един междинен.

Първият етап е свързан с първоначалното оформяне на жилището. Помещение 3 и 4 са вкопани едно до друго в стерилния терен, като се разграничават от оставения между тях ръб. Върху ръба вероятно е имало тънка стена, следи от която личат в профила. В северозападната половина на пом. 3 е оформено овално хлътване, в което е имало огнище (или пещ). Пепел от него, фрагменти от керамика и кости образуват пласт от 0,10 м върху пода. В помещение 4 се установи един допълнителен етап на преустройство, който не е засвидетелстван в пом. 3. Дължи се на пожар, обхванал само пом. 4. Пожарът се документира от пепелив слой, примесен с голямо количество горели стенни обмазки.

През втория етап подът е покрит със стерилна пръст. В северозападната част на помещение 3, над хлътването от етап 1, е оформен подиум, върху който вероятно е имало пещ. През този етап помещение 3 се свързва с помещение 2 и се обединява с помещение 4.

През третия етап всички помещения са наземни. Сградата е ремонтирана. Направени са нови дупки за колове в ъглите на помещения 3 и 4, като изкопаната пръст е използвана за застилане на пода. Изградени са преградни стенички между помещения 2 и 3 и между помещения 3 и 4. В пом. 3 е съоръжена пещта (запазена и досега), лежаща точно над подиума от етап 2.

Сред находките от помещения 3 и 4 преобладават кремъчните и костните оръдия на труда. Количеството на съдовете е значително по-малко от това в помещение 2. Този факт подсказва, че отделните помещения са изпълнявали и различни функции.

Лиляна Перничева (София), М. Грембска-Кулова (Благоевград)

РАЗКОПКИ НА КЪСНОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ ДАМЯНИЦА, ОБЩИНА САНДАНСКИ

През 1989 г. завърши изчерпването на обработваемия слой до дълбочина 0,30 м на площ 800 кв.м. На тази дълбочина, непосредствено под орницата, по структура на пласта се очертават два вида сектори. Едните, разположени предимно в западната част на изкопа, са наситени с опожарени мазилки, които на места образуват компактен пласт и очертават местата на две или три жилища. В източната част на сектора следи от опожаряване няма и в пласта се разкриват сивопепеляви прослойки.

Орницата е наситена с голямо количество фрагментирана керамика. Преобладава кафявочервеникавата керамика със зърнеста структура. Относителното количество на сивата и сивочерна излъскана керамика не е голямо и се увеличава както в дълбочина, така и в хоризонтално направление към източната част на изкопа.

Орнаментираната керамика е няколко типа. Най-характерни са: рисувана с кафява боя върху червеникава или светлокафява основа в специфични за селището мотиви: различни комбинации на червена лакова рисунка: двуцветна рисунка; керамика рисувана с битум и др.

Сред находките преобладават кремъчните оръдия и фрагментите от глинени идоли.

Р. Катинчаров, Ян Лихардус, Фр. Бертемес, В. Николов, Ил.Илиев

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КРАЙ С. ДРАМА, ЯМБОЛСКО

През изминалата 1989 г. продължиха редовните археологически разкопки на селищната могила край с. Драма, Ямболско от смесената българо-западногерманска археологическа експедиция. Разкопките са проведени в рамките на 50 дни. Проучена бе площ от около 1500 м^2, в североизточния сектор на могилата. Целта на изследователския екип през изтеклата кампания бе да се проучат окончателно откритите през 1988 г. жилища от Караново VI, като успоредно с това се извършват проучвания в района около могилата.

Довършено бе проучването на двуетажното жилище в ареал I_{09}, при което бяха открити нови съдове, като общо броят им надхвърли сто и беше открита уникална находка - напълно запазена домакинска пещ заедно със съдовете в нея и около нея. Северно от това жилище бе открито друго - в ареал I_{08}, където също бяха открити десетки съдове. Напълно бяха проучени четири жилища. Освен това с цел да се установи посоката на откриния през предходната кампания втори окоп бяха извършени два контролни сондажа, при което се констатира, че окопът продължава на изток, след което завива на юг. Откриваната в рамките на окопа керамика най-общо се отнася към халколита. По-точна датировка ще се направи след окончателното проучване.

Успоредно с това се работеше в ареалите $M_{08,09,10,11}$ където се сваляше хумуса. В ареалите $M_{09,10}$ бяха открити няколко концентрации на различни по форма и големина камъни, между които изобилстват фрагменти керамика и животински кости. По всяка вероятност се касае за култови площадки.

При проследяване на изкопната работа при корекцията на река Калница бяха открити и няколко нови площни селища влизащи в микрорегиона на могилата. През следващата година разкопките ще продължат.

Петър Калчев (Ст. Загора)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА В С. КИРИЛОВО, СТАРОЗАГОРСКО

На 11 км западно от Стара Загора в центъра на с. Кирилово се намира праисторическа селищна могила. Висока е 14 м с диаметър при основата 180 м.

През 1989 г. се проведоха спасителни разкопки върху източната й част, която попада в трасето на строяща се улица. Проучена е площ от около 70 кв.м. Разкрити са пет строителни хоризонта. Три от тях се отнасят към къснохалколитната култура Караново VI и два към раннохалколитната култура Караново V – Марица.

Фиксирани са части от жилища, изградени от плет измазани с глина примесена със слама. Подовете на жилищата са от транбована глина със светложълт цвят. Разкрити са основи на пещи с правоъгълна форма. При една от тях подът е бил подновяван пет пъти. В жилищата са открити зърнохранилища с цилиндрична и правоъгълна форма от изпечена глина със сиво-белезникав цвят.

Керамиката е характерна за периодите Караново V и VI, украсена с графит, неорганизиран барботин, врязана и инкрустирана с бяла и др. Открити са още оръдия на труда от кост, рог, камък и кремък, глинени и костени човешки фигурки, глинени алтари и др.

Установено бе наличието на късчета медна руда във всички хоризонти. Намерено бе наличието на късчета медна заготовка с правоъгълна форма. Това се дължи на близостта на селищната могила до праисторическите медни рудници в м. Тамнянка и Мечи кладенец.

А. Радунчева (София), Б. Колева (Пловдив)

РАЗКОПКИ НА ЕНЕОЛИТНИЯ КУЛТОВ ЦЕНТЪР ДО С. ДОЛНОСЛАВ, ПЛОВДИВСКО

През 1989 г. археологическото проучване продължи върху западната половина на могилата. Проучи се втората преправка на подовите нива на храмовите постройки. Изследвано бе и свободното от застрояване междухрамово пространство. Установено бе следното:

1. И в тази си част комплексът е бил ограден от два разделителни пояса – бял и кафяв. Само западната половина е била оградена и от ред камъни разположени в полукръг, като на места образуват уширения. Цялата западна периферия (до основата на могилата) е била обагрена в бяло.
2. По време на съществуването на втората преправка на I-ви строителен хоризонт трите най-южни постройки са били така свързани, че образуват две. Формата им напомня силует на плоски костени идоли.
3. Подовете на всички храмове са били покрити с най-разнообразни релефи, изработени предимно от жълта глина. Образували са сложни композиционни групи от геометрични фигури и изображения хора, птици (орел), животни (елен) и др.
4. По-голямата част от междухрамовото пространство също е била заета от изображения, направени от бяла пръст, но те са силно пострадали от времето. Само в най-западния край на улицата с посока север-юг беше открито антропоморфно изображение, напомнящо глава на идол от с. Салманово, Шуменско. Височината му е 0,80 м.

В.Попов (Русе), консултант к.и.н. Т.Иванов (Разград)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА РУСЕНСКАТА СЕЛИЩНА МОГИЛА ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

Археологическите проучвания за 1989 г. преследваха следните цели:

1. Чрез сондаж в северната, северозападната зона на могилата, да се установи денивелацията на стерилния пласт със субструкцията на могилата и отделянето на културните наслоявания от по-късните насипи.

2. Установяване дебелината и стратиграфията на непроучения културен пласт.

3. Окончателно изчерпване на културните наслоявания в сектор изток.

В изпълнение на първите две задачи бе прокаран 60 м сондаж с различна дълбочина, варираш от 1,50 до 2,50 м и ширина 1 м.Установена бе средна денивелация на терена 2,20 - 2,30 м в посока на север и северозапад.

В сектор изток бяха проучени културните наслоявания на частично запазените първи два пласта от могилата. Съответно V хоризонт бе проучен върху площ 750 м^2. Бяха установени останките на две цялостно и три частично запазени постройки. Керамичният комплекс е характерен за култура Боян-Слацов (Поляница IV).

VI строителен хоризонт бе проучен върху 800 кв.м. Разчистени бяха останките на три изцяло и шест частично запазени постройки. Керамичният комплекс е характерен за Боян-Слацов (Поляница IV).

При проучването на субструкцията на могилата в сектор изток се разкри серия от вкопани обекти с различен диаметър и дълбочина.

Определен процент от масовия керамичен материал говори за по-голяма древност на някои от вкопаните обекти по отношение на субструкцията на VI хоризонт.

Технологията, типологията и орнамента на керамиката дават основание да смятаме, че населението, отседнало за първи път на терена на обекта е било носител на култура от края на културата Боян-Джулеши в прехода й към първия етап Галацуюл от фазата Видра на културата Боян.

Илка Ангелова (Търговище)

ПРАИСТОРИЧЕСКИ НЕКРОПОЛ "ПЧЕЛИНА" в ГР. ОМУРТАГ

През 1989 г. продължи проучването на праисторически некропол "Пчелина" в гр. Омуртаг. Проучена бе площ от 1825 м^2. На дълбочина от 0,20 до 0,80 м бяха разкрити 20 гроба с което общия брой на погребенията в некропола стана 23.

Мъртвите са погребвани в свито положение "хокер" на ляво, на дясно, и по гръб. В повечето случаи те са ориентирани с глава на изток, с отклонения на север или юг (14 бр.) и крака на запад. В четири от случаите ориентировката е обратна - с отклонения на юг и север. В два от гробовете, поради откритите само фрагменти от скелетите, не се установи посоката на ориентация. Мъртвите в гробове № 4,5 и 6 са положени върху дребни речни камъчета. Седем от мъртвите са били посипани с червена боя.

Некрополът е беден на погребални дарове. В седем гроба липсва такъв инвентар. Най-често се срещат керамични съдове, но поради силната им фрагментация, много от тях не могат да бъдат възстановени. На второ място са украшенията от мида спондилус. Най-често те се откриват при ръцете и главите на мъртвите. В гробове № 13 и 20 се откриха медни игли.

Начинът на трупополагане, находките и керамиката отнасят некропола към II и III фази на културния комплекс Коджадермен - Гумелница - Караново VI.

Проучени са и три ями, запълнителят на които се състои от черна пръст, дребни червени мазилки и керамични фрагменти. Те отнасят ямите към късната бронзова епоха.

Т. Шалганова,(София), Ст. Чохаджиев (Кюстендил)

ЕНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ И СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ В М."СКАЛЕТО" - С. ВАКСЕВО, КЮСТЕНДИЛСКО

Обектът е разположен в м. "Скалето на 2 км западно от с. Ваксево. Открит е при прокопаване на път.

Разкрит бе средновековен некропол от 16 в. Некрополът разрушава две селища - от ранножелязната и края на каменномедната епоха.

Изследвани са 10 погребения. Фиксирани са два вида погребения. Първият - на възрастни индивиди в дълбоки ями, обозначени на повърхността с каменни ограждения и запълнение от пръст. Вторият вид - детски погребения в плитки ями, с пълнеж от дребни камъни и пръст. При повечето погребения се откриват следи от дървени ковчези.

Като инвентар в погребенията бяха открити две сребърни монети от края на 15 и началото на 16 век, бронзов пръстен и няколко бронзови накита.

Откриват се единични фрагменти от ранножелязната епоха, на която, вероятно, в профила отговаря тънък слой със сив цвят.

Културният пласт от края на каменномедната епоха е с дебелина 0,30 - 0,50 м. Открити са оръдия на труда от кремък, керамични фрагменти и една женска антропоморфна фигурка.

В. Гергов (Плевен)

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ В М.РЕДУТИТЕ ПРИ С.ТЕЛИШ

Разкопките през 1989 г. имаха за задача цялостното проучване на обекта. Работеше се на цялата площ, заемана от селището на ниво субструкция, което спомогна за изясняване точната планировка на селището и жилищата от I и II строителен хоризонт.

От I хоризонт бяха разкрити пет жилища от ранния халколит - култура Градешница. Жилищата са ориентирани изток - запад с дългите си страни. Инвентарът е силно фрагментиран. Това се обяснява с факта, че заселниците от второто селище са подравнили горелите деструкции на жилищата от първото селище.

Жилищата от II хоризонт са ориентирани север - юг с дългите си страни. Изграждани са с глинобитна техника. Датират от късния халколит на етнокултурния комплекс Криводол - Салкуца - Бубани. След разчистването на опожарените мазилки се изясни окончателно планировката и размерите на сградите и селището. В част от жилищата се разкриха ями - зърнохранилища с цилиндрична или крушовидна форма. Ямите са обмазани с глина и опожарени предварително.

Откритите находки, изработени от керамика, кост, рог и мед допълват информацията за културата и бита на населението, обитавало м. Редутите в V хил.пр.н.е. и потвърждават наличието на четири фази в развитието на селището:

I хоризонт - ранен халколит, култура Градешница.

II хоризонт - късен халколит, класическа фаза в развитието на култура Криводол - Салкуца - Бубани.

III хоризонт - финал на халколита.

IV хоризонт - култура Телиш, след финала на халколита и преди раннобронзовата култура Магурата - Коцофени.

Х. Тодорова (София), Т. Димов (Толбухин)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ЗАПАДНИЯ БРЯГ НА ДУРАНКУЛАШКОТО ЕЗЕРО

От 11 юли до 21 септември 1989 г. се проведоха археологически разкопки на западния бряг на Дуранкулашкото езеро. Проучванията бяха съсредоточени в два основни сектора: Неолитно селище "Дуранкулак - Нивата" - на 400 м западно от селищната могила Големия остров и Праисторически некропол - на 350 м югозападно от нея. Преди началото на разкопките беше рекултивирана изследваната вече площ в сектора на праисторическия некропол - от 1979 година насам.

1. Неолитно селище "Дуранкулак - Нивата" - общо проучена площ 2025 м^2 на дълбочина между 0,60 и 1,80 м от съвременната повърхност, разположена южно от изследваните по-рано неолитни землянки № 1 и № 2. Разчистена беше откритата през 1985 г. землянка № 3 и вкопан в льоса глинник - яма № 4.

ЗЕМЛЯНКА № 3 представлява неправилно овално съоръжение с диаметър 3,40 м вкопано на дълбочина 0,60 - 0,70 м в льоса. В контролния профил с ориентация И-З констатирахме останки от глинобитна стена и струпване от керамични фрагменти, животински кости и пепел (вероятно огнище). По-детайлни наблюдения не бяха възможни, защото северно и южно от контролния профил, в запълнителя на землянката, се откриха дълбоко вкопани две гробни съоръжения от катакомбен тип. Те са нарушили стратиграфията и са унищожили останките от вътрешната архитектура на съоръжението.

ЯМА № 4 е със среден диаметър 2,50 м вкопана на дълбочина 0,70 - 0,80 м в льоса. Стените и са почти отвесни, което дава основание да се предполага, че е била запълнена за сравнително кратко време. Северната й периферия е нарушена от ранносредновековен гроб. На дъното на ямата беше открит голям фрагмент от съд, отнасящ се към II фаза на културата Хаманджия. В горната част на запълнителя и слоя над него беше открита керамика, датираща от времето на III - IV фази на същата култура, т.е. края на новокаменната и началото на каменно-медната епоха. С този период се свързват и откритите двойни редици от дупки от колове с диаметър от 10 - 15 см, очертаващи субструкцията на правоъгълни постройки. Стените им вероятно са били емплектонни, дебели до 40 - 50 см. Очевидно къснонеолитното селище от вкопани в льоса землянки

е прераснало в наземно. На места бяха установени следи от подова замазка със светложълт цвят.

Къснонеолитният културен слой в проучения сектор е нарушен повсеместно от откритите тук късноантичен и ранносредновековен некрополи. Проучени са 34 късноантични гроба с разнообразен погребален обряд, чрез трупополагане. Интерес сред тях предизвикват трите погребения от катакомбен тип, които вероятно трябва да бъдат свързани със скито-сарматката култура. Погребалният инвентар позволява тези гробове да се датират в периода II - IV в. от н.ера с известни резерви за гроб № 18, в който са погребани два индивида, придружени от инвентар, който може да бъде датиран във втората половина на елинистическата епоха. Разчистени бяха и 22 ранносредновековни гроба в каменни кутии или обикновени гробни ями, отнасящи се към IX - X в. от н.ера.

2. В сектора на праисторическия некропол общо беше проучена площ от 1075 м^2 на дълбочина от 0,60 до 2,20 м. Разчистени бяха 126 гроба, с които общият им брой достигна 1160. Открити са общо 60 къснонеолитни погребения, оставени от носителите на култура Хаманджия. Енеолитните гробове са 56 на брой и се отнасят към последните фази на културите Хаманджия и Сава и трите фази на култура Варна. Два гроба - № 1053 и 1127 се отнасят към ранната бронзова епоха. Разчистени бяха и няколко ями, датирани по открития в тях керамичен материал от периода на ранножелязната епоха. Осем погребения са с неопределена хронология - силно разложени, без инвентар или нарушени от по-късни изкопи.

В западния край на проучения сектор всички погребения са ориентирани косо по склона (СИ-ЮЗ), независимо от културната им принадлежност - Хаманджия или Варна. Вероятно определящ в това отношение е бил някакъв ориентир, а не хронологически обвързана традиция.

Интерес предизвикват откритите ями от ранножелязната и антична епоха. Това са жертвени съоръжения с крушовидна форма и дълбочина от 0,70 до 1,20 м. В запълнителя им бяха открити цели и фрагментирани съдове от I фаза на култура Бабадаг и голямо количество пепел. В яма № 1077 се откриха общо 12 съда – купи с високи дръжки и скосени устия, кантаросовидни съдове, светилник, урна с букели и др. Очевидно става дума за началото на една традиция – жертвоприношения свързани с култа към богинята Кибела в периода от XI в.пр.н. ера до края на елинистическата епоха. Характерът на тези съоръжения и откритият в тях археологически материал предполага утвърден, стандартизиран ритуал.

Открити бяха и няколко погребения чрез трупоизгаряне в толоси. Това са дълбоки кошеровидни ями, вкопани в льоса. Дълбочината варира между 1,00 и 2,40 м. На дъното на ямите личат следи от опалване, пепел и керамични фрагменти. Следва редица от масивни каменни блокове, върху която е насипана пепелта от трупоизгарянето. Някои от тях са грижливо подзидани с камъни, а други са без подзиждане.

Ямите и толосите вероятно са били концентрирани около някакъв култов център, за което говорят останките от площадка за трупоизгаряне, обмазана с глина и части от настилки от големи каменни плочи, сега силно разрушени от по-късни изкопи. В тази част от проучения сектор бяха открити и християнски гробове от X век – част от южната периферия на открития тук раннобългарски некропол.

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

Вълка Илчева (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКО СЕЛИЩЕ ХОТНИЦА-ВОДОПАДА ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

През 1989 година продължиха разкопките на праисторическото селище в местността "Водопада" край село Хотница, отнасящо се към преходния период от енеолита към бронзовата епоха. Селището е разположено на десния бряг на река Бохот, на 2,5 км западно от село Хотница, Великотърновска община.

Работи се в квадрати V_{12-25}, VI_{21-25}, VII_{1-25}. Изчерпан беше културният пласт от многослойно селище, установено през 1988 година, обхващащо три епохи: старобългарска епоха IX – X век, късна бронзова епоха и пласт от преходния период от енеолита към бронзовата епоха. В кв. V_{23} и VII_{18} се разкри компактна маса от струпани камъни с фрагментирана керамика около тях от IX – X век. Възстановени бяха три гърнета от старобългарската епоха. Доизчерпан беше пласта от късната бронзова епоха в източната част на обекта. Съоръжения не се откриха, а само горяла стенна мазилка и фрагменти от глинени съдове. Селището продължава на изток в неразкопания терен.

Установена беше източната граница на селището от преходния период от енеолита към бронзовата епоха. В северната и източната част на обекта е представен само втори хоризонт, който беше окончателно изчерпан през този сезон. Разкриха се три ями – № 12 в кв. V_{25}, № 13 в кв. V_{24} и № 14 в кв. V_{23}, които могат да се отнесат към типа на вкопаните жилища землянки. Към втори строителен хоризонт се отнася и яма № 15 с горна цилиндрична и долна конична част, която вероятно е изпълнявала ролята на склад.

А. Попова (Видин)

СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ДО С. ГРАДЕЦ, ВИДИНСКО

При проучването на III строителен хоризонт по линия Е бе фиксирано наличието на няколко ями, които бяха проучени през 1989 г. Те са дълбоко вкопани в жълтеникавата пръст (0,50 - 0,80 м) под нивото на най-долния IV строителен хоризонт . Ямите са запълнени с едри и дребни късове опожарена стенна мазилка, късове опожарена подова мазилка, лепел, въглени и доста фрагменти от глинени съдове.

Намерена в ямите керамика е характерна за III и IV строителни хоризонти и намира близки паралели с керамиката от култура Коцофени.

Р.Катинчаров, В. Мацанова, Д. Генов (България)
Н.Я. Мерперт, Т. Мишина, А. Иванчик (СССР)

БЪЛГАРО-СЪВЕТСКА ЕКСПЕДИЦИЯ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ С. ЮНАЦИТЕ, ОБЩИНА ПАЗАРДЖИК

През 1989 г. продължиха археологическите разкопки на селищната могила при с. Юнаците. Работи се върху цялата разкопавана площ. Завърши проучването на културния пласт от бронзовата епоха. Започна изследването на културния пласт от каменно-медната епоха. Той се разграничава на дълбочина 5,00 - 5,70 м в северния и 6,05 - 6,85 м в южния сектор на могилата. Хоризонтът е силно нарушен от строителната дейност на най-ранното селище от бронзовата епоха. Подовото му ниво е маркирано от останките на пет района на жилища, основи на три пещи и пет зърнохранилища, отделни петна от подове със струпвания от керамични съдове и инвентар. От особен интерес е участъкът на жилище В-4. В проучената му част, под вдигнатата горяла стенна мазилка, се разчистиха фрагментирани глинени съдове, тежести за тъкачен стан, оръдия на труда и останки от пет горели човешки скелети.

Извън районите на жилищата са открити още четири сравнително добре запазени човешки скелети. На девет места са фиксирани само отделни части от човешки скелети. Засега все още не са получени необходимите данни за тяхното интерпретиране като ритуални погребения.

При допроучване на ями № 9 и 19 са разкрити две хокерни погребения на възрастни индивиди - мъж и жена. На базата на стратиграфските данни и погребалния инвентар - сребърни обеци и урна, те се датират в ранната бронзова епоха. Към същото време се отнасят и откритите две детски погребения в урна, положени под пода на жилища 48 и 52.

Намерените в I строителен хоризонт цели и фрагментирани глинени съдове, оръдия на труда от кремък, камък, кост, рог, мед, идолна пластика от глина и кост, са характерни за III фаза на културните комплекси Коджадермен-Гумелница-Караново VI и Криводол-Салкуца-Бубани.

Резултатите от археологическите проучвания през отчетния сезон имат важен научен принос за изясняване на редица въпроси, свързани с генезиса на ранната бронзова епоха и финала на късния халколит в Тракия.

Й. Панайотов, К. Лещаков, Ст. Александров, И. Змейкова,
Цв. Попова (София)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ГЪЛЪБОВО, В РАЙОНА НА ЕНЕРГИЙНИЯ КОМПЛЕКС "МАРИЦА-ИЗТОК"

През 1989 г. сондажните археологически проучвания на селищната могила Гълъбово прерараснаха в спасителни разкопки с цел освобождаване на терен за откритите въглищни складове на ТЕЦ I - "Комсомолска". Работи се в два основни участъка:

пласта от бронзовата епоха в най-високата част на селищната могила и продължаване на миналогодишния сондаж, с цел уточняване общата стратиграфия на пластовете от енеолита и бронзовата епоха. В продължение на 21 работни дни бяха проучени 500 кв.м на дълбочина от 0,50 до 0,75 м.

В най-високата част на могилата бяха разчистени рушевините на три жилища, едно от които бе с напълно установен план. Планировката и вътрешната уредба на жилищата не се отличава от известните досега в Югоизточна България. Според характерната местна и импортна керамика проучените два строителни хоризонта могат да се датират в средната бронзова епоха. Внимание заслужават съдовете с аналогии в среднохеладската епоха, откривани за първи път в България.

Проучванията в стратиграфския изкоп потвърдиха мнението, че пластът от ранната и средната бронзова епоха се състои от най-малко 13 строителни хоризонта. Под тях следва стерилен пласт (хиатус) с дебелина от 0,30 до 0,75 м (в периферията на могилата). Под хиатуса бяха установени три строителни хоризонта от късния енеолит - култура Караново VI. До стерилната основа на селищната могила не бе достигнато.

Разкопките на този обект имат извънредно важно значение за уточняване хронологията на средната бронзова епоха в България, чиито строителни хоризонти на известните досега селищни могили вероятно са унищожени от съвременната дейност.

И. Панайотов, Ст. Иванова, Х. Вълчанова (София)

ЕКСПЕДИЦИЯ РУДОЗЕМ

Според откритата керамика - от къснобронзовата епоха - най-рано населените местности са Янева чука и Могилата (с. Чепинци) и Черквата (с. Равнината). В местностите Мечкарево, Мочура и Селището (с. Поляна) бе намерена керамика

от ранножелязната епоха. Изброените местности се намират по най-високите части от територията на общината.

Керамика от късната желязна епоха бе събрана по повърхността на м. Селището (Чепинци), Мурадова нива (Равнината) и Малинево (Елховец).

Резултатите от подготвителните проучвания в района на с. Пловдивци както и откритата при изкопни работи керамика даде основание за малък сондаж. Разкритите материали потвърдиха информацията за съществуване на селище в миналото. В по-голямата си част керамиката принадлежи към епохата на късната античност, но има и фрагменти от работени на ръка съдове.

Р. Катинчаров (София), А. Йоцова (Видин)

СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ДО С. БАЛЕЙ, ВИДИНСКО

През 1989 г. започна проучването на централния профил на селището, ориентиран север-юг ширина 2 м. В проучената част, около 25 м бе потвърдена установената вече стратиграфия - четири строителни хоризонта с обща дебелина 1,50 м. Най-долният строителен хоризонт лежи върху пласт жълтеникава пръст и има дебелина 0,40 м. Следващият III строителен хоризонт е отделен от най-долния с песъчлив жълтокафяв слой дебел около 0,20 м и примесен с дребни късчета опожарена глина и фрагменти от глинени съдове със заоблени краища. Срещат се и доста черупки от речна мида **Unio**. Това показва, че най-долното селище е било изоставено за известен период от време в резултат на наводнение. Следващите два хоризонта с обща дебелина 0,50 м са силно разбъркани от продължителната обработка на почвата. Тук наред с керамиката характерна за късната бронзова епоха се намериха и фрагменти от глинени съдове от ранната желязна епоха, факт който показва, че селището е било обитавано и през този период. Близостта на някои от тях по форма, техника и композиция със съдовете от I и II строителни хоризонти на селището сочи, че ранната желязна епоха в този район се е развила до известна степен на базата на къснобронзовата култура.

Румяна Георгиева (София)

РАЗКОПКИ НА ДОЛМЕН В С. ГЛАВАН (Експедиция "Марица-Изток)

Проученият долмен се намира в близост до други, вече разрушени долмени. На около 0,3 км югоизточно от него има един изчукан върху скала кръг, а на 0,5 км на юг - останки от селище от ранножелязната епоха и могилен некропол от началото на същия период.

Долменът е изграден върху наклонен терен и за да се избегне денивелацията, под подовата му плоча е насипан трошляк, а самата тя е подпряна с камъни. По всяка вероятност той е еднокамерен; ориентацията му е североизток-югозапад. От него са запазени само подовата и част от покривната плоча и една от дългите страни. Липсват каквито и да било други архитектурни останки или податки за мястото на входа (вероятно от югозапад), за дромос и др. Около долмена е открита запазена почти изцяло крепида, градена от косо поставени камъни с различна големина. Могилният насип (диам. около 10 м, вис. около 1,30 м) е натрупан от едри и средно големи камъни. Между тях са открити множество фрагменти от глинени съдове, като най-голямата част произхождат от източната част на насипа. Струпвания от керамика са намерени и от външната страна на крепидата. В преобладаващата си част керамиката се отнася към края на ранножелязната епоха. Фрагментите от т.нар. сива тракийска керамика обаче сочат, че долменът е използуван и през късната желязна епоха.

Георги Китов (София), Петър Теодосиев (София),
Таня Борисова (Правец)

ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ КРАЙ СЕЛАТА КАЛУГЕРОВО И РАВНИЩЕ В ОБЩИНА ПРАВЕЦ

Поради лоша организация проучванията през 1989 г. бяха силно затормозени и ограничени. Завършена беше работата само на 1 могила в м. Чекотински ливади край Калугерово, докато друга в същата местност и една край Равнище (вече трета година) остават недопроучени.

В доразкопаната могила беше открито огнище под проучен предишния сезон изцяло ограбен камерен гроб с трупополагане. Огнището според разположението и съдържанието си изглежда свързано с погребалния ритуал. В него са намерени фрагментирани глинени съдове от V - IV в.пр.н.е., към което време се отнася и некрополът като цяло.

В останалите могили са намерени единични археологически материали, попадали преимуществено случайно в насипа при натрупването.

Георги Китов (София)

МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ ГЛАВАН, ОБЩИНА ГЪЛЪБОВО

Състои се от 5 добре видими и няколко едва забележими насипа. Един от тях беше изцяло проучен през 1989 г., а разкопките на други 3 започнаха. Открити са общо 10 гроба, от които по един с трупополагане и с неустановим ритуал (ограбени, и двата в Генчова могила) с възможност за датиране най-общо в V - III в пр.н.е. Останалите 8 гроба са с трупоизгаряне намясто в ями и се отнасят към II в от н.е. Разпределението им е: 1 първичен в Божкова могила, 1 първичен и 2 вторични в Даскалска, 3 първични и 1 вторичен в

Змиина могила. Два от първичните гробове са изградени като тухлени камери, останалите са обикновени ями, запълнени след изгарянето с насипна почва.

Гробните дарове са разпределени неравномерно – докато гробове 1 в Божкова, 1 и 3 (първичен) в Даскалска могила са сравнително бедни, останалите могат да се определят като по-богати. Това не може да се каже за двата ограбени от предримската епоха. Инвентарът е представен от огромно количество габъри за обувки, множество гвоздеи за погребално ложе, железни и бронзови предмети, съдове от стъкло, глина, мрамор и бронз, накити (в т.ч. двайсетина златни), оръдия на труда и др. традиционни за погребалната практика на траките от римската епоха предмети (общо 128 броя).

Сред находките се открояват две с изключителна научна стойност – каменен калъп за изливане на кръгли ажурни скиптри или с култово предназначение украси от бронз датира от началото на ранножелязната епоха и е уникален по форма, каменна култова брадва от бронзовата епоха с врязана украса по удрящата част, докато режещата е оформена като силно стилизирано изображение на клюн. Двата предмета поради научното си и експозиционно значение ще се съхраняват в Народния музей на БАН, а останалите в Музейна сбирка Гълъбово.

Георги Китов (София), Борис Маричков (Пловдив)

ТРАКИЙСКИ МОГИЛИ В ОБЩИНА РОДОПИ, ПЛОВДИВСКО

През пролетта бяха документирани 20 могилни насипа в района на Брани поле, Злати трап, Брестовица и Перущица, а през август – септември с участието на специалисти от Донецк и Кемерово (СССР) и Солун (Гърция) продължиха разкопките на могилата край Брани поле. Разчистено е окончателно вътрешното лице на оградната стена (около 200 м), което е по-добре изпълнено от външното. На няколко места зидът е прекъснат при по-късни изкопни работи. В средата на могилата е проучен вторичен некропол от IV век. Засега са открити 8 гроба, погребенията в 5 от които са извършени чрез полагане на трупа, в 2 чрез трупоизгаряне, а 1 е символичен. 6 от тях са покрити с плоски керемиди. Всички погребения са езически. 4 са без инвентар. В останалите са открити няколко железни и бронзови предмети, сребърен пръстен, верижки и висулки от бронз, 6 монети и 10 глинени съда. Още толкова керамични съдове са намерени в няколко изкопа в повърхностните пластове.

Засега (преди окончателното завършване на разкопките) остава в сила предположението, че тракийско светилище е било оградено на границата между двете ери от каменна стена и е засипано впоследствие от могилен насип, централната зона на който е използвана през IV в за езически некропол.

М. Димитрова, А. Гоцев (София)

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКОТО СВЕТИЛИЩЕ В М. "БАБЯШКА МОГИЛА" ПРИ С. БАБЯК, ОБЩИНА БЕЛИЦА

Проучванията през 1989 г. бяха съсредоточени в двата сектора, обозначени като "Северен" и "Южен". През този сезон те бяха осъществени от колектив в състав Милена Димитрова и Алексей Гоцев (АИМ), с научен ръководител ст.н.с. М. Домарадски.

Целта на разкопките в най-северната част на светилището беше да се продължи проучването на стената, която минава по ръба на склона. Куртината се проследява в продължение на около 30 м, като най-голямата й запазена височина достига 1,30 м. Постигнатите резултати подкрепят направените през по-ранните разкопки наблюдения. Установи се, че стената е изградена след VI в пр.н.е. Проучена беше и част от площта на малкото скалисто възвишение в тази част на обекта. Събрана бе допълнителна информация относно начина на депониране на дарове – в каменното струпване, в непосредствена близост до стената, в естествените скални ниши. Открити бяха много керамични фрагменти, подноси, тежести, прешлени за вретено, монети. Интерес представлява колективната находка от рударски инструменти, датирани през късножелязната епоха. Общо материалите от този сектор на светилището се отнасят към късножелязната и римската епоха.

Проучванията в северния сектор бяха съсредоточени на равната площадка, под голямото възвишение, в близост до ръба на склона. Целта беше да се установи характера на културните напластявания. На различни дълбочини тук бяха открити струпвания от едри камъни, които нямат връзка помежду си. Открити бяха изолирани петна от глинени замазки, фрагменти от керамични съдове, правени на ръка, прешлени и тежести. Липсват метални предмети. Интерес представлява една плоска глинена масичка, с кръгла форма и три крачета. Материалите се отнасят към ранножелязната епоха.

В южния сектор бяха довършени квадратите от миналата година и разкопките бяха разширени така, че общата проучена площ е около 150 м^2. Установено бе, че само първият (най-горен) пласт е преотложен, а в дълбочина културните пластове не са нарушени. На няколко места в рамките на проучваната площ бяха разкрити каменни съоръжения – площадки от средни и дребни камъни в един-два пласта. При разкриването на едно от тези съоръжения бяха открити археологически материали във и под него. По време на проучванията в този сектор бяха намерени керамични фрагменти, монети, метални предмети, колективна находка от тежести и два фрагмента от мраморни статуетки или оброчни плочи. Находките се отнасят към римската епоха, но част от материалите е възможно да се свържат с късножелязната епоха.

Георги Гинев (Търговище)

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКОТО УКРЕПЕНО МЯСТО ПРИ С.КРАЛЕВО, ТЪРГОВИЩКА ОБЩИНА

През юли и август 1989 г. продължи сондажното проучване на тракийското укрепено място при с. Кралево, Търговищка община. Сондажите имаха за цел да се проучат крепостната стена, портата и част от заграденото вътрешно пространство.

Крепостната стена представлява землен вал, широк в основата 12 м и висок 1,40 м. Върху него е била издигната стена от ломени камъни. В основата си тя е широка 5 м, а запазената височина на слоя от ломени камъни е 1 м. От двете страни на вала има ровове. Външният е широк 9 м, вътрешният – 4,75 м.

Портата се намира на западната част от крепостната стена. Запазен е само първият ред от суперструкцията на два зида, градени от ломени камъни. Портата е широка 2,50 м, дълга 6,90 м. Запазен е отвесно забит камък, на който са се опирали двете въртящи се крила на вратата.

Направени са два сондажа за проучване на вътрешното пространство – един в цитаделата, друг – извън нея. Установи се, че културният слой и на двете места е много тънък – стига до 0,30 м. В сондажите са открити фрагменти от подова замазка и стенна мазилка, което дава основание да се мисли, че на тези места е имало глинобитни постройки. Видими следи от солидни градежи на каменни основи в цялото заградено пространство няма.

Ирко Петров (Хасково)

РАЗКОПКИ НА МОГИЛА № 3 ОТ НЕКРОПОЛА В МЕСТНОСТТА "ТРИТЕ ЧУКИ" КРАЙ С.ГОРСКИ ИЗВОР, ХАСКОВСКО

През 1989 г. приключиха разкопките на мог. № 3, с което завърши проучването на некропола като цяло.

В процеса на работата бяха разкрити 5 вторични гроба с трупополагане, по християнски ритуал. В гробовете липсваше инвентар, което прави точното им датиране невъзможно.

Централният гроб бе открит в южната периферия на могилата. Останките от кремацията, извършена извън насипа, са били поставени в амфора, устието и дръжките на която са били предварително отчупени. Последната е била вкопана в първоначалното ниво и покрита отгоре с голям сивочерен керамичен съд. Между костите бяха намерени фрагменти от вносна чернофирнисова и червенофигурна керамика, както и няколко силно обгорели и корозирали бронзови фрагменти от съд или защитно снаряжение. Гробът е бил затрупан с камъни, след което е започнало издигането на могилния насип. На 80 см над първоначалното ниво е било извършено ритуално жертвоприношение на куче, тялото на което е било разчленено на три части и затрупано в югозападния сектор на могилата.

В западната периферия на насипа бе открит вторичен гроб. Останките от кремация, извършена извън могилата, са били поставени в изработена на ръка урна с конична форма и затрупани с камъни и пръст. Очертанията на гроба са заличени от разораването.

Насипът с височина 2,80 м и диаметър 36 м е натрупан еднократно.

На базата на намерения инвентар, тракийските погребения се датират в края на V в. пр.н.е.

М. Домарадски (София), К. Кисьов (Пловдив)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ ПРИ С. ДУВАНЛИЙ, ПЛОВДИВСКО

В землищата на селата Житница, Дуванлий и Горна махала, бяха проведени теренни обхождания, в резултат на което беше открито малко по размери селище от енеолитната епоха.

На 500 м северозападно от Кукова могила, върху десния бряг на р. Пикла, беше положен сондаж с размери 5х5 м. На дълбочина 0,40 – 0,45 м се откри зид от тухли с посока югозапад – североизток и широчина 120 см.

Археологическите материали, открити между тухлите от горния пласт и от двете страни на зида, на дълбочина 0,50 – 0,70 м, се състоят от битова и строителна керамика от V – IV в. пр.н.е.

Същите материали се откриват разпръснати на отделни петна между могилите на север от с. Дуванлий до с. Горна махала.

К. Кисьов (Пловдив)

РАЗКОПКИ ПРИ С. В. ЛЕВСКИ, ОБЩИНА КАРЛОВО

В м. Саадерси започна проучването на тракийско селище с некропол, разположено върху широка тераса – завършек на южен скат от предпланинския пояс на Стара планина. Бяха определени териториалните граници на селището според масовия керамичен материал открит на площ 500 х 500 м.

Първоначалното проучване се извърши чрез два сондажа с различна големина, с цел установяване наличието на укрепителни каменни съоръжения.

Сондаж № 1 беше положен върху широк овраг в южното подножие на терасата, с цел установяване стратиграфията на селището в неговата южна периферия. На площ 5 х 2 м и дълбочина от 1,20 до 2 м, беше разчистен културен пласт с дебелина от 0,40 до 0,90 м и част от солидна стена, изградена в техника емплектон (пълнежът е от малки ломени камъни без спойка) и широчина 1,50 м. В този сондаж се откри голямо количество битова керамика местно производство, фрагменти от десет чернофигурни и червенофигурни съдове, както и много фрагменти от амфори. Строителната керамика е представена от тухли, керемиди (тегули и имбрици), които са богато украсени с червен лак, фирнис и златиста ангоба. Находките се допълват от глинени култови фигури, тежести, лампи (местни и вносни) и мъниста (сребърно и стъклено).

В западната периферия на терасата беше положен сондаж № 2 с размери 10 х 10 м. На дълбочина 70 - 90 см се откри голямо каменно струпване (речни камъни). В неговата западна периферия, на дълбочина 1,50 м, се разчисти едноредов зид от каменни блокове, с правоъгълно сечение и различна големина. Находките се състоят от керамика и железен връх от стрела. Селището се отнася в V в.пр.н.е.

Д. Гергова, М. Димитрова, С. Султова

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКА МОГИЛА В М. СТУБЕЛ, С. КЪПИНОВО, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО

През м. юни 1989 г. бяха завършени прекъснатите поради липса на средства за 1988 г. спасителни разкопки на могилата край с. Къпиново. Бе открита и проучена ритуална яма, запълнена с въглени и керамика в СИ край на могилата и свалени оставените ребра. При прехвърлянето и геофизическата проверка на разнесената от машините пръст бе намерено още едно златно копче.

Даниела Агре (София)

ТРАКИЙСКИ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. "РАВНИЩЕТО" КРАЙ ЕТРОПОЛЕ

През 1989 г. бяха разкопани 2 надгробни могили от некропола в м. "Равнището", разположен на 1,5 км северозападно от Етрополе. Могилите от некропола са издигнати върху спускащ се на изток планински склон.

Могила № 1 е висока 2,6 м с диаметър в основата 28,5 м. Върху нея имаше следи от иманярски изкопи, като най-големият беше в центъра и. В могилата бе открито женско погребение, разположено в северозападния сектор. Ритуалът е кремация върху материка. Останките от кремацията са събрани и поставени в малка плитка яма, издълбана в материка, в непосредствена близост с кладата. Върху погребението е натрупан един ред необработени ломени камъни. Гробът има неправилна елипсовидна форма с ориентация северозапад - югоизток и дължина 2,5 м. Като погребален дар в гроба е поставена една сребърна обеца и два глинени съда - амфора и малка паничка.

В югоизточна периферия на могилата бе открито още едно погребение на 0,4 м от повърхността. Погребението е в урна. В нея са събрани кости от кремацията, между тях е поставен и железен нож. Урната е силно фрагментирана, изработена от груба глина с примеси. Около и над нея не бяха открити следи за направа на гроб. Това погребение може да бъде отнесено към IV в. пр.н.е.

Съдейки по фината изработка на глинените съдове и на този тип обеци (най-ранните от тях открити в Кукува могила при Дуванли), погребението, заради което е издигната могилата, може да се отнесе към края на V - нач. на IV в.пр.н.е.

Могила № 2 е разположена западно от могила 1, в най-ниската част на склона. През центъра и е направен иманярски изкоп с дълб. до 1 м. Запазена вис. 2,2 м и диаметър на основата 12 м. В могилата не бе открито погребение. Тя е издигната почти изцяло от глинеста, еднородна, жълтокафява пръст. Незначително количество речни камъни, без да може да се проследи тяхната подредба, бяха открити на дъното на иманярския изкоп. Не можа да се установи дали той е засегнал някакво погребение, извършено в по-високата част на могилата.

В центъра на могилата бе разкрита ритуална яма, издълбана в материка. Тя е с размери 1,2 х 0,7 м и е дълбока 0,6 м. Запълнена е с изпечена до червенокафява глина, в единия и ъгъл са струпани въглени. Ямата е оградена с много дребни камъчета. Около нея бяха открити голямо количество житни зърна. Над ямата, в насипа на могилата, е открит кремъчен нож и кремъчна стъргалка, а също така и железен клин и силно корозирал железен нож. На различни места в насипа бяха открити и няколко фрагмента тракийска керамика, два от тях - орнаментирани с шнуров орнамент. Съдейки по откритите находки, натрупването на могилата най-общо може да се отнесе към V в.пр.н.е.

Проучването на некропола ще продължи и през следващия сезон. То е част от цялостното проучване на археологическото минало на района.

А. Божкова (София)

НАДГРОБНИ МОГИЛИ КРАЙ САМОКОВ

През 1989 г. продължи проучването на могилен некропол в м. Пашаница, на около 5 км югоизточно от гр. Самоков. Могила № 2 има размери 19 х 17 м и височина 2,50 м. Проучена е на 4 сектора с ребра по посоките на света. В основата на могилата в югозападната и част беше открита каменна могилка с размери 5 м (север - юг) х 3,40 м (изток - запад) и височина около 1,20 м, градена от обли речни камъни. Погребение и находки не са открити.

Могила № 3 е с разлата форма и размери 22 м (изток - запад) х 17 м (север - юг) и височина около 1 м. През сезона започна прокопаване на две перпендикулярни траншеи с ширина 1 - 1,50 м в направление североизток - югозапад и югоизток - северозапад. В периферията на могилата беше разкрит каменен кръг, широк от 0,50 до 0,90 м, изграден от различни по големина речни камъни. Между камъните се откриват фрагменти от керамични съдове, работени на ръка (тип "Цепина") и на колело, датиращи от късната желязна епоха. Проучването на могилата не е завършено.

Румяна Георгиева (София)

РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В С. СТАРОСЕЛЕЦ

(Експедиция "Марица-Изток")

Надгробната могила се намира в землището на бившето с. Староселец и е последната от един некропол, две от могилите на който са археологически проучени, а други две - унищожени от насипните работи в района. За натрупването на могилата (диам. около 30 м, вис. 0,50 - 0,60 м, разорана) е използувана пръст, взета от мястото на селище; това обяснява изобилието от керамика от ранножелязната епоха в насипа и околността.

Мъртвият е положен направо върху древното ниво и после затрупан с дребни камъни, които оформят съоръжение с диам. 3 м и деб. 0,10 - 0,15 м. Костите са раздробени, разбъркани и вбити между камъните. В областта на гърдите (ориентацията на останките е север - юг) е намерена бронзова фибула, а между камъните - две използувани като мъниста черупки от морски охлюви и фрагменти от предварително счупен съд. В северозападната част на струпването камъните са по-малко. Тук са открити незначително количество разпръснати горели кости, два деформирани при изгаряне дребни бронзови предмета, желязна фибула и тънки люспи от фрагментирана бронзова съдинка. На две места в периферията на могилата има следи от обредни действия. Първото от тях представлява струпване от камъни и керамични фрагменти, между които са намерени миниатюрна глинена паничка и фрагмент от втора такава. На второто място са открити грижливо редени фрагменти от питос и друг, по-малък съд, положени в плитка яма; има следи от горене.

Въз основа на намерените материали обектът трябва да се отнесе към края на IV - първата половина на III в.пр.н.е.

Д. Гергова (София), А. Балканска (София), Д. Вълчева (Исперих)
Ж. Михайлова, Б. Матева

АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ ПРОУЧВАНИЯ В "СБОРЯНОВО"

През 1989 г. поради липса на работна ръка проучванията в "Сборяново" бяха проведени в ограничени мащаби.

На територията на източния некропол бе проучена втората по височина след "Гинина" могила № 12 (Д. Гергова, Ж. Михайлова, Б. Матева). Под нея бе открита третата гробница на територията на резервата. Тя е с гробна камера и предверие. Била е покрита с полуцилиндричен свод. Плъзгаща се врата се е отваряла на югозапад. Гробницата е била разрушена, най-вероятно при земетресение, още в древността и могилата е била окончателно насипана върху нея след изчистването на развалините. Насипването на могилата е било извършено на няколко етапа, съпроводени от съответните обредни действия. При първия пласт от строителен трошляк покрива цялото пространство пред и около могилата. При втория пред входа е изградена каменна дъга, а от двете страни на разрушената гробница има две каменни струпвания. В гробницата пред нея, и на нивото на каменните струпвания бяха намерени човешки и животински

кости (овца и говедо) и фрагменти от керамични съдове - местна груба тракийска и на колело, чернофирнисова и амфори (две с тасоски печати). В струпване в периферията на могилата пред гробницата бяха намерени горели човешки кости на мъж и жена, фрагменти от въоръжение, стрели скитски тип. Останалите човешки остатки принадлежат на 6 индивида - трима мъже и три жени. Вътрешни размери на гробницата: д. 4,73, шир. 3.02 м.

Находките и архитектурата на гробницата дават основание тя да бъде датирана в последните десетилетия на IV в.пр.н.е.

Разкопките на могила № 12 разкриха гробницата - близнак на тази под могила № 13, която има същия план и отваряща се в противоположната посока плъзгаща се врата. Няма съмнение, че заедно с гробницата под Гинина могила те са образували един архитектурен комплекс, съставляват ядрото на групата северни могили на некропола и свързан със сложна погребална практика в рамките на изповядвания в древна Тракия култ на триадата на Великата богиня и близнаците - Артемида и Аполон, с който е свързано и цялото култово средище.

С оглед изясняването на структурата на средището, характера и хронологията на отделни обекти, продължиха и сондажните проучвания на територията на източния и западния некропол. В мм Новите коретежи бяха направени 8 сондажа (Д. Вълчева) северозападно от западния некропол. Проследени бяха нови участъци от каменната оградна стена от изток, югоизток и североизток по протежение на около 380 м. В югоизточния й край бяха открити 18 каменни съоръжения с овален и четириъгълен план и диаметър 1,60 - 4,80 м, изградени от необработени камъни подредени в концентрични редове в един пласт. Между камъните и съоръженията бяха намерени отделни фрагменти керамика на ръка и колело, от амфори, както и късчета от горяла мазилка.

Три подобни съоръжения бяха открити и на територията на източния некропол, западно от могилите.

Тези сондажи допълниха представата за планировката на средището, в което разкритите култови съоръжения са разположени симетрично по двата бряга, между могилите и реката.

Направените сондажи за проверка на "могила № 5" в северния край на източния некропол (Б. Матева) установиха наличието на яма, запълнена с керамични фрагменти и животински кости от края на неолита и началото на енеолита (култура Боян-Джулещи, фаза Гряка).

Проучванията на каменната могила № 19 в източния некропол (Д. Вълчева) с диаметър 9 м и височина около 0,70 м установиха наличието под четирите пласта каменен насип на дъга от големи необработени камъни, отворена на изток и разположена в центъра на могилката. Намерените фрагменти от съдове се отнасят към VIII-IX в.

Продължиха и разкопките в района на "Демир баба теке" (А. Балканска, Б. Матева).

Разкопките бяха извършени на два етапа, през м. май и м. септември. Според приетата програма, те протекоха в две насоки.

1. Във вътрешния двор на Демир баба теке бяха извършени сондажни стратиграфски изследвания в основите на откритото тук тракийско светилище от втората половина на I хил.пр.н.е. Уточнена бе структурата на многослойния тракийски културен пласт, установено бе, че той лежи върху естествен наносен слой. С това разкопките в този централен сектор на обекта бяха приключени и той бе представен на НИПК за проектиране и обработка във връзка с експонирането му.

Във външния двор на текето бе сложено начало на археологическото проучване чрез първоначален ориентировъчен сондаж с размери 3х2 м. Целта е проверка за евентуално продължение в източна посока на северната оградна стена на тракийския теменос. На дълб. 0,60 – 0,80 м от повърхността попаднахме на големи струпвания от камъни – както големи, грубо обработени, тъй и по-дребни и трошляк. Открити бяха фр. тракийска керамика с шнуровидна украса и цилиндрични пъпки и фр. от дъно на елинистическа амфора. Засега картината е неясна. Разкопките тук ще продължат.

2. Във външния сектор "Нивата" разкопките бяха разширени с три нови квадрата 41/17, 41/22 и 41/23, обхващащи от запад, югозапад и юг разкопания преди кв. 41/18, където бяха открити останки и следи от праисторическо жилище. Получени бяха нови данни за праисторическия културен пласт от края на ранната фаза на късния енеолит – строителни останки, две детски хокерни погребения, керамика и оръдия на труда. Разкопките ще продължат.

Във връзка с разширяване на разкопките във външния сектор бяха извършени подготвителни работи – отстраняване на дървета и храсти, камъни и пръст.

Тотю Тотенвски (Троян)

ТРАКИЙСКИ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ДО ТРОЯН

През 1989 г. завърши проучването на могила 4 от некропола в махала Габърска до Троян, започнато през 1987 г. След окончателното разкопаване на могилния насип бе установено, че периферията на могилата е била оградена с ниска крепида, грубо изградена от местен ломен пясъчник, положен върху античния терен. Из целия насип, на различни нива, бяха разкопани малки каменни струпвания и огнища, несвързани с погребения. Струпване на камъни бе установено и в центъра на могилата. В насипа, на дълбочина до 1,20 м, бяха открити седем мъжки, женски и детски средновековни погребения със сравнително беден инвентар – бронзова гривна, бронзови обеци със стъклени топчета или осукани висулки, гердани с мъниста от стъкло или стъклена паста. В горната част на насипа на североизток бяха проучени и два гроба, които по погребалния инвентар – сребърни обеци-халки, изработени от обла тел с изтъняващи се заострени или профилирани краища, могат да бъдат отнесени хронологически към IV – III в.пр.н.е. Липсата на първично погребение в могила 4 ни дава основание да я поставим в групата на кенотафите.

При разкопаването на могилния насип бе събрано голямо количество фрагментирана керамика с черен, червен, сив, сивочерен и кафявожълт цвят, изработена на ръка или с помощта на грънчарско колело. Най-широко използувани съдове са паниците със завит навътре устен ръб, урните с камбановидна форма и декоративна шнуровидна украса под устието, каните с високи дръжки, ниските разлати съдове с пръстеновидни столчета. Вторично в насипа, от близкото селище, са попадали два елипсовидни хромела и две бойни каменни топки.

След разкопаването на могила 4 бяха направени шест сондажа за проучване около могилните пространства. Наред с керамичния материал около могили 3 и 4 бе открита желязна шлака. Не бяха регистрирани находки около могили 1 и 2.

М. Домарадски (София)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ВРЪХ "ОСТРЕЦ" ПРИ ВЕЛИНГРАД

Връх Острец (1369 м.н.м.р.) е най-високата точка в масива, разположен между Алабак и Сютка в Западните Родопи. Той затваря от запад Велинградската котловина. Склоновете му са стръмни и се състоят от две възвишения – Острец и Гергевана. На Острец от над 10 години иманяри с металотърсачи ровят в културния пласт на тракийското светилище. Предприетите проучвания имаха за цел събиране на материали от повърхността, оставени или незабелязани от иманярите и уточняване на времето на съществуване на това култово място.

Светилището е разположено на билото и по югоизточния склон на връх Острец. То е оградено със стена от ломени камъни, затваряща 0,7 дка триъгълна площ с връх, ориентиран на югоизток. В затворената площ личат останки от строежи, унищожени от иманярски изкопи. Културният пласт е еднороден и с дебелина 0,60 – 0,70 м. Откритите материали – сребърни и бронзови монети (късноелинистически и римски), бронзови, железни, оловни, стъклени и глинени оръдия на труда, украшения и други предмети, но главно фрагменти от глинени съдове украсени с мотиви и техника, характерни за тракийската култова керамика (бивша група "Цепина") определят тесните хронологически граници на извършваните тук обреди. Най-ранните следи са от IV – III в.пр.н.е., а най-късните – от IV-V в. от н.е , като между близо 30-те открити монети липсват тези от I и II в. от н.е., факт отбелязан и на други родопски светилища.

На съседния връх Гергевана личат основите от църква и са откривани материали от късната античност и средновековието.

Между двата върха, в седловината (с дължина около 500 м), не бяха открити никакви материали.

Ал. Бонев (София), Г. Александров (Михайловград)

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИЯ КУЛТОВ ЦЕНТЪР В М. БАГАЧИНА КРАЙ С. СТАЛИЙСКА МАХАЛА, МИХАЙЛОВГРАДСКА ОБЛАСТ

През изминалата година разкопките продължиха в югозападната част на хълма на площ от около 400 кв. м. Тракийските култови ями бяха вкопани в енеолитния културен пласт, поради което на практика беше невъзможно да се установят техните форми и размери. Откритите находки се отнасят към четири епохи: късножелязна, ранножелязна, раннобронзова и каменно-медна.

Най-масов е материалът, отнасящ се към късножелязната епоха (V – I в.пр.н.е.). Керамиката е два вида: работена на ръка и на колело и по своята типология не се различава от тази, която открихме при предишните кампании. Намерихме няколко железни ножчета, една махайра, три бронзови фибули, една от които от тракийски тип, както и пет сребърни тетрадрахми на Филип II Македонски, покрити с червеникава патина. Монетите са били хвърлени в огъня, запален в култовата яма, от което се е получило и съответното патиниране.

Материалът от ранножелязната епоха, изключително керамичен, се отнася към културата Басараби. Намерихме и много фрагменти от големи съдове от т.н. тип Равна-Добрина. Особено внимание трябва да отделим на Яма № 4. Тя има крушовидна форма и по своите размери и направа не се отличава от тези, открити при предишните разкопки в различни сектори на хълма. Тя е ненарушена от по-късни ями, което е изключително рядко явление за Багачина. В такъв смисъл инвентара й, който фактически бе намерен ин ситу, заслужава особено внимание. Той се състои от два киатоса, високи около 8 см, със сивочерна повърхност, характерни за ранножелязната епоха – IX – VIII в.пр.н.е. и от една чаша, датираща от същия период, с висока лентеста дръжка с две вертикални и две странични рогчета. Отвътре на дъното има соларен знак – излъскан кръг и излизащи от него радиално разположени излъскани лъчи (16 на брой). Странното е, че заедно с тези находки намерихме и глинен идол с кръгла форма, леко сплеснат в средата, с вдлъбнатини от двете страни, а отгоре с два заоблени израстъка. В горната си част е пробит хоризонтално. По форма наподобява златните антропоморфни идоли от късната каменно-медна епоха, като тези от селищната могила при

с. Хотница и некропола при Варна. Наличието на този предмет в ненарушена яма, датираща от ранножелязната епоха, засега е трудно обяснимо и би трябвало да се свърже с някакъв особен ритуал.

Най-малоброен е материала от ранната бронзова епоха, отнасящ се към културата Магура-Коцофени. Представен е от няколко фрагмента от големи дебелостенни съдове и предна част от каменен чук от черен мергел, вероятно с култово предназначение.

Керамиката от каменно-медната епоха има няколко основни форми: гърнета, купи паници, капаци, кантаросовидни съдове и фрагменти от аскоси с графитна украса. Като други находки може да отбележим кремъчните стъргалки, ножове, шила и нуклеуси, части от зооморфен и антропоморфен идол. Особен интерес представлява глинена глава на мъжки идол с остър прав нос и силно изпъкнали очи.

Силно разрушеното от тракийските култови ями селище от каменно-медната епоха в м. Багачина се отнася към последната фаза на култура Криводол.

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

. Велков, Л. Гетов, П. Делев, К. Рабаджиев (София)
. Танчева-Василева, Ил. Илиев, Д. Драганов, Г. Рибаров
Ямбол), Д. Николов (Ст. Загора)

АЗКОПКИ В КАБИЛЕ И НЕГОВАТА ОКОЛНОСТ

През 1989 г. продължават редовните разкопки на различни сектори от територията на тракийския град Кабиле и в неговата околност.

1. Акропол на Кабиле ("Зайчи връх") (В. Велков)

През 1989 г. се разкриваше секторът между скалната площадка, до която достига източния проход и пътеката (изток-запад), която води до скалния релеф. В най-ранния период от съществуването на почитането на скалите на Зайчи връх е съществувал "свещен път", по който поклонниците са преминавали през прохода, за да достигнат до скалния релеф. Крайната западна част на "свещения път" завършва с две много добре оформени стъпала (долното е с дължина 0,80 м). От стъпалата се влиза направо в пътеката, която води до релефа. Северно от стъпалата се разкри обработена скала, в източната си част оформена елипсовидно и покрита с един ред обработени каменни блокове. Максималната дължина на този "каменен алтар" е 3 м.

В един по-късен период, може би след завладяването на Кабиле от Филип II, този път е прекъснат. В този сектор е издигната сграда, покрита с керемиди. Открити са основите на южния зид (запазени на височина до 0,80 м), открит е източния вход, също и основите на зидове, оформящи предверие към сградата. В пространството пред предверието бе открит през 1988 г. ъглов акротер. В самата сграда е била включена обработена скала с оформена триъгълна ниша, отворена към изток. Скалата е прорязана от улеи. (Същата ниша бе открита и в разкритото през 1987 г. светилище, северно от каменната площадка, до която достига източния проход). Подът на светилището е бил покрит с трамбована глина, която и през 1989 г. задържаше продължително време дъждовната вода. Под нападалите фрагментирани покривни керемиди (открити бяха и керемиди, счупени още при срутването на покрива) бяха открити много фрагменти от гръцка вносна керемика (напр. дъна от лекити, фрагменти от аскоси, дъна от хиоски амфори, фрагменти от т.н. "мегарски чаши", фрагменти от разнообразна амфорна тара). Многобройни бяха и фрагментите от местна керамика, между тях фрагменти от урни с езически дръжки. Открити бяха и амфорни печати – на Мелсеон (от неизвестен засега елинистически център), на Поликрат от о-в Родос (300-240), на Антифил (около 270 г.) – данните за печатите според доц.Гетов. Откри се четиристенно кубче от печена глина с цифри: 0,1,3,3,4,9. Открити бяха и животински кости. Това е второто светилище (сграда с покрив), открито досега на Акропола. То е функционирало през последната четвърт на IV век, до към средата на III век, когато при неизвестни обстоятелства е било разрушено и не е било възстановено. В сградата се е влизало през предверие, чието разкриване започна и ще продължи през 1990 г.

2. Проучване на селищната могила "Ясатепе" (Ил.Илиев)

Цел на проучванията през 1989 г. бе изясняване на границите в северозападна посока на селището от късната желязна епоха. То е било изградено върху северния склон на първичната, по-малка селищна могила. През сезона бе достигната дълбочина до 0,45 м и бе проучена площ от 750 м^2. На редица места бяха открити останки от жилищни съоръжения, които маркират първия жилищен хоризонт, който може да се отнесе към римско време. Те са групирани в посока северозапад – югоизток. Запазени части от самите жилища не са открити. Между находките внимание заслужават: глинена антична лампа, фрагмент от стъклена чаша, железни гвоздеи, фрагменти от римски тухли.

3. Кабиле през елинистическата епоха (Л. Гетов, К. Рабаджиев).

През м. юли 1989 г. бяха продължени археологическите проучвания в сектори V, IX, XII.

В сектор V проучванията бяха съсредоточени в участъка западно от хореума, върху площ от 250 м^2, където продължи изследването на пласт от елинистическата епоха, в който са фундирани зидове на калов разтвор от сгради от късноримската епоха. Открити бяха и части от сгради с неустановен план, които принадлежат на елинистическата епоха. Проучена бе част от силно опожарено елинистическо жилище с отухлена подова замазка, което в по-голямата си част е унищожена при изграждането на хореума. Поради естествения наклон на терена, в северния участък на сектора пластът от елинистическата епоха не е достигнат. Тук бяха проучени части от сгради от късноримската и ранновизантийска епоха.

В сектор IX бяха проучени три нови ями с овална форма подобни на откритите досега. Едновременно с това започна разширение на проучвания сектор в южна посока.

Проучванията в сектор XII започнаха с цел изясняване на пространството пред южната стена на военния лагер. В един от участъците бе открито продължението на протейхизмата посока югоизток.

4. Кабиле през късноримската епоха (Н. Танчева-Василева

При сондажи в двора на базилика № 2 се откриха основи на сграда, предхождаща изграждането на базиликата. Северният фасаден зид на базиликата е разсякъл сградата и нейната южна част е останала в двора на базиликата. Открити са фрагменти от местна тракийска и римска от II-III век.

На северната фасада на базиликата бе разкрит неизвестен досега вход, принадлежащ към I строителен период (IV век), зазидан по-късно при съответните преправки през VI век пред входа-площадката от плочести камъни, от която се слиза на улично платно. Разкрита бе част от улицата, която е идвала от посока на протейхизмата и е водила към разкриваната базилика и сградите в източната част на квартала. Под уличната настилка - канализация иззидана от тегули, покрита, съобразена с естествения наклон на квартала. Канализацията е насочена към запад, където се е включвала в "колектор" и е била отвеждана извън протейхизмата. Между находките, внимание заслужават тежести за стан, за рибарски мрежи, прешлени за вретена, фрагментирани глинени съдове. Много фрагменти от типичната за IV - V век червена и сивочерна керамика. Открити са и фрагменти от средновековна керамика, от селището, разположено върху развалините на военния лагер през IX-XIV век.

5. Водоснабдяването на Кабиле през IV-VI век

(Д. Николов)

През 1989 г. бе осъществено системно проучване на водоснабдителната система на късноантичния Кабиле. Част от тази система е била разкопавана и през предишни кампании. През 1989 г. бяха извършени допълнителни разкопки, там, където бе необходимо. Така всички останки можаха да бъдат свързани в цялостна система. Началото на тази система е поставено в началото на IV век, преди построяването на базилика № 1. Използувани са били три водоизточника: големият извор в с. Кабиле, втори - в източното подножие на Зайчи връх и трети в южните поли на върха. Подземният водопровод, който идва от селото бе разчистен на около 500 - 600 м южно, предполагаемото място на вторият е под сегашната чешма (на обекта до базиликата), третият представлява голяма четириъгълна щерна. Извършено бе проучване на самото изграждане на първия водопровод: до града той е изграден от глинени коритца с размери шир. 0,25 м, и дъл. 0,52 м. Те са попредени едно до друго в пласт с водоустойчив хоросан, обгърнат с кожух от дребни камъни, споени с хоросан. Вътре в града основният водопровод е иззидан с камъни и покрит с тухли, а отклонението с глинени тръби. Установени са на редица места щерни, в които е събирана водата с оглед на трудностите, предизвикани от наклона на терена. Отделно отклонение е имало към късноантичните малки терми. Вторият водопровод е прокаран под крепостната стена на същото място, където е минавал и първият. Със загиването на града, в края на VI век, престава да съществува и водопроводната система.

6. Некрополи на Кабиле (П. Делев)

През м.август 1989 г. започна проучването на могила № 3 в местността "Иван Йордановата могила", част от западния некропол на Кабиле (През 1986 - 1988 бяха проучени разположените в непосредствено съседство могили № 1 и 2). Могилата има диаметър 18 - 20 м и височина 1 м срещу склона и 3,80 м, по склона и е най-голяма в групата. На върха й имаше сравнително дълбок иманярски изкоп. Могилата се разкопава на 4 сектора с ребра по посоките на света. В повърхностния слой бяха открити значително количество керамични фрагменти, включително устия и дъна на елинистически амфори и амфориски. На дълбочина 1 до 1,40 м от повърхността бяха разкрити 5 безинвентарни вторични погребения с трупополагане по гръб с глава на запад. Само в едно от тях (детско) е намерена бронзова обеца. В югоизточния сектор е разкрито също вторично погребение с трупоизгаряне на място в голяма яма със стъпаловиден отстъп. Инвентарът включва златна обеца, керамичен балсамарий, керамична стомничка, железни гвоздеи, овъглени черупки от орехи, люспи от шишарки, костилки от маслини и фурми и лошо запазена бронзова монета - императорски ас от началото на II век (Траян или Хадриан).

Проучването на могилата не е завършено и ще продължи през 1990 година.

Георги Китов (София, Георги Атанасов (Шумен)
Захари Странджев (Нови пазар)

МОГИЛИ КРАЙ СЕЛАТА ПРАВЕНЦИ И ИЗБУЛ, ОБЩИНА НОВИ ПАЗАР

Със значителни прекъсвания през юни - август 1989 г. продължиха разкопките на могила край Правенци и друга край Избул. И двете не можаха да бъдат завършени. Докато първата от тях е от предримската епоха и в нея гробно съоръжение все още не е открито, втората е от II в на н.е. и в нея са проучени 4 гроба, погребенията, в които са извършени чрез изгаряне на трупа в дълбоки (две стъпаловидни) ями. Ритуалът е еднообразен, съставите на погребалните дарове са еднотипни, но представени и от забележителни произведения на художественото занаятчийство. Глинените съдове са сравнително малко, преобладават стъклени, известно количество бронзови съдове, оръжия, накити, тоалетни сандъчета и др. предмети, в т.ч. огромно количество железни гвоздеи от сковани погребални легла. Със значителна художествена стойност са златните накити, един сгъваем стол и бронзов балсамарий. Столът е железен с бронзови апликации по местата на сгъване - женски и лъвски глави, глави на фалоси. Балсамарият е с форма на мъжки бюст с благородни и добре моделирани подробности, с растителна украса върху високото столче.

Всички материали - над 350 на брой, постъпват в музейната сбирка Нови пазар.

Жарин Величков (Бургас)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В РАЙОНА НА ПОМОРИЙСКАТА ГРОБНИЦА

През месец юли 1989 г. в района на Поморийската гробница се проведоха археологически разкопки във връзка с проект за благоустройство на района. Работата беше съсредоточена в три сектора: Сектор I непосредствено пред входа на дромоса: Сектор II - в югозападната част на централното помещение и Сектор III в района на получена по геофизичен път електромагнитна аномалия.

В Сектор I се проучваше терен, който попадаше под комуникационен възел. Археологически находки не бяха открити. В сондаж при североизточния ъгъл на Източното помещение при входа на дромоса се разкриха следи от античния строителен хоризонт и оригиналния могилен насип. Крепида или негатив от такава не беше установена.

В Сектор II бяха установени два стари изкопа, в единия от които беше заложен сондаж, изясняващ конструкционните особености на субструкцията на външните стени на централното помещение. Установено беше, че основите са вкопани до дълбочина 1,70 м.

В Сектор III беше открита гробна яма с неправилна елипсовидна форма, в която бяха разчистени пет скелета. По начина на погребване и откритите находки - медно копче и бронзов кръст, се установи, че скелетите принадлежат на хора, насилствено умъртвени, при което труповете са били заритн най-вероятно през XX век.

З. Каров, М. Мартинова (Пловдив)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СЕВЕРНАТА ЧАСТ НА ФОРУМА НА ФИЛИПОПОЛ

Разкопките бяха съсредоточени на север от Форума на площ от 1000 кв.м. Проучванията се проведоха с цел: а) изясняване плана на две обществени сгради, оформящи северната страна на форума; б) изясняване преустройствата на самите сгради.

Върху цялата площ се проучи последната фаза в оформлението на Форумния комплекс.

1. СГРАДА А – Продължи проучването на голяма амфитеатрална сграда, заемаща североизточната част на Форума. Около полукръгла орхестра се издига наклонена площ за седалки, носена от радиални стени. Пространството между подпорите било покрито с тухлени сводове. Количеството на облицовка от различен мрамор свидетелства за богатата вътрешна украса. Детайлите на архитектурата носят белези на римско-коринтски ред.

Документирани са податки за по-ранен строителен период и значителна промяна в плана на сградата при последното й преустройство.

2. СГРАДА Б – Изследваната част обхваща югоизточния ъгъл и част от северния зид на една голяма зала. Подът е с настилка от мраморни плочи. Засега е открит само един вход – от амбулациото към сградата.

М. Мартинова (Пловдив)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА УЛ."НИКОЛА ГОСПОДИНОВ" БЛ.3 В ПЛОВДИВ

Площта за проучване е 1000 кв.м и се намира в източното подножие на Трихълмието. Културният пласт е с дебелина 8 и повече метра. Проучената площ е плътно наситена със сгради, улици и съоръжения, датирани от IV в.пр.н.е. до XIV в. н.е., рядко за българските земи стратиграфско натрупване.

Разкритията принадлежат основно на четири исторически епохи:

1. За първи път е документиран културен пласт от елинистическата епоха – IV – III в.пр.н.е. в подножието на Трихълмието (Акропола). Проучени са подови нива и зидове, датирани с богат керамичен и нумизматичен материал: тракийска и чернофирнисова керамика, монети на Маронея и Александър Македонски.

2. През римската епоха в проучената площ е трасирана улица, която не е в системата "кардо-декуманус" на античния град в низината. Трасето на улицата е съобразено с конфигурацията на терена и свързва разкритата улица при Източната порта с вътрешността на Трихълмието. Разкрити са сгради и помещения със стопански характер, канализационни и водопроводни съоръжения.

3. През късноантичната епоха улицата продължава да функционира, но с редица преустройства. Преустройства има и в прилежащите сгради.

4. В проучената площ е регистриран и средновековен пласт. Руините са добре запазени и на места достигат до 4 м височина.

Л. Слокоска, П. Георгиев, Р.Иванов, Кр. Вачева, Г. Кабакчиева,
Г. Мавров, С. Гошев, Е. Гошева-Крондева, Ц. Попова (София),
И.Църов, П.Владкова, С.Султова (Велико Търново)
А. Поултер, Дж. Шепърд, А. Робъртс, Т. Карбин, М. Бийч,
И. Блейр, И. Грейг, Г. Еванс, Дж. Елдърс

НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ (Българо-английски разкопки)

Български сектори:

1) АГОРА (Р.Иванов, П.Владкова, С.Султова)

Продължи проучването в централната част на ареата на Агората, южно от т.нар. "каменно съоръжение". Достигната е дълбочината на варовиковите блокове, южно от съоръжението. Силно нарушена стратиграфия. Разкриват се големи горели петна, малки ями запълнени със строителна керамика, кости, фрагменти от архитектурни детайли. До тази дълбочина културният пласт не е изчерпан. Разчистен бе и самият канал, който е преминавал под Агората. Открити бяха вътре над 70 бронзови и медни монети от вт.пол.на IV – първ.пол. на V в., фрагменти от метални и костени предмети, стъклена и желязна шлака и др. (П. Владкова).

Проучен беше и един магазин (№ 4), разположен южно от източния вход на Агората. Разкрити бяха северният и западният зид. Направен бе сондаж в югозападния ъгъл на магазина с цел проучване на основите му. Южно от канала и западно от магазините беше открито част от помещение, чиято северна страна е използвала южната страница на канала. Това помещение е било унищожено вследствие на пожар след средата на V в. (П. Владкова).

Продължиха проучванията върху източната крепида на Агората и по-точно в участъка северно от канала (Р. Иванов, С. Султова). Тя бе изследвана на протежение от 20 м. На места крепидата липсва, несъмнено извадена в миналото. Дебелината и е 1,81. Изградена е от средноголеми и по-малки камъни, споени с бял хоросан. От вътрешната страна на крепидата бяха открити два зида, отстоящи един от друг на 1 м. Засега се предполага, че те са изпълнявали ролята на пиластри, които са служели за стабилизиране на крепидата и стилобата. Стратиграфията е напълно нарушена вследствие изваждането на каменния материал. Керамиката се отнася към времето II – V в. Тя е предимно местна (Никополис ад Иструм, Павликени, Бутово). В източната част на проучените 4 квадрата се забелязва голяма дебела ивица горял пласт, спускащ се от северна в южна посока. Крепидата е била направена в къснотраяново – хадрианово време, но преди 136 г., откогато датират най-ранните надписи поставени върху изградената вече Агора. Проучванията през следващата кампания ще дадат точно датата за края на нейното съществуване.

2) Римска баня (П. Георгиев, Кр. Вачева)

Тя се намира в северната част на града и тангира от изток и запад кардо 5 и 7. Работи се в 6 квадрата. Там бе достигнато ниво, на което се предполага, че е лежал подът на банския етаж.

Установени бяха 3 строителни фази върху терена на банята, когато вече не е била функционирала. Първият период се отнася най-вероятно в края на III в., вторият – времето на Константин Велики и третият – Хонорий и Аркадий.

3) Сграда I (сектор $B_2 - B_3$) (И. Църов)

Тя се намира в северозападната част на града. Проучено бе изцяло помещение № 1, покрито с тухлена настилка. В северната част на другото помещение № 2 се отне насипна пръст и бе достигнато до подовата замазка. Направените в северна, западна и южна посока разрези показват, че характерът на културните напластявания вътре и навън от сградата са идентични. Всред откритите находки трябва да се споменат две: статуетка на Пан и ценен вотивен надпис на латински език.

Проучени бяха сектори от канала за отпадъчни води под кардо 7.

4) Южна порта (Л. Слокоска)

Продължи изясняването на двата строителни периода на крепостната стена на града. Запазена в по-голямата си част в субструкция, куртината от първия строителен период съдържа конструктивно свързани и ритмично разположени от вътрешната и страна пиластри (0,80 х 0,75 м), на разстояние 4,50 – 4,75 м, от които са открити общи 8 поредни. Същите са документирани и в новопроучения сектор – източно от кардо 7. През втория строителен период крепостната стена запазва конструкцията си, при което незасегнатите от изградените правоъгълна кула и принадлежащата й ниша-стълба увеличават размера си. Те следват техниката на градеж на стената (опус витатум микстум) с пояс от 4 реда тухли. Не бе потвърдено предположението за наличието на втора кула, източно от кардо 7, където разрушението на куртината е голямо. Изказаните становища за датировка на двете фази на крепостната стена на града засега се запазват, подкрепени и от разкритите находки (фрагменти от битова керамика и монети).

Паралелно с провежданите археологически разкопки бяха направени и някои други проучвания и изследвания. Арх. Кр. Вачева продължи на място изготвянето на Каталога на архитектурните детайли в Никополис ад Иструм; Ц. Попова направи проучвания върху семената, открити в пръстта на отделните сектори; Г. Мавров реставрира и почисти напълно откритата през 1985 г. голяма мраморна мъжка статуя, намираща се сега на няколко метра северно от базата на обекта.

Английски сектори:

Английският екип продължи работата в секторите на кастела от предходните години. Допроучени бяха планът и строителните периоди на постройката южно от Южната порта на града (сектор "С"), на двете базилики (сектори "F", "К"), на южната порта на кастела (сектор "Е"). В два нови сектора бяха направени важни наблюдения за крепостната стена на кастела, както и за наличието на по-ранни сгради в неговата територия. На западната крепостна стена започва разкриването на северната кула на западната порта. Установява се хронологията на използването и разрушаването на самата крепостна стена. Във втория сектор (разширение на "М" - сграда с кирпичени постройки) частично бе разкрита втора по-ранна сграда, която проучвателите смятат, че предхожда кастела. Стените на сградата са били украсени с многоцветни стенописи. Последните се намират на място(една малка част) и повечето паднали върху пода. Взети бяха незабавни мерки за запазване на стенописите.

Продължена бе работата и по изследване на остеологичния материал и растителни проби.

Г. Кулов (Кърджали), Г. Нехризов (София)

ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В КВ.ВЕСЕЛЧАНИ, ГР.КЪРДЖАЛИ

С цел цялостното изясняване развитието и датировката на комплекса от римска вила и некропол в кв.Веселчани се проведоха археологически разкопки на проучваната през седемдесетте години от Цв. Дремсизова надгробна могила. Чрез сондаж бе установено, че късноантичният некропол освен в южна, югоизточна и източна посока се е развивал и на югозапад. Бяха открити пет гроба с ориентация запад-изток, от които проучихме четири. Те съответстват на публикуваните от Цв. Дремсизова типове.

Важна особеност при гроб № 40 бе каменната площадка, с която завършва дъговидното ограждане на надгробния насип. Върху нея бяха открити фрагменти от изработени на колело от недобре пречистена глина съдове.

В гробове 39 и 40, в близост до таза на покойниците, отдясно бяха поставени глинени, еднофитилни лампи, като тази в гроб № 39 е горяла по време на погребалната церемония.

К. Шалганов (София)

ПРОУЧВАНЕ НА РИМСКАТА ВИЛА КРАЙ С.СМОЧАН, ЛОВЕШКО ПРЕЗ 1989 г.

1. Започна работа по западната страна на комплекса, с цел разкриване на помещенията по тази линия на комплекса. Изцяло бе разкрито пом. № 1, с размери - 4,40х1,50 м. Ситуацията показва, че то ще даде началото на нова редица, верижно свързани помещения, ориентирани с дългата си ос в посока юг - север.

2. Помещение 2 - бяха изчерпани до подово ниво пластовете в северната половина на помещението. Успоредно на северната му стена, на разстояние 1,10 м бе разкрит вътрешен

зид с дължина 16 м и ширина 0,50 м, конструктивно свързан със западната стена на помещението. Така, покрай северната стена се оформя, затворен от запад коридор, с ширина 1,10 м. Дали разкритият вътрешен зид е играл някаква конструктивна роля или оформеният чрез него коридор е имал стопанска функция в сградата, засега не може да се установи точно.

3. Помещение 3 (а,б) - бяха изчерпани пластовете от вътрешността на помещението до стерилна почва, с цел подготовка за "запечатване" на горната повърхност на разкритите му стени, преди пълната консервация на обекта. Бе проследена субструкцията при югозападния вътрешен ъгъл до дълб. 0,65 м, състояща се от обли речни камъни, споени с бял хоросан. Суперструкцията е от ломени, плочести камъни. Границата между двата вида градеж всъщност маркира подовото ниво на помещението.

4. Банята - напълно бе разкрито пом. №2 - средното, между двете странични правоъгълни помещения с екседри (№1,3). Размери - 5,93 х 3,25 м и макс. запазена височина - 1,54 м. Бяха разкрити следи от 66 бр. хипокаустни колонки - разделени чрез 4 четириъгълни подпори, върху дъното на помещението на 2 групи - 30 бр. в западната половина и 36 бр. в източната половина. Височината им е 0,40 - 0,42 м, а разстоянието между тях около 40 см. От суспензурата е запазен само междинния пласт хигрофобен хоросан, с дебелина 0,13 м. Няма останки от бипедални тухли или мраморна настилка върху разкрития пласт хигрофобен хоросан. Четирите подпори са поддържали стена, която е разделяла помещението на 2 части, като топлия въздух е циркулирал свободно между подпорите, под пода на помещението, като е затоплял двете му половини. Засега банята се очертава със симетричен план, като двете крайни помещения са били калдарии, а средното, разделено на 2 части - тепидарии. Префурниумът трябва да се търси на юг от едно от двете помещения с екседрите, а аподитерия на север от линията на трите досега разкрити помещения на банята.

Антоанета Николаева (Видин)

АНТИЧНА БОНОНИЯ

Продължи проучването на крепостните съоръжения на антична Бонония - кула № 8 от западната крепостна стена.

Североизточно от разкрития сектор на кулата, на дълбочина 0,90 - 0,95 м от съвременния терен се разкриха две нива на калдъръмена настилка от ломен камък. В средата на горната настилка има хлътване, вероятно улей за изтичане на водата. Втората е с наклон на запад.

Северно от калдъръма се открива част от късна постройка със запазен един ред от стените. Зидарията е от ломен камък и е много лабилна. Във вътрешното пространство има разсеян слой от опалена глинеста пръст и пепел. Под този слой се открива чело на масивен зид от ломен камък и кремав хоросан. В зидарията му са запазени и две антични тухли. Зидът съвпада с трасето на римската крепостна стена и вероятно е фрагмент от нея.

На около 0,40 - 0,50 м северозападно от кула № 8, на дълбочина 1,00 м от съвременния терен, се открива един отрязък от кула към западната крепостна стена - кула № 9. Запазена е в суперструкция. Изградена е в опус витатум микстум. Каменните пояси са изградени от средни по големина туфели. Дебелината на стената е 3,60 м. В североизточна посока е силно разрушена.

Кула № 9 е на около 0,50 м от кулата, разположена южно от нея - кула № 4. Това дава основание да се предположи, че някъде между тях е западната порта на Бонония.

Г. Кабакчиева, Р. Иванов, Т. Иванов, Е. Генова, Х. Попова (София), Т. Ковачева, С. Лазарова, М. Аспарухов, П. Бънов (Плевен)

РАЗКОПКИ В УЛПИЯ ЕСКУС ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

Археологическите проучвания в Улпия Ескус бяха съсредоточени в северозападната част на Форумния комплекс. Разкрита бе значителна част от терена между храма на Юпитер и кардо максимус. Основните резултати от археологическите разкопки може да се групират така:

1. Архитектурни останки в северозападната част на Форума. Разкрит бе северозападния ъгъл на Форума и част от западния перистил. Запазени са само няколко масивни каменни блока от стъпалата на перистила, част от канала пред него и плочи от ареата. Открито бе струпване от различни архитектурни детайли - части от колони, бази, фриз-архитрави, капители, корнизи и др., които допълват данните за пищната архитектурна украса на Форума в Ескус. Тук бе намерено и почти изцяло запазено варовиково пано с прецизно изработен медальон и изображение на Сатир.

Разкрити бяха останките от фасадната част на западния от храмовете на Капитолийската троица или храма на Минерва. Зидовете са много ограбени, на места до субструкция. Въпреки това откритите малка ъглова част от Фронтона и един внушителен по размери и украса римокоринтски капител са нови свидетелства за единното композиционно решение на архитектурата на Форума.

2. За изясняване на връзката между западния перистил и гражданската базилика и стратиграфски наблюдения при пресичането им бе направен сондаж в кв. 39/ŁXII. Установено бе, че банкета на южния зид на базиликата е на дълбочина 1,00 м под нивото, на което е разкопана досега. В субструкция този зид е свързан без фуга със зида на западния перистил. Големите плочи върху южния зид на базиликата, както и техниката на изграждането му в западна посока от сондажа показват, че има надзиждане след разрушаване на места до субструкция. На нивото на северния банкет на зида бе открита част от дебел пласт от керамични фрагменти, предимно от амфори. Източно от зида на перистила бе разкопано на дълбочина до 2,20 м под нивото в съседните разкрити сгради и базиликата. В пластове от глинестопесъклива пръст, смесена в отделни участъци с въглени и късове от фина бяла мазилка бяха намерени фрагменти от разнообразни предмети от стъкло, бронз, тера сигилата, местна керамика и др., датирани в последните десетилетия на I в. от н.е. и първите десетилетия на II в. На дълбочина 1,90 м под нивата в базиликата бе открита горяла сребърна монета от края на I в. Заедно със силно фрагментираните вносни предмети бяха намерени и части от местна сива керамика, работена на ръка.

В стратиграфския сондаж в кв.39Ł XII за първи път бяха направени наблюдения на културните пластове под масивното строителство в центъра на римския град Улпия Ескус. Те поставят редица въпроси, основния от които е за селището на това място, съществувало преди **COLONIA ULPIA OESCENCIUM.**

3. Сграда с канален "Т"-образен хипокауст. В западната част на проучения терен между перистила и кардо максимус бяха разчистени останките от къснoримска сграда с таналeн хипокауст. Тя е била издигната върху руините на по-ранна римска постройка с мраморно подово покритие - **opus sectile.** Многобройни мраморни плочки в различни цветове бяха намерени в запълнените пространства на помещението с хипокауст, а северно от него частично е запазена хоросановата подложка за мраморния под. Колонките на хипокауста са изградени от тухли с кръгла форма. Фурнията му е бил от юг.

Трябва да се отбележи, че почти върху цялата разкопана площ през 1989 г. бе установено значително вкопаване на късноантичното строителство под римското ниво. В подобни пластове в кв.70/Ѣ XII бяха открити голямо количество късове от метален шлак, свидетелстващи за металообработване в тази част на Ескус. Към късноантично време се отнасят вероятно и останките от жилище с тухлен под в този квадрат.

Разчистени бяха нови петнадесет метра от кардо максимус до късноримското ниво от дребни камъни и части от тухли и керемиди.

В кв. 57 и 58/ѢXII бе открит гроб без инвентар, ориентиран по надлъжната си ос в посока север - юг.

В римските и късноантични пластове бяха открити фрагменти от варовикови статуи, долен десен ъгъл от мраморна оброчна плочка на Тракийския конник, част от пръст на бронзова статуя, фрагмент от стъклена купа с гравирана украса и изображение на мъж, фрагменти от тера сигилата, късноримска вносна керамика, добре запазена лъчиста бронзова фибула от VI в. и др. Античните монети намерени при тези разкопки са: 1 бр. - от края на I в., а останалите са от края на III до края на IV в. Открита е и една ранновизантийска монета на Юстин и София от края на VI в.

4. Средновековно селище върху римския град Улпия Ескус. Археологическите разкопки през 1989 г. допринесоха за изясняване характера на жилищното строителство в средновековното селище. В кв. 68 и 69/ѢXII, а също 84 и 94/ѢXIII бяха открити частично запазени зидове, огнища, гърнета и други находки от жилища от X-XIII в. Средновековните монети са: византийски - анонимни клас "В", 1 бр. - корубеста и 1 бр. - българска имитация. Намерена бе и 1 бр. сребърна полска монета от XIX в.

В района на разкопките като случайна находка бе открита и една керамична розета от архитектурната украса на средновековна църква.

Иван Църов (В. Търново)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ "ЛЕСИЧЕРСКИ СТЪЛБ"

СОНДАЖ III. Разкрита бе нова крепида, чиято форма и размери не могат да бъдат установени поради частичното й разрушаване. Северно от нея бе открита страница от врата и други блокове. В насипа бяха намерени фрагменти от архитектурни детайли с орнамент. Върху един от тях е изобразено човешко лице. Открит бе и фрагмент от мраморна статуя.

СОНДАЖ IV. Чрез него се започна проучването на крепидата на стълб I. В разкритата и част се попадна на дупка, пробита от иманяри. Тя дава възможност да се установи допълнителното и подзиждане, направено вероятно след изграждането на стълба.

Елена Кесякова (Пловдив)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ РАЗКОПКИ ПРЕЗ 1989 ГОДИНА НА ОБЕКТ ФОРУМ - ИЗТОК - ФИЛИПОПОЛ

Археологическите разкопки от източната страна на форумния комплекс на Филипопол през отчетната кампания имаха за задача да се разкрие напълно трасето на кардо максимус до пресичането му с декумануса преминаващ от южната страна на форума, да се проучат магазините в югоизточния ъгъл с оглед изясняване на основните етапи на изграждане и оформление на форумния комплекс.

Археологическите разкрития и наблюдения позволиха да се разграничат три основни етапи на изграждане на магазините, ограждащи от трите страни ареята, а така също и на кардо максимус. В новоразкрития сектор основните етапи се документират много добре не само със запазените подови нива, но и със запазените входове на магазините включително и с праговете. Намереният археологически материал и преди всичко монетите посочват, че първоначалното изграждане на магазините се отнася към I в.н.е., а последния – трети етап – след средата на III в.н.е. През IV и V в. са извършени ремонти както в магазините, така и в настилката на уличното платно.

Установи се, че освен главните пропилеи – източни, южни и западни – подходът към арията и магазините се осъществявал посредством допълнителни входове, разположени в четирите ъгъла на форума. Ролята на вход-вестибюл е играл втория по ред магазин в югоизточния и североизточен ъгъл на форума. Вероятно аналогично е оформлението и от западната страна.

Във връзка с консервационно-реставрационните работи предприети от НИПК се извърши допълнително проучване на източните и южни пропилеи. Разкри се стълбището от първия строителен период, което е извеждало към площадката на пропилеите. И при южните, и при източните пропилеи те се състоят от три стъпала.

Л. Вагалински (София)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ТРАНСМАРИСКА (ТУТРАКАН)

Разкопките се финансират от местния Музей на риболова. Работи се в периода 20.09. – 02.10.89 година.

Сондажът бе заложен северно и непосредствено под ресторант "Москва", на самия дунавски бряг. Разкрита бе част от крепостна стена с дължина 6,80 м, имаща 28 градуса отклонение на запад от оста север – юг. Субструкцията е широка около 2 м. Изградена е от ломен камък, отделни парчета от тухли и керемиди, залети обилно с бледожълт до бял на цвят хоросан, т.е. опус цimентикум. Разкрита бе изцяло само в северната половина на участъка западно от стената, където е дълбока 1,90 м. Разлика (ок. 0,35 – 0,40 м) във височините на горните краища на субструкцията показва денивелация на античния терен, спускащ се от запад на изток. Субструкцията е по-широка от долния край на суперструкцията с по 0,05 – 0,25 м от всяка страна. Лицевата зидария на суперструкцията е изградена от грубо обработени камъни с различна големина (среден размер 0,30 х 0,30 х 0,30 м), подредени в хоризонтални редове, т.е. опус инцертум-витатум. За подравняване на места са използвани отделни тухли и керемиди – главно парчета. На височина до 1,05 – 1,10 м лицевата зидария е измазана с бял хоросан, по който са очертани прави линии, имитиращи квадров градеж. Поради денивелацията на терена източното лице на суперструкцията е градено стъпаловидно – на височина 1,05 – 1,10 м следва отстъп с постепенно намаляваща от север на юг ширина, съответно 0,26 – 0,18 м. Тук е вградена част от варовиков блок с фрагментиран латински надпис. Следващият отстъп е на височина 2,23 м и е широк 0,05 м. Пълнежът (ядрото) на суперструкцията е от ломен камък, фина речна баластра – обилно залети с хоросан с преобладаващо бял цвят, смесен с едри частици от натрошени тухли и керемиди. Максимално запазената височина на суперструкцията е 2,55 м. Ширината и тук е 1,58 – 1,60 м.

От запад и почти перпендикулярно на куртината е долепена стена с дебелина 0,90 м, от която е разкрита част с дължина 1,60 м. Изградена е от ломени камъни – по-дребни в субструкцията, дълбока ок. 1,65 м и по-големи и грубо обработени в суперструкцията, от която са запазени 2-3 реда с обща височина 0,85 м. Хоросанът е бледожълт с примеси от едро счукана строителна керамика. Начинът на градеж и обстоятелството, че прилежащите долни краища на суперструкциите на двете стени са на едно ниво, показва, че те са синхронни.

Културният пласт в сондажа не бе изчерпан. Откритата керамика представя всички исторически периоди от III в (включително) до наши дни. Намерените тухли с печати принадлежат на подразделения на XI Клавдиев легион, дислоцирани в Трансмариска и Кандидиана. Сред останалия материал има стъклени гривни и мъниста, оловно кръстче, прешлени за вретено, рибарски тежести, фрагменти от хромели, мраморно торсо от човешка фигура и др. Откритите монети са 102 : 7 от първата половина на III век (Септимий Север - Гордиан III); 4 от втората половина на III в. (Галиен, Клавдий Готски , Проб, Нумериан); 86 от IV - началото на V век (Лициний) (Константин Велики - Хонорий); 1 от първата половина на V век; 1 на Маврикий Тиберий, сечена между VIII.591 - XI.592 г.; 1 от XVIII - нач. на XIX в. и 2 от средата на XIX век. Петнадесет от монетите са открити във фуга на стъпаловидния широк отстъп на източното лице на куртината. Най-късните измежду тях принадлежат на Валенс и вероятно са укрити при опустошителното готско нападение през 377/378 г. Посочената дата е **terminus ante quem** за изграждането на стената.

Сергей Торбатов, Веселин Парушев (Толбухин)

ПРОУЧВАНИЯ НА ГРАДИЩЕТО В М. "СЛАМАТА" КРАЙ С. ДЕБРЕНЕ, ДОБРИЧКА ОБЩИНА

Градището в м. "Сламата" край с. Дебрене, Добричка община, отстои на 3,5 км североизточно от селото. Разположено е на площ от около 2 дка върху скалист полуостров, с триъгълна форма, ограден от юг и северозапад от суходолие. От североизток полуостровът е отделен от платото чрез дълбок изкуствен ров, прокопан в скалната почва. Успоредно на рова от югозапад се забелязват останки от крепостна стена, запазена във вид на каменист вал. По цялото й протежение личи само една кула, разположена в южния й край.

Напречно на стената бе заложен Сондаж А с дължина 15 м и ширина 2 м. Крепостният зид има дебелина 2 м и е фундиран върху скала. Изграден е в опус имплектум, като лицата са оформени от сравнително добре обработени каменни блокове с различна големина. За свръзка е използуван бял хоросан, като фугите са били обмазвани с хоросан, съдържащ счукана тухла.

На 6,40 м пред фронта на тази крепостна стена, бе открита друга, запазена в субструкция и неличаща на повърхността. Тя е имала дебелина 2,40 м. Също е била градена в опус имплектум, но за свързващ материал е използувана глина. Установено бе, че в края на V - началото на VI в. тя е била демонтирана, като каменните блокове са били използувани за изграждането на вътрешната, по-късна стена.

Във вътрешността на градището бяха проучени 15 квадрата (375 м^2). Разкрита бе част от южната крепостна стена, която по градеж е идентична на по-късната североизточна.

Констатирани бяха останки от две исторически епохи - късна античност и ранно средновековие.

Средновековното поселение е просъществувало кратко време в края на IX - началото на X век. Жилищата са били наземни. В стратиграфски аспект не може да се отграничи средновековен пласт, тъй като той е бил напълно унищожен от корениците на гъстата горска растителност, с която бе обрасла цялата повърхност на градището, преди началото на разкопките.

В живота на територията на градището през късноантичната епоха се отграничават два периода. Първият, засега може да се датира във втората половина на IV - началото на V век, като се свързва с изграждането на ранната североизточна крепостна стена. От този период не са установени останки от строежи във вътрешността на укреплението. Вероятно то е служело като рефугиум за разположено наблизо неукрепено селище.

Вторият строителен период се датира в края на V – VI век. Тогава е била изградена новата укрепителна система. По същото време, теренът в част от проучените квадрати, е бил нивелиран с жълта трамбована глина, като над тази подложка е била изградена трикорабна базилика, прилепена до южната крепостна стена. Тя има дължина 23,25 м и ширина, между вътрешните лица на зидовете, 6,40 м. До северната стена е прилепен баптистерий. Базиликата се състои от нартекс и наос. Входът в нартекса е от запад, като пред него е изграден плочник, продължаващ по оста му до входа в наоса. Подът в наоса е настлан само в централния кораб с квадратни и правоъгълни тухли. В източната стена на наоса, северно от полукръглата апсида е изграден още един вход. Проучването още не е завършено.

Последните късноантични монети датират от управлението на Юстин II. Откриват се в опожарен пласт, заедно с триръби върхове от стрели, което показва, че краят на живота в градището трябва да се отнесе към втората половина на VI в. и да се свърже с аварските нападения.

К. Шалганов (София)

ПРОУЧВАНЕ НА ЧАСТ ОТ АНТИЧНА СГРАДА НА КРЪСТОВИЩЕТО НА УЛ. "В.ЛЕВСКИ" И УЛ. "ГУРКО"

При изкопни работи, строителите попадат на останки от сграда от римски период. През 1975/76 г. при подобни работи, Музеят за история на София е проучил друга част от същата сграда в този участък.

Разкриха се останки от постройка, основната част от която, в проучения сектор, представлява правоъгълен басейн, ориентиран надлъжно в посока север – юг, с къси, дъговидно извити стени и запазени вътрешни размери – 3,40х1,50х0,22 м.

Запазената ширина на стените е съответно – 44,5 и 32 см. Градежът на стените е от тухли – 32 х 32 х 4 см, споени със сивобял хоросан, а вътрешните им вертикални лица са измазани с розов хигрофобен хоросан. Дъното на басейна е изградено от различни по големина камъни и фрагментирани тухли, споени със сивобял хоросан, а отгоре е излят пласт хигрофобен хоросан с неравномерна дебелина – 10 – 16 см.

От изток на басейна се откриха 2 поставени на дълго "ребро" каменни плочи, служили за лицева облицовка в тази част на постройката. Общите им размери са – 2,27х0,57х0,30 м.

Непосредствено на запад от басейна е изграден канал с правоъгълно сечение, широчина – 0,28 м и зап.дълб. – 0,21 м.

Установиха се 2 строителни периода: I. – басейна с хигрофобната замазка; II – ексцентрично на южната му къса стена е изградена, малко по на юг, нова, също дъговидна стена, която обхваща отвън басейна и затваря канала до басейна от юг.

Западно и южно от басейна личат останки от масивни стени с тухлен градеж. Няма движими находки. Засега не може да се определи функцията на сградата, много близко до Сердика, но извън крепостната стена. Най-общата датировка е IV век. Останките бяха запазени на място.

Т. Ковачева и П. Вънов (Плевен)

РАЗКОПКИ НА АНТИЧНА СГРАДА С МОЗАЙКИ ПРИ С. ЧОМАКОВЦИ, ОБЩИНА ЧЕРВЕН БРЯГ ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

През 1989 г. при спасителни археологически разкопки в частен двор на с. Чомаковци се разкриха отчасти южните помещения на антична сграда, чиито подове са покрити с мозайки. Сградата се намира в рамките на укрепителната система на локализирания там голям античен градски център. Помещенията, определени по реда на откриването като 1 и 2 заемат южния край на сградата. Запазен е в суперструкция (0,30 м спрямо нивото на пода) зидът, който ги разграничава. Той е изграден от ломени камъни, фрагм. от тухли при хоросанова спойка с чукана тухла. От външния, ограден зид е видимо трасето, наситено с трошляк.

Мозайка в помещение 1 – Разкрита е на площ от около 10 м^2 със значителни липси. В нейната композиционна схема участват кръстовидни форми, разтегнати хексагони и неравностранни октогони. По-точно, между четири диаметрално разположени кръстовидни форми, запълнени с плетеници са разположени също четири хексагона с различно орнаментирани полета. От страните на тези фигури са образувани октогоните. В запазения октогон е вписан кръг, запълнен с плетеница и четирилистна розета в средата. От изток мозайката завършва със сложен бордюр, орнаментиран във външното поле с бръшлянов лист и ластар, а във вътрешното с плетеница. Мозайката е полихромна, с цветова гама в пет цвята (бял, черен, сив, червен и оранжев). Изградена е в опус теселатум върху трипластна основа. Стилът й е "пуритански" и я датира към първата половина на IV в.; не е изключено да е и малко по-ранна.

Мозайка в помещение 2 – Разкрита е на площ от около 18,5 м^2, но също с липси. Орнаментална и полихромна. Цветовата й гама повтаря тази на другото помещение, но без сивия цвят. Мотивът, чието ритмично повторение изгражда мозаечния килим е комбинация от четири сърцевидни елемента: те са разположени така, че двата се свързват с върховете си, а двата са обърнати един към друг с уширените си страни. Заключеното между тях пространство оформя две пелти, допряни с дъгите си. В южния край, към зида, мозайката завършва с бордюр в 2 пояса – външният е в бяло, а вътрешният – с трицветен орнамент върху бял фон. Технологията повтаря тази на първата мозайка. Запазените разноцветни речни камъни, ползвани в изграждането на най-долния пласт на подложките са били явно използувани и като материал за изработка на тесерите.

Стилово мозайката стои близо до първата мозайка от синагогата във Филипопол, която по време се отнася към времето на Северите.

Вероятно към ранновизантийската епоха сградата е претърпяла преустройство. Върху полуразрушената още тогава мозайка е била нанесена едноцветна (жълтеникава) хоросанова замазка с дебелина от 9 – 16 см.

В помещение 2 преустройството се изразява в частично запазено тухлено покритие, което свързваме със старобългарския период, както свидетелства изобилният керамичен материал от гърнета с линеарно врязан орнамент (X – XI в.).

Като изключим керамичния материал – няколко фрагмента късноантична керамика и стени от амфори с гребенчета вълнообразна украса, 1 костено шило и желязна тока, други находки не са открити.

н.с.к.ист.н. П. Балабанов, Е. Дочева, М. Върбанова,
М. Балболова, И. Кънев, Й. Йосифов (Бургас)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В РЕЗЕРВАТА "ДЕУЛТУМ-ДЕБЕЛТ"

Главната цел на разкопките през 1989 г. бе довършването на стратиграфските сондажи, заложени на територията на античния град през 1986 г. Това бе постигнато в сондаж "Обществена сграда". Тук бе достигнато нивото на здравата пръст на дълбочина 8,70 м. Най-ранните материали се отнасят към края на II – началото на III в. Може да се счита за доказано, че в този участък липсват останки от ранната военна колония Деултум, основана през 70-те години на I в.

Продължи работата в участъка източно от крепостната порта в сондаж "Късноантична баня". Тук бяха проучени културни пластове от края на III – началото на IV в. Особен интерес представляват бронзовата монета, сечена в Месамбрия

III – II в. пр.н.е. Това е първото указание за наличие на елинистически пласт под останките от римската епоха.

Благодарение на използуването на металотърсач, любезно предоставен ни от лабораторията "Археометрия" към Института по тракология при БАН, чувствително нарасна броя на намерените монети: както в сондажите, така и на повърхността на терена. Броят им надхвърля 150 екземпляра, от които 120 са от IV в. от н.е.

През м. септември започнаха разкопките на нов обект в античния град. По данни на аеронаблюденията и магнитометричните изследвания и електросъпротивителните проверки, тук се локализира монументална сграда, вероятно одеон. По време на есенната кампания в 13 квадрата бе снет горният пласт на дълбочина до 0,8 м. В него бяха фиксирани останки от зидове на кал, струпвания от дребни камъни, разложен кирпич. Намерената керамика датира от късната античност и ранното средновековие.

Успоредно с това бе заложен сондаж за проучване на културните останки от IX – X в. Там бяха фиксирани основи на зидове от ломени камъни на кал и споени с хоросанов разтвор, както и типична за периода керамика.

През цялата година продължиха активните археометрични теренни проучвания от сътрудниците на лаборатория "Археометрия". В резултат се удаде да локализираме и съставим план на стените на голяма антична вила, разположена на около 1 км северно от територията на града. Получени бяха ценни сведения за форума на античния град. Заложените контролни сондажи до археологическата база потвърдиха абсолютната точност на интерпретацията на археометричните изследвания. Откритите зидове с точност до сантиметър отговаряха на данните от компютърната обработка на резултатите от измерванията.

Красимир Калчев (Стара Загора)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ЮГОЗАПАДНИЯ РАЙОН НА АНТИЧНИЯ НЕКРОПОЛ НА АВГУСТА ТРАЯНА (СТАРА ЗАГОРА) ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

Разкопките са продължение на проучванията през 1988 г. Открити са нови 79 гроба, с които общият брой на гробовете в този район е 344. Новооткритите гробове са с трупополагане, гробните съоръжения са разнообразни – ями с покрития от каменни плочи, тегули, тухли или без покрития. Открити са 29 находки – глинени и стъклени съдове, накити, монети. Датират се от средата на III в. до третата четвърт на IV в. Наблюденията и материалите потвърждават изводите от предишния сезон за интензивността на използване на югозападния район на некропола на Августа Траяна-Берое, границите му, гробните съоръжения и находките.

Спасителните археологически разкопки в югозападния район на античния некропол на града са приключени поради изчерпване на застрашения от новото строителство терен.

Сп. Машов (Враца)

КЪСНОАНТИЧЕН КАСТЕЛ И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД АВГУСТА ПРИ С.ХЪРЛЕЦ, ОБЩИНА КОЗЛОДУЙ

През 1987 г. чрез сондаж в най-южната част на обекта попаднахме на северозападния ъгъл на сграда. По местоположението й, като работна хипотеза приехме, че е възможно тя да е принципията на лагера на ала Августа.

След едногодишно прекъсване, през 1989 г. продължихме разкриването на сградата. Очерта се и северозападния ъгъл на сградата и помещение № 1. Градежът й в тази част е от ломен камък споен с бял хоросан. В западната част на помещение № 1 от към север има вход. При едно по-късно преустройство той е зазидан с плоски тегули и тухли, като за спойка е използвана кал.

Находки, свързани със сградата, не бяха открити. На 2 м западно извън нея бе открита колективна находка от железни оръдия на труда. Корозията е разрушила напълно предметите, поради което не може да се установи точният им брой.

Сп. Машов (Враца)

ВИЛА РУСТИКА В М."РОСНЕНЕЦА" ПРИ С.УРВЕНЕ, ОБЩИНА КРИВОДОЛ

Спасителните археологически разкопки в м."Росненеца" се провеждат от 1982 г. През този период са проучени част от некропола и четири сгради от видния комплекс.

Разкопките през 1989 г. бяха проведени източно от сграда № 4. Преди започването на разкопките на това място имаше малка могилка, леко издигаща се над околния терен, както и ломен камък, явно изваден при оран от градеж.

Проучената сграда № 5 има пет верижно разположени помещения с посока север-юг и шесто помещение от изток. От запад на централното помещение е изградена полукръгла апсида. Общата проучена площ е около 320 м^2. Градежът е от ломен камък, споен с кал. Дебелината на стените е до 0,60 м.

В изграждането на сградата могат да се отделят поне два етапа. Първоначално е изградена централната част с екседрата, а по-късно от север и юг са достроени нови помещения. Подът на централната част е от хоросанова замазка с розов цвят, получен от прибавената ситно счукана тухла. Над каменната основа стените са били изградени от кирпич. Покривът е бил от прави и извити тегули и имбрици. Няма данни за втори етаж.

Датиращи сградата находки не бяха открити. Най-общо можем да отнесем изграждането ѝ и живота в нея във втората половина на III - началото на IV в.

Б. Борисов (Раднево), В. Игнатов (Н. Загора)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА РАННОВИЗАНТИЙСКО И СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ, КРАЙ С. КАРАНОВО, НОВОЗАГОРСКО

През 1989 г. след тригодишно прекъсване бяха възобновени спасителните разкопки на античното и средновековно селище, северно от с. Караново. Те бяха продиктувани от строителството на изравнител-2 от напоителната система "Средна Тунджа". На площ от около 4000 кв.м бяха открити три стопански помещения, две пещи за изпичане на битова керамика от ранновизантийския период и пет средновековни жилища.

Стопанските помещения са с правоъгълна форма и заоблени ъгли, като подовете им са вкопани спрямо нивото на съвременния им терен на дълбочина от 0,20 до 0,40 м. Размерите им варират от 4х2,80 до 6х3,90 м. Във всяко от помещенията бяха открити по четири кръстовидно разположени, по средата на стените им дупки от дървени колове, които са носели покривната конструкция. Интерес представляват откритите в помещенията надлъжно разположени плитки улеи.

В близост до стопанските помещения бяха открити и две пещи за изпичане на битова керамика. Те са двукамерни, като пред отворите на огнищата им е оформена обща предпещна площадка. Пещите са с кошеровидна форма с диаметри 1,06 и 1,33 м. Скарите им са изградени от хоризонтално наредени имбрици, споени с кал, като между три или четири са оформени отворите. По средата на долните камери са издигнати носещи скарите стълбчета. В пещите бяха намерени голям брой глинени съдове, характерни за керамиката от IV в.

На различни места в проучваната площ бяха открити и основи от пет средновековни жилища, четири от които се отнасят към периода XI - XII в., а петото - към IX - X в. С изключение на едно, жилищата са полувкопани, с трамбовани подове, като надземните им части на стените са били изградени от колове и плет, измазан с глина, за което свидетелстват откритите дупки от дървени колове. В три от жилищата пещите са вкопани в здравия бряг и са разположени в един от ъглите, в четвъртото е открита основа от печка-каменка, а в петото е открита глинена подница.

В резултат на спасителните разкопки бе установено, че в проучваната площ липсва добре изразен, здрав културен пласт от ранновизантийския период, а откритите помещения, най-вероятно са били навеси, свързани с развилите се в този сектор производствени съоръжения - пещи за изпичане на битова и строителна керамика, варници и др. Откритите средновековни жилища принадлежат на голямо средновековно селище, центъра на който е изместен спрямо този на ранновизантийското поселение.

По време на разкопките бяха открити и 15 гроба от некропол, който според гробните съоръжения, погребалния обряд и намерените материали се отнася към IV в.

Ал. Димитрова-Милчева, Евг.Генчева, М.Чичикова, Л. Вагалински (София), П.Владкова (В. Търново)
Л.Прес, П.Дичек, Т.Сарновски, А.Ладомирски (Полша)

РИМСКИ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ
(Българо-полски разкопки през 1989 г.)

I. Български сектор

1. Сектор X (Скамнум трибунорум)

Продължиха разкопките в сектор X на военния лагер и цивилния град Нове. Те внесоха нови данни върху изясняването на характера на сградите в сектора. Първоначалното предположение, че там са разположени казармени бараки бе опровергано от тазгодишните изследвания.

За първи път през тази година бе открита част от стена от първи строителен период във вътрешността на сектора.

Това ни позволява да предполагаме, че в края на I в. освен таберните по дължина на виа принципалис и виа претория е съществувала и постройка по всяка вероятност жилищна във вътрешността на сектора. Планът на тази сграда е неустановен, засега тя е разкрита само в сондаж с дължина 2,00 м.

През този сезон бяха направени редица уточнения на строителството от III строителен период, общо датиран в III в. Освен разкритата през миналите сезони Г-образна сграда, бе открита втора, заемаща северозападната част на сектора. От нея засега е открит само югоизточния ъгъл. Разкрит бе и широк канал-колектор, свързан с канализацията от този период. Той е с ширина 1,35 м, изграден от три реда тегули и камъни над тях. Дъното му е покрито с три реда тухли с размери 52x42 см, като външните два реда са леко наклонени навътре. Към него от западна страна са водили два малки канала, изградени от поставени прави и легнали тегули.

С трети строителен период е свързана и банята, открита в североизточния край на сектора, под базилика № 3. От нея през този сезон е разкрит само басейн за студена вода, с размери - 1,70x1,70-1,77 м и запазена дълбочина - 0,50 м. Той е добре обмазан от вътрешна страна с розова хигрофобна замаска. Подът на басейна е бил покрит с тухли с размери 35x27x3 см. От северната страна на басейна минава стена с дебелина - 1,00 м, изградена в техника опус имплектум, от която започва сложна хипокаустна система с разкрити досега два префурниума. Те са изградени от тухли, образуващи свод, с височина съответно - 60 и 40 см. В случая смятаме, че става въпрос за частна баня, свързана с Г-образната сграда от III строителен период. Тя е била опожарена в началото на IV в., за което свидетелстват намерените археологически материали и главно монети.

2. Сектор VIIIA (Перистилна сграда екстра мурос)

Продължиха разкопките и на Перистилната сграда **extra muros** в квартал VIIIA. На обекта се работи от 17 юли до 15 септември с ръководител ст.н.с. М. Чичикова и зам.ръководител П. Владкова от ОИМ В. Търново. Продължи проучването на западното крило на сградата с цел да се изясни и допълни планът му. Работи се главно в коридора с посока север-юг край западната стена на таблинума. Той има ширина 3 м и бе разкрит на протежение 25 м. От запад е ограничен със солиден каменен зид, дебел 1 м, чието източно лице е измазано с няколко слоя варова мазилка. От западната му страна се разкриха две големи помещения с хипокауст, разчистени бяха няколко колонки от по 9 реда квадратни тухли с размери 19 см х 9 см, повечето от които носят печат на **LEG(io) IITAL(ica).** Всред разрушенията се намериха в изобилие фрагменти от многоцветна стенна мазилка.

Сложният план, солидният градеж и богатата украса на сградата заедно с намерените в нея през предишните кампании надписи и бронзови статуи потвърждават все повече предположението ни, че перистилната сграда е била резиденция най-вероятно на легата на I италийски легион.

II. Полски сектор

1. Сектор IV (Валетудинарум)

Продължи разкриването на т.нар. северна сграда, строена по времето на Флавиите. През тази година се потвърди предположението, че това са първите легионни терми на Нове. Разкрити са нови помещения с хипокауст с колонки от правоъгълни и квадратни тухли, както и останки от абсида, която би могла да бъде част от басейн. Бяха открити много фрагменти от цветна мазилка в червени, светло сини, кафяви и зелени тонове, както и релефна гипсова декорация на стените.

Едновременно с това бяха разкрити и поредните помещения от типа "тройки на Кьонен", от северното крило на валетудинариума. Бе установена ширината на входа на болницата от страна на виа претория - 8,15 м. В реда от помещения разположени около двора на болницата се наблюдават някои отклонения от установените правила при строежа на болниците. Там бе открит тесен проход и едно голямо помещение.

2. Сектор XI - (Принципиа)

Работено бе на три участъка от сградата на комендатурата - фасадата от страна на виа принципалис, централната част на сградата и вътрешната порта между двора и базиликата и задната част на сградата с административните помещения. Разкриването на североизточния ъгъл на сградата позволи да се уточнят размерите и - 103х59 м. По протежение на виа принципалис комендатурата е имала портик, с ширина - 3,5 м, който в ъглите е завършвал с масивни пиластри. Тук бяха разграничени три строителни фази.

Разкопките в централната част на принципията позволиха да се разкрият останалите части от вътрешната порта и свързания с нея фундамент на неидентифицирана конструкция, обърната към двора. Пред фронталната част на Светилището на знамената бе разкрита ограда, построена от големи варовични блокове. Тя огражда пространство от 6 м, в което се намират цокли от бази на статуи и олтари.

През 1989 г. започна разкриването на помещенията, намиращи се на изток от Светилището на знамената. През втория строителен период там е имало хипокауст. Към помещенията е водело стълбище от страна на базиликата.

3. Сектор XV (Виа сагуларис)

Продължиха сондажните проучвания при западната крепостна стена, които имат за цел установяване на застрояването на интервалума и едновременно с това определяне на точна стратиграфия на археологическите материали, главно керамиката. Разкопките са в началната си фаза и не могат да се правят цялостни изводи. Със сигурност можем да кажем, че до III в. виа сагуларис е изпълнявала своята функция, като артерия за комуникация около крепостната стена. През втората половина на III в. настъпват промени в уличната система, което довежда до нейното частично застрояване.

В. Велков, В. Найденова, Г. Кузманов, А. Николаева, И. Цветков (България), М. Болини, Д. Джорджети, Д. Ригато (Италия)

РАЗКОПКИ НА РИМСКИЯ И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД РАЦИАРИЯ

(Българо-италианска експедиция)

Сектор I. Продължи проучването на южната кула на западната порта, в която има няколко строителни периода. Изследва се югозападния й ъгъл и пространството пред него, където се откриват разрушения от последния период на съществуването й (VI в.).

Сектор II Продължи проучването на голямата обществена сграда в центъра на града, разположена между I и II северен декуманус. Работи се главно в източната част на сградата, където се разкрива двойно двуделно преддверие, претърпяло няколко преустройства през различни периоди. Първоначално то е имало тухлена настилка, а входовете от него към залата са разположени в оста изток-запад. След това настилката е залята с хоросан, а в разделителната стена между северното и южното помещение е оформен допълнителен вход. Тогава наново е издигната разделителната стена между залата и преддверието, като е ликвидиран входът помежду им, а южният вход е изместен и към него е изграден масивен каменен праг. В периода на използуването на тухлени аркадно-сводови конструкции в северната половина на преддверието са били изградени тухлени аркади в оста изток-запад, които са служили като подпорни конструкции на горния етаж. В последния период преддверието е преградено със стени на калов разтвор и е използувано за жилищни помещения с беден битов инвентар. В югозападната част на комплекса бе разкрит вътрешен ъгъл от помещение, разположено южно от залата с екседра, принадлежащо към тухления период на сградата.

Сектор III. Южно от декуманус максимус, в центъра на града, се разкопава късно антична сграда. Разкрити са части от две помещения с основи от ломен камък, кирпичени стени и покрив от керемиди. В нея са констатирани два строителни периода, разделени от силно опожаряване. През първия период има запазени части от тухлена подова настилка и от под, покрит с керамични призми и осморки. В помещенията липсва всякакъв инвентар с изключение на съвсем малко керамика от IV - VI в.

Сектор IV. Продължи проучването на богатата жилищна сграда (сградата със съкровището), разположена край северната крепостна стена. Разкопават се помещенията разположени на юг от кардото. В тях се наблюдават няколко строителни периода.

Целият екип проучи двата случайно открити каменни саркофага на десния бряг на р. Арчарица. Те се откриха в частен двор на дълбочина 3 м и попадат в района на един от античните некрополи. Ограбени са още през античността и са били използувани най-малко три пъти. За последния факт съдим по направените поправки на коритото на единия саркофаг. Пред тях, долепен до западните им тесни страни, бе поставен малък жертвеник с посвещение на вечния сън.

Илияна Бонева (Поморие)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В МЕСТНОСТТА "ПАЛЕОКАСТРО" - ГР.ПОМОРИЕ

Втори археологически сезон продължиха разкопките в местността "Палеокастро" край гр. Поморие. Проучва се един участък от късноантичния град Анхиало. Продължи разкриването на голяма сграда от късната античност (IV - VI в.н.е.). Стените ѝ са запазени в основи и суперструкция, градени от ломени камъни на спойка от бял хоросан. Помещение № 1 с правоъгълен план бе разкрито в дължина – 17,5 м, то е с ширина 4,30 м. Продължи разкриването на три напречни правоъгълни помещения със стени, ориентирани в посока североизток–югозапад, градени по аналогичен начин, но без оформяне на фугите с хоросан. Тези зидове оформят помещения №№ 2, 3, 4, като № 2 и № 3 са с ширина, съответно по 6,20 м.

Работи се по разкриването на част от работната площадка, обслужвала керамичната пещ, разкрита през 1988 г. Площадката е от трамбована глина с пълнеж от фрагменти от стени на амфори и битова керамика. Тя е с дебелина от 0,20 до 0,38 м, отгоре запечатана с пласт от глина и ситен чакъл.

Все още не може точно да се определи предназначението на сградата, тъй като тя не е изцяло разкрита. Откритите археологически материали, както и наличието на керамична пещ в близост до нея, ни дават основание да смятаме, че сградата е била със стопански функции.

Бе проучена територия от около 300 м^2. Откритите археологически материали – строителна и битова керамика, фрагменти от амфори, метални и костени предмети, монети, датират обекта от късната античност(IV – VI в.н.е.).

Хр. Буюклиев, Кр. Калчев, Д. Янков (Стара Загора)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧНА СГРАДА С МОЗАЙКИ В СТАРА ЗАГОРА ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

Разкопките са спасителни и наложени от ново строителство в кв.246 от регулационния план на Стара Загора. Разкрити са останките от голяма представителна сграда, разположена на тераса в южните склонове на Средна гора, на 500 м североизточно от крепостните стени на Августа Траяна – Берое. Приблизителната площ на сградата е около 2000 кв.м, от което са проучени 500 кв.м.

Проучванията са съсредоточени в два сектора:

Южен сектор – разкрито е едно помещение с две екседри – от запад и от изток. То е част по-голям архитектурен комплекс, свързан с цялата сграда, но с различна ориентация.

Северен сектор – проучена е голяма зала с екседра от запад, портик пред залата от изток, голямо помещение 1 (северно от залата) и галерия с посока на север. Залата е с дължина 19,80 м, (вкл.екседрата) и ширина 10,90 м. Входът е от изток, а в северозападния и югозападния ъгли има малки входове към галериите. Портикът от изток е с йонийска колонада, с високи бази и парапети между базите. За парапетни колонки са използвани по-ранни херми. Дълбочината на портика е 3,20 м. Покритието е от гредоред и керемиди.

На базата на стратиграфските наблюдения и откритите находки могат да се разграничат 5 периода на съществуване на сградата. През I период (края на III или началото на IV в) е построена първоначалната сграда, като са използвани по-ранни материали – херми, варовикови блокове и др. от I половина на III в. Голямата зала вероятно е била с мраморни облицовки. През II период (втората половина на IV в) е построена писцина в средата на залата, прекаран е нов водопровод, който е разрушил прага на входа на северната галерия. Подът на залата е настлан с разноцветна подова мозайка – тесали в 4 цвята – тъмночервено, сивосиньо, охра и бяло. Композицията е геометрично, използвани са квадрати, осмоъгълници, шестоъгълници, свастики, кръгове, кръстове и розети. Стените на залата са с цветна мазилка, от която са запазени съвсем малко фрагменти. През III период (вероятно първата половина на V в) има промени в голямата зала – писцината е запълнена, има ремонти по мозайката, в екседрата е построено полукръгло съоръжение със стенописи и облицовки (може би синтрон?). Сградата е опожарена и разрушена вероятно в средата на V в. През

IV период (втората половина на V в. до края на VI в) върху разрушенията са построени малки полувкопани жилища с глинобитни подове, датирани с монети от края на VI в. От ранното средновековие (V период) върху останките от късноантичната сграда има следи от некропол и ями. През този период най-вероятно са извадени строителните материали от руините и преизползвани.

През 1990 г. спасителните проучвания ще продължат.

Георги Александров и Илия Белитов (Михайловград)

ПРОУЧВАНЕ КРЕПОСТТА ПРИ С. ЕЛОВИЦА, МИХАЙЛОВГРАДСКА ОБЛАСТ

Южно от тази крепост, срещу течението на р. Огоста, е бил най-интензивният златодобив през епохата на римското владичество. Проведеното археологическо проучване имаше за цел да установи дали на крепостта или около нея има следи от селище и рудодобив, съществували преди установяването на римската власт.

Със сондажни проучвания бе разкрита част от голяма крепостна кула, пазеща входа на крепостта. На южния скат във вътрешността на крепостта беше проучено четириъгълно помещение, вероятно казармено. Зидовете на кулата и помещението са от местен камък, споени с малко хоросан. Керамичните фрагменти са от късната античност и ранновизантийско време, когато е използувана крепостта, както и много други като нея, за осигуряване златодобива в поречието на р. Огоста. В единия ъгъл на казарменото помещение бяха открити пиростия и железен връх на копие.

На крепостта не бяха открити следи от по-ранни епохи. На около 1,5 км югоизточно от крепостта в местността "Нивнишко лице", сондьори при правене на изкоп открили една керамична чаша с висока дръжка и врязан S-овиден орнамент, характерни за ранножелязната епоха. На същото място при теренни обхождания бяха намерени и други фрагменти с подобни орнаменти, а също и такива от по-груба тракийска керамика. В непосредствена близост до селището има находище от халкопирит и лазурит. Целта на бъдещите проучвания тук ще бъде доказването на развитието на металодобива в този край в предримската епоха.

Виолета Божилова (София), Венелин Витски (София),
Жарин Величков, Васил Иванов, Ренета Матушиак

АНТИЧНА РЕЗИДЕНЦИЯ ПРИ КОСТИНБРОД

Проучванията на късно-античната резиденция при Костинброд през 1989 г. бяха съсредоточени в Източното крило на архитектурния комплекс. Установен бе плана на още 9 помещения от разкритите общо 20 в тази част. Те са разположени симетрично едно спрямо друго и спрямо два обединяващи ги коридора с размери: 16,5х7 м. Размерите на помещенията са съответно: 7,5х10 м; 8,5х7,5; 8х8 м: 8,5х8м. В едно от тях бе открита нова полихромна мозайка (75 м^2) с геометричен орнамент доста добре запазена.

От южната страна на Източното крило към вътрешен двор се разкриха изцяло колоните на стилобат, изградени от големи каменни блокове и тухли, отстоящи на разстояние 3,20 м една от друга и с размери 0,90х1,40 м.

В югоизточния ъгъл на комплекса се откри още една полукръгла кула от по-късния строителен период. Така южната крепостна стена с дебелина 2 м от втората строителна фаза е фланкирана от две полукръгли кули и бе разкрита на протежение 160 м в западна посока. Проучването й продължава.

Със сондажи бяха разкрити колони на стилобат към вътрешния двор и пред южното и северно крило на сградите.

Направени бяха сондажи и на ротондата отстояща на 150 м южно от помещенията с мозайки.

Проучванията ще продължат и през следващата година.

В. Любенова (Перник)

РАЗКОПКИТЕ ПРИ МАХАЛА "АРБАНАС", РАДОМИР

През 1989 година разкопките при махала Арбанас, Радомир в основни линии приключиха. Заключителен етап на работата ни бе откриването на едно просторно помещение прилежащо до южната оградна стена, довършено бе и едно двуделно жилище в централната част. Двете постройки се отнасят към преустройството на т.н. укрепление от късната античност. При тези работи бяха открити останки от най-ранните постройки от римската епоха, които са най-ниско и най-зле запазени. Беше работено и край северната оградна стена (източна половина), където се изземаха културните отложения под подовите нива на четири помещения с цел да се извлекат ранните находки. Работено бе още в свободното пространство (двор?) западно от източната църква. Там и на други места бяха открити: части от ранновизантийски жилища, пещи, огнища, основи на зидани колони и пр.

Може да се каже вече, че теренът в периметъра на "укреплението" е обхванат изцяло и основните строителни периоди и съоръжения са открити и уточнени. Особено значение за нас има откриването на останките от три ранни постройки от римската епоха, които могат да се свържат по време с периода на функционирането на емпориона и производствената дейност към езическото светилище.

Находките от вече познатите ни категории и образци потвърждават както пазарната, така и производствената характеристика на обекта от ранноримско време, въпреки че са свързани и с някакъв култов център.

В късната античност, в периода преди създаването на официалната християнска архитектура или в прехода към този момент, на това място, върху старите развалини се изгражда християнско култово средище с две сходни църкви имащи вписани апсиди. При разкопките бяха открити следи от няколкократни преустройства и функционални промени на съществуващите сгради. Най-късните се свързват с ранновизантийската култура на селище, устроено между полуразрушените стени (началото на V в.).

Димитър Станчев (Русе)

РАЗКОПКИ В ЯТРУС

През 1989 г. разкопките в кастела Ятрус бяха проведени във времето от 1 юни до 30 септември. В резултат на сондажни проучвания върху територията на мелницата, изследвана през изминалите кампании, беше установено, че под нея съществуват останки от стени на сграда от предходния на нея период, т.е. от периода В. Постройката е била правоъгълна в план, ориентирана с дългите си страни в посока запад-изток. Стените й са били изградени от ломени камъни споени с хоросан. Едно от помещенията на постройката беше изчистено от насипа, който го запълваше. Върху неговия под бяха намерени цели и фрагментирани глинени съдове, лампички и едно гърне с 260 бронзови монети от първата половина на V век.

От източната стена на мелницата беше разчистен участък от улица. На изток от тази улица беше проучена една сграда от третия строителен период на кастела. Тя е била с правоъгълен план, ориентирана с дългите си страни в посока запад - изток. Имала е само едно помещение с вход в средата на южната му стена. Стените на височина 1,00 - 1,20 м от пода са били иззидани от ломени камъни, споени с калов разтвор. От тази височина нагоре те са били изградени с кирпичи.

Покривната конструкция се е състояла от дървени греди и керемиди. В резултат на стихийния пожар, който е унищожил постройката, керемидите са паднали върху пода, а атмосферните влияния са оказали разрушително въздействие на кирпичените стени. Върху пода на помещението бяха открити цели и фрагментирани амфори, гърнета, кани, лампички.

В резултат на сондажни разкопки беше установено, че проучената постройка стъпва върху останките на по-ранна, от период В, сграда. Стените на тази сграда са били иззидани от ломени камъни, споени с хоросан.

Мина Боспачиева (Пловдив)

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА БУЛ."Л. ДИМИТРОВА" БЛ. 23 В ПЛОВДИВ

През 1989 година продължиха проучванията в източния край на изкопа за строеж. Попадна се на части от няколко сгради, ориентирани по посоките на света с характерните за Филипопол отклонения. Строителните материали са речен и ломен камък без спойка или на бял хоросан. Преобладават непечена тухла (кирпич) и дървени греди. Стенните мазилки са от хоросан в бяло или червено. Битовите материали и монети ограничават функционирането на тези жилищни сгради в рамките на I - III в. Проучи се и пещ за битова керамика, от която бе запазена само долната камера.

Тази част от жилищния квартал през II век е останала извън укрепената градска част на Филипопол. Проученият тук през 1988 г. сектор от крепостна стена и четириъгълна кула принадлежат на крепостните съоръжения на града в равнината от II - IV век и се намират югоизточно от т.н. комплекс "Източна порта". През IV - V век крепостните съоръжения са подсилени с ров, който разрушава част от сградите. Той отстои на 10 м източно от стената и следва нейната посока. Запълнен е с битови отпадъци през средновековието.

Непосредствено до рова следва източния некропол, от който през тази година проучихме още 9 гроба.

Проучванията ще продължат в зависимост от преместването на блока с цел експониране на крепостната стена или при строежа на други секции.

Валентина Танкова (Пловдив)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ."С. ЧАЛЬКОВ 1а" В ПЛОВДИВ - продължение

Продължи проучването на късноантичната сграда. Досегашният изкоп бе разширен в западна посока. Това даде възможност да се установи още едно помещение от плана на сградата. Цялостно това помещение не се проучи, поради ограничения терен. От намерените при разкопките монети се вижда, че сградата е съществувала през IV - V в. Регистрира се и средновековно ниво с монети от Фока, Маврикий и Йоан Комнин.

Д. Митова-Джонова (София), С. Лазарова (Плевен)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧНИЯ ДИМУМ ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

При разширението на у-ще В.Левски от крайдунавския квартал на Белене е разкрита част от южната крепостна стена на Димум. Това налага започване на спасителни разкопки, които бяха проведени през втората половина на м.май. Проучването се диктуваше от новото строителство и затова обхвана терени, включени в строителните петна. Бяха заложени и два сондажа южно от крепостната стена на 80 - 90 м. Извън новото строителство бяха направени само два малки сондажа на западната крепостна стена.

Резултатите от спасителните разкопки разкриха, че античният кастел Димум е изживял два строителни периода - античен, вероятно Веспасианов, и късноантичен - изграден от Константин Велики. От античния кастел е разкрита част от южната стена с дължина 50 м и от прилежащата й вътрешна ъглова кула. Крепостната стена е изградена от квадри с тясна фуга и землен емплектос с малко каменни отломъци. В субструкцията е 2,80 м широка. Два външни и един вътрешен банкет намаляват ширината на суперструкцията до 2,10 - 2,30 м Тя е запазена до 1,70 м. През III в. кастелът е цялостно разрушен, заравнен и над него е изграден късноантичният Димум. Крепостната му стена в източния дял и югоизточният ъгъл са ситуирани над ранната стена като нейна надстройка. Запазена е и вътрешната ъглова кула. През този период са пристроени и външни "U" образни кули. Чрез сондажите на западната крепостна стена се маркира трасето й в южна посока и се локализира югозападната кула, която се намира под съвременна сграда. На около 80 м от ъгъла стената с прилежащата й външна четириъгълна кула са прекъснати от Дунав. Тук може би е била порта претория. Югоизточният ъгъл отстои на около 180 м от реката, но тук се намира пристанището, брегът е облицован с каменен зид и само се знае, че при строежа е разкрита някаква масивна сграда, може би кула. При сегашните данни всъщност е ясно само, че южната стена на късноантичния кастел е била около 2,40 м, че той е имал четириъгълен план, ориентиран по посоките на света с отклонение на север, че е бил с външни "U"-образни и четириъгълни кули, че е ситуиран на самия бряг на Дунав и че голяма част от северния му дял е отнесена от реката. Чрез сондажи до южната стена са разкрити части от баня и сграда с удължен правоъгълен план, хореум или казармено помещение.

Късноантичният кастел през V - VI в. е бил също цялостно разрушен и над крепостните му стени, запазени до 1,00 м височина, са изградени каменнокирпичените жилища на федератско селище. В същия културен пласт, до 0,50 - 0,60 м дълбочина, се намират керамични фрагменти от славянобългарското селище Белене, което датира от X до XVI - XVII в. В този район на Белене, през античността и през средновековието са извършвани и единични погребения.

А. Димитрова-Милчева (София), В. Петков, Д. Манджовски (Сандански)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ОбНС" - ГР. САНДАНСКИ

От 28 май до 31 юли 1989 г. се започнаха спасителни разкопки на терена, определен за строеж на нов Общински народен съвет, който се намира в центъра на съвременния, късноантичен и ранновизантийски град. Досегашните спасителни разкопки на базилики 1 и 2 и многобройните случайно открити архитектурни детайли показват, че тук трябва да се търси базиликата, на която е принадлежал известният баптистерий със стенни мозайки, открит по време на Първата световна война.

На площ от 500 м^2 бяха разчистени големи насипи от съвременни строежи и изравняване на терена, който е с голяма денивелация от запад на изток. В най-горния културен пласт се откриха незначително количество фрагменти от сграфито керамика. Следващият пласт е с дебелина 1,30 м и принадлежи на ранновизантийската епоха. Беше направен сондаж с дължина 5 м и широчина 1 м в посока запад-изток, при който се попадна на две грамадни мраморни колони, паднали върху мозаечна настилка в техника "опус сектиле" от големи мраморни плочки с различни геометрични фигури. Разчистена бе и част от подова настилка с гранитни плочи. Разкопките бяха разширени в северна посока, където се попадна на част от сграда с ориентация изток-запад и дебелина на зидовете 0,90 и височина 1 м (№ 1). В насипа се откриха много късове от мозайка, нападали архитектурни елементи, колони, кемпферови капители, мраморни плочи от настилка и фрагменти от цветни мазилки. Архитектурни фрагменти бяха открити и извън очертанията на сградата.

В разкопките взеха участие още С. Пищалов, арх. Б. Божинов, В. Граматикова, фотограф.

Поради прекъсване на финансирането, разкопките бяха приключени на 30 юли 1989 година.

Д. Димитрова (София), П. Иванов (Враца)

АНТИЧНАТА, КЪСНОАНТИЧНАТА И СРЕДНОВЕКОВНАТА КРЕПОСТ "КАЛЕТО" ДО ГР. МЕЗДРА

Проучването на крепостта "Калето" до гр. Мездра през месец август 1989 г. беше съсредоточено в югозападната - западната част на обекта; около северната крепостна стена отвън; източно пред западния крепостен зид. Продължава снемането на централната и другите пътеки. Доизяснява се градоустройствената структура, преправките и преизграждането на части от укрепителната система. Направените два сондажа изясниха: а) единствения засега открит вход на крепостта от запад и времето през което я е обслужвал - Втората българска държава, б) уширението от средновековния период легнало с западната си страна върху разрушения античен зид. Изчерпването на културните пластове в югозападната част и снемането на пътеките очертават познатата сложна стратиграфия в хронологически ред - праисторическо селище, тракийския период, римско селище и крепост, късноантичен период, раннобългарско селище и крепост, крепост от Втората българска държава. Проучването ще продължи.

Д. Димитрова, К. Шалганов, Д. Бобева, К. Иванов (София)

АНТИЧЕН И СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ОКОЛО ЧЕРКВАТА "Св.СОФИЯ". ПРОУЧВАНЕ НА ДВЕ ГРОБНИЦИ СЕВЕРОЗАПАДНО ОТ ЧЕРКВАТА.

При прокарване на колектор за полагане на съобщителен кабел между улиците 11 август и Раковски по ул. Московска се попадна на 11 зидани гробници. Две от тях бяха проучени. Едната е ориентирана с дългата си ос североизток-югозапад другата запад-изток с малко отклонение. И двете са еднокамерни с полуцилиндрично засводяване и арковидно оформени сводове. И двете, най-вече гробница № 2, са изписани и с надписи на латински изписани с гръцки букви. Над тях (върху сводовете), се разчистиха четири гроба. Единият беше ограден с парчета тухли вертикално поставени около скелета. Дребни находки почти няма с изключение на 10 - 20 парчета керамични парчета от съдове: тънкостенни, глазирани с жълто и зелено, няколко ковани гвоздея Интересно е съоръжението проучено източно до гробница № 1. Оформено е от два срещуположни зида, камерата и облицована с тухли. Вътрешността му беше запълнена с по пет реда тухли на дебела хоросанова фуга. Аналогия в археологическата литература не ни е известна поне засега.

Димитър Янков (Ст. Загора)

РАЗКОПКИ НА РАННОХРИСТИЯНСКА ЦЪРКВА В ЗЕМЛИЩЕТО НА СЕЛО ГОРНО НОВО СЕЛО. СТАРОЗАГОРСКО

Проучванията се проведоха през м. юли в местността, известна сред местното население "Малкото кале". Беше установено, че очертаващите се на повърхността зидове принадлежат на раннохристиянска базилика. В план тя е била еднокорабна, едноапсидна постройка, с вътрешни размери 7,1x13,3 м, като дебелината на стените и е 0,75 – 0,80 м. Входът е бил от юг. Към северозападния ъгъл е пристроено квадратно помещение с размери 4,0 х 3,9 м – вероятно баптистерий. Подът на базиликата е от трамбована глина, стените са изградени от местен ломен и речен камък със спойка от бял хоросан. Църквата е била покрита с керемиди. В олтарната част бе открит синтрон, който в южната си половина е двустъпален, а в северната част преминава в едностъпален. Находки не се откриха. По общи архитектурни данни базиликата може да се отнесе към края на IV – първата половина на V в.

Южно от базиликата, на около 500 м бяха извършени сондажни проучвания на голям (повече от 700 гроба) мюсюлмански некропол. По предварителни данни от разкопаните 12 гроба некрополът датира от периода XV – XVI в.

Цоня Дражева (Бургас)

РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧНА КРЕПОСТ В М. "ГРАДИЩЕТО" КРАЙ С. ЛОЗАРЕВО, БУРГАСКА ОБЛАСТ

През 1989 г. приключи проучването на старохристиянска трикорабна, едноапсидна базилика от V – VI в в централната част на крепостта. Тя има обща дължина с апсидата 24,65 м и ширина 7,76 м. Наосът е силно удължен – 18,6 м, с три входа на всеки кораб към еднoделен притвор с дължина 4 м. Корабите са били разделени с колонади върху общи, зидани стилобати с височина 0,28 м. Открити са на място множество фрагменти от гладки мраморни колонки и бази от бял варовиков камък. Подът на наоса е покрит с квадратни тухли със страна 0,43 м. Подовото ниво на притвора е леко издигнато спрямо това на наоса и е покрито с плочести камъни.

Вход има и при южната стена на южния кораб, с добре запазена тристъпална стълба от външната страна.

Частично бе проучена двуделна сграда, фланкираща с обща стена южната страна на притвора под ъгъл 75°. Тя може да бъде свързана с преустройството на базиликата в средата на VI в, когато са направени известни поправки и в притвора.

През този сезон започна сондажно проучване на участък извън крепостта, разположен на горната тераса на 80 м в северозападна посока. На дълбочина 0,4 м бяха открити останки от солидни каменни градежи със спойка от бял хоросан. Засега няма данни за характера на постройките и техните функции, но тяхната гъстота показва плътното застрояване на проучвания терен. Откритите материали (фрагментирана керамика и монети на Юстиниан I(527-565) и Юстин II (565-578) и др.),отнасят тези градежи към втория строителен период на крепостта.

С. Симеонов (Севлиево)

СРЕДНОВЕКОВЕН ГРАД "ХОТАЛИЧ" КРАЙ СЕВЛИЕВО

След двегодишно прекъсване през 1989 година отново работихме на крепостта. В западната и част разкрихме нова порта, трета поред. Тя е осъществявала връзката с пътя, идващ от север по долината на река Росица. Портата има ширина 2 метра, с надвратна кула, идентична по структура с порта № 1 върху източната крепостна стена. Ширината на зидовете е 1,90 м и са запазени на височина до 3 метра. До вътрешната стена на северния крепостен зид има запазена каменна лъговидна стълба, водеща за горната част на зида. Вътрешната част на западната стена е била измазана с хоросанова мазилка смесена с чукани червени тухли. Върху зидовете от двете страни на портата личат преправки от различни строителни периоди. В насипа се откриха стрели, ножове, катинар и др. предмети.

Във външния град, разположен на южния скат извън крепостните стени, разкривахме терен западно от църква № 3. Тук на площ от 1200 кв.м бяха разкопани нови 5 помещения. С тях общиятброй на жилищните, стопански сгради, работилници и др. градени като солидни каменни постройки нарасна на 76 броя. По-интересно в архитектурното си решение е помещение № 75, което е двуделно. Построено е на две нива, едно над друго, с разлика от 1,70 м поради голямата денивелация на терена. Западната им стена е обща с дължина 9 метра, а на източната са оставени входовете. На горното помещение входът е защитен с предверие допълнително застроено. На северната и източна стена има ниши. Сградата е със солидни каменни зидове споявани с кален разтвор и вероятно е била двуетажна. Зидовете са запазени на височина до 2 метра и имат ширина 0,70 м. В сравнение с другите жилища, в откритите през този сезон се откриват сравнително малко битови предмети.

В тази част на външния град се разкри и трети преграден зид, спускащ се по наклона и свързан с южния защитен зид. С него се оформят четири квартала на града. Зидът лежи върху културен пласт с височина 0,60 м в който се откриват материали от ранновизантийската епоха (V - VI век) и следва конфигурацията на терена, като прави извивки. Граден е от грубо обработени камъни, споявани с кал и има различна ширина. В разкритата си южна част е 1,40 м, а в северната достига до 3 метра. От суперструкцията са запазени 2 - 3 реда зидария с височина до 0,50 м. Стената затваря от запад квартала на църква № 3, в който има общо 26 каменни сгради.

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ

Андрей Меламед (София)

ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОХРИСТИЯНСКИ И СРЕДНОВЕКОВЕН МАНАСТИР КРАЙ СЕЛО НОВА МАХАЛА, БАТАШКО

През 1989 година продължиха проучванията северно от църквата. Бе разчистена площ около 200 м^2. Открита бе втора манастирска сграда ориентирана по дългата си ос север-юг. Сградата е силно пострадала от дългата селскостопанска обработка на терена. Запазени са две помещения - едно над друго с разрушени северни стени. В източното помещение има огнище, оградено с камъни. И в двете помещения има побити вертикално камъни с неясно предназначение.

В южния сектор на обекта продължи разкриването на плочника в южна посока. Установи се наличието на път с посока м. "Буката", където вероятно е имало селище.

При направените проучвания чрез сондажи на хълма "Църковен рид" се установи наличието на градежи в северната му част.

Проучванията ще продължат през 1990 година.

Ирина Щерева (София), Мери Радева (Сливен)

РАННОВИЗАНТИЙСКАТА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ В СЛИВЕН

Разкопките бяха съсредоточени в югозападния сектор на крепостта. Продължи проучването на двете монументални постройки. Едната е разположена покрай вътрешното лице на южната крепостна стена и е долепена до нея. Другата се намира на север от нея. Двете сгради са строени едновременно и се свързват с втория строителен период на крепостта - VI в. Те са със сходни размери (53 х 8,60 м и 52,5 х 7,50 м). Изградени са от камък и хоросан. През средновековието не функционират. Върху развалините им са разчистени останки от средновековни постройки, изградени от камък и хоросан и пещи от IX – X в. и от XI – XII в.

Разчистено бе външното лице на западната крепостна стена. Не се установени останки от кули, порти и потерни.

Открит е значителен брой находки от трите основни периода от съществуването на крепостта – IV – VII в., IX – X в., XI – XII в. Особен интерес представлява откритият оловен печат на княз Борис-Михаил.

Иван Крайчев (Ямбол)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ И ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНАТА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ КРАЙ С. КАРАВЕЛОВО, ЯМБОЛСКО

От началото на месец юни до 20 септември, в продължение на 84 работни дни, се проведоха археологически разкопки на къcноантичната и средновековна крепост край с. Каравелово, Ямболско.

Разкрити и проучени са 62 линейни метра от източната крепостна стена, а така също и три съоръжения към нея (порта, останки от кула и основите на двураменни стълбища), строени през VI век.

В някои от проучените сектори се установиха разрушавания и поправки от X – XI век, а в други – пълното разбиване и изземване на строителните материали в по-късните векове и в по-ново време.

Независимо от тези констатации, запазените останки от стената и съоръженията, дават представа както за характерните особености при изграждането им, така и за функциите, които са изпълнявали във връзка с охраната и отбраната на крепостта.

В процеса на разкопките, непосредствено и около крепостната стена, се откриха множество фрагменти от разнообразни по вид и форми битова керамика, оръдия на труда и оръжия, накити и украшения, монети.

Между тях особено ценни са: напълно запазеният бронзов кръст – енколпион с изображенията на Богородица и Исус Христос, питус с каменен похлупак, малко глинено съдче за благовонно масло, медна гривна, чиито отворени краища са украсени с филигран и гранули, бойча брадва, бронзови накрайници от дръжка на меч и ножница.

Извърши се проучване и на некропола извън крепостта. На площ от 125 кв.м или в пет работни квадрата, разположени около сондажа направен през 1984 година, се откриха 25 гроба със скелети на деца и възрастни. На осем от тях се намериха накити и украшения: обеци, мъниста, пръстени, стъклени, бронзови и железни гривни.

Особено богат и разнообразен в това отношение се оказа инвентарът, намерен в гробовете 36 с 10, 45 с 11 и 49 с 8 накита.

Според намерените находки гробовете се датират X – XI век.

Л. Дончева-Петкова (София), С. Торбатов (Толбухин)

РАЗКОПКИ ПРИ С. ОДЪРЦИ, ТОЛБУХИНСКО

На хълма "Калето" се работи на няколко пункта. Разкрити са окончателно три, недопроучени от предишните кампании, ранновизантийски сгради – две в централната част и една при източната крепостна стена. Те са правоъгълни, с големи размери и с различна ориентация. Унищожени са от пожар след втората половина на VI в., но стават върху изравнения след силния пожар от края на IV в. терен. От сградите произхождат разнообразни предмети, свързани с домашния и военния бит – напр. части от желязна плочеста ризница. Върху тези сгради през периода на Първото българско царство са вкопани полуземлянки, облицовани с камъни. Тези полуземлянки са съществували по различно време, тъй като се застъпват една с друга.

В една от сградите и близо до нея, в централната част на хълма, се направиха сондажни проучвания за установяване стратиграфията на терена. Културният пласт е с дълбочина 3,20 - 3,40 м.

Започна разкриването и на непроучения участък от вътрешното лице на северната крепостна стена, непосредствено на юг от централната четириъгълна кула, където се разчисти пласт с дълбочина 1 м, наситен с огромни камъни от падналата стена, хоросан и керемиди.

В северозападната част на хълма се проучи една сравнително добре запазена правоъгълна полуземлянка с материали от X в.

Продължиха проучванията и в района на некропола, в ниската равна част на северното подножие на хълма. Работи се в северозападната част на некропола, където са открити пет облицовани с камъни полуземлянки с П-образни или куполовидни пещи в един от вътрешните или външни ъгли. Разкрити са само два гроба - № 492 и 493, заобиколени с каменни плочи. Те разрушават две от полуземлянките.

Т. Балабанов (Шумен)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "КИРЕКА" ДО С. КАЛУГЕРИЦА, ОБЩИНА КАСПИЧАН

През 1935 г. археологът Геза Фехер започва разкопки на голям архитектурен комплекс, разположен в подножието на скалния венец до с. Калугерица и в непосредствена близост до скалната гробница наричана от местното население "Кирека". Разкрити са една монументална правоъгълна постройка, градена

в стила на плисковските и преславски дворци и няколко помещения от сгради с верижен план.

През лятото на 1989 г. проучванията на обект "Кирика" бяха възобновени. Разчистени бяха отново всички сгради проучени от Г. Фехер. Изчерпването на културните пластове до здрав терен обаче позволи да бъдат направени значителни корекции както в плана на сградите, така и в етапите на строителство и живот на това място.

1. Установи се, че най-ранният етап от живота на това място се отнася към тракийската елинистическа и римската епоха. Все още нямаме сигурни данни за наличието на каменно строителство през тази епоха.

2. През V - VII в. тук е възникнала и съществувала двукорабна (несиметрична) базилика с една апсида срещу централния кораб.

3. Монументалната постройка, разкрита от Г. Фехер е построена върху рушевините на базиликата от V - VII в. Планът на тази старобългарска монументална постройка не е само една правоъгълна "тронна" зала, а представлява два вписани правоъгълника, ориентирани изток-запад, подобно на езическите прабългарски капища в Плиска, Мадара и Преслав.

4. Верижните помещения от така наречените манастирски постройки застъпват тротоарната настилка на прабългарската монументална сграда и се появяват вероятно след разрушаването на зидовете от външния правоъгълник.

5. Проучените 30 гроба показват, че некрополът се появява на това място в края на XI в. като гробните ями често застъпват и разрушават зидовете на верижните манастирски постройки и зидовете от външния правоъгълник на монументалната постройка. Тези факти са свидетелство, че най-късно в края на XI в. верижните помещения от така наречения манастирски комплекс са престанали да съществуват.

6. На сегашния етап от проучване не е изяснено бил ли е преустроен вътрешния правоъгълник на езическата сграда в

църква и ако е бил, какъв е характерът на тази църква и докога е съществувала тя, тъй като гробове върху нея не бяха открити. За да бъдат изяснени този и някои други въпроси по относителната и абсолютна хронология на градежите от обект "Кирека" е необходимо проучванията да продължат.

Валери Йотов (Толбухин)

РАННОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ В ЦЕНТЪРА НА С. ХИТОВО, ТОЛБУХИНСКО

Поради липса на работна ръка се работи само 13 дни. В района на ранносредновековния некропол, в центъра на селото (предишните сезони беше проучен друг некропол в стопанския двор) бяха направени 4 сондажа с обща дължина 50 м и ширина от 2 до 4 м. Разкрити бяха 9 гроба, в 4 от които погребенията са били извършени чрез трупоизгаряне, а в 5 чрез трупополагане, като общият брой на гробовете от некропола в центъра достигна 27.

Трупоизгарянията се откриваха на дълбочина от 0,30 до 0,60 м от съвременния терен, често разрушени. Останките са положени в глинени гърнета-урни. По-интересни находки в този вид гробове са три железни сърпа (гроб № 18) и части от женски накит и принадлежности (гроб № 22).

Трупополаганията се откриваха на дълбочина 0,60 до 1,30 м от съвременния терен. Скелетите са ориентирани предимно в посока изток-запад, глава на изток, което се явява особеност за некрополите в този район. Инвентарът е крайно беден.

Направен беше и сондаж в селището, което се намира западно от с. Хитово. Разчистено беше жилище изградено от камъни и има размери: 3,70; 3,00; 3,40; 3,40 м. Преобладава керамиката от старобългарската епоха.

Валери Йотов (Толбухин), Георги Атанасов (Силистра)

РАННОСРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ "СКАЛА" ДО С. КЛАДЕНЦИ, ТЕРВЕЛСКО

Проучванията през втория археологически сезон на ранносредновековната крепост "Скала" до с. Кладенци бяха съсредоточени във вътрешността на крепостта и по западната крепостна стена.

Трасиран беше изкоп № III в посока север-юг, с дължина 70 м и ширина 2 м. В северния край изкопът опира на вътрешното лице на северната крепостна стена в участъка между кула № 3 и кула № 4 (по К. Шкорпил). В близост до крепостната стена не бяха открити следи от жилища. На 13 м южно изкопът пресича сметна яма с диаметър 1,80 м, запълнена с животински кости, въглени, камъни и фрагменти от керамични съдове, работени на бързо колело. Датировката на този комплекс е към края на X и началото на XI в. и се подкрепя с открита в ямата анонимна византийска монета от клас A_2.

На около 25 м от северната крепостна стена изкоп III пресича няколко наземни жилища със стени от ломен камък. Жилищата са разрушени, тъй като през двадесетте години част от крепостта е била обработвана. Масовият керамичен материал се състои предимно от съдове на бързо колело и тара. По-интересни находки са: десет анонимни византийски монети (2 клас A_1 и 8 клас A_2), печенежки амулет, кръстове-енколпиони, апликации. Този комплекс следва да се датира в последните години от съществуването на крепостта - първата третина на XI в.

Под наземните жилища бе разкрита землянка с трапецовиден план и размери: югозапад - 3,38 м; северозапад - 3,90 м; североизток - 3,82 м; югоизток - 3,60 метра. Вкопана е на дълбочина 1,50 м от съвременния терен. Съоръжена е с каменна пещ в югозападния ъгъл. Откриха се множество фрагменти от глинени съдове на ръчно колело и по-малко на бързо колело. Землянката е вторично перфорирана от голяма сметна яма, която беше запълнена с камъни, въглени, животински кости и керамични фрагменти (тара и съдове на бързо колело).

В южния край на изкоп III бе разкрита еднокорабна, едноапсидна църква, без притвор. Градежът е от ломени камъни на спойка от кал. По-интересни находки са: 9 анонимни византийски монети от клас A_2 и клас B; два фрагмента от рисувани белоглинени керамични плочки от преславски тип, бронзова закопчалка за книга. Интересно е да се отбележи, че три от монетите (от клас A_2) се откриха под камъните на зида на църквата.

На север от кула № 2 бяха разчистени около 15 м от външното лице на северозападната крепостна стена. Долните два реда са от едро ломени камъни на спойка от кал. Над тях се установяват следи от пожар, а във височина градежът е от средни по-големина камъни и ядро от емплектон на спойка от бил хоросан. Между кула № 2 и кула № 3 бе разчистен входът на крепостта, който е с ширина 2,04 метра.

В южната половина на крепостта бе трасиран изкоп №IV. Той пресича вкопана землянка и масивни каменни зидове, чието проучване ще продължи през следващия сезон.

Янко Димитров (Шумен)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НЕКРОПОЛ ПРЕД ИЗТОЧНАТА ПОРТА НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД В ПЛИСКА

При мелиоративно строителство на територията на Външния град в Плиска през месец август 1989 г. в сектора между източната порта и сграда № 32 бяха засегнати и частично разрушени 14 гроба. За проучване на открития некропол през месец октомври започнаха спасителни разкопки. В продължение на 12 дни бе разкопана площ от 63 квадратни метра, върху която бяха проучени 31 гроба с трупополагане по християнски обряд.

Ориентацията на гробовете е запад – изток със сезонни отклонения при повечето от гробовете в посока север (от 2 до 30 градуса) и само в един случай – на юг (23 градуса). На този етап от проучванията не е установен никакъв ред в разположението на погребенията. Застъпване на гробни ями има в три случая. Четири гроба са с наземни обозначения от камъни и тухли. Особен интерес представляват две от тях, при които в източния край на ямата са забити вертикално варовикова плоча и тухла с врязани върху тях кръстове. Гробовете са на дълбочина 0,55 до 1,37 м от съвременния терен, който на това място е изкуствено повдигнат (льосът се достига на 0,90 м дълбочина), така че очертания на ями се долавят само при по-дълбоко вкопани гробове. Формата им е правоъгълна или трапецовидна с леко заоблени ъгли. Четири от тях са частично оградени с необработени камъни и парчета тухли. В два случая на дъното на ямата – при краката или при главата е поставен голям камък. Три от погребенията са в гробни камери, изградени от добре обработени варовикови плочи и тухли. Погребаните са полагани по гръб (само в един случай – на дясната страна) с изпънати крака и кръстосани на гърдите ръце. Голям е броят на детските скелети (15 гроба).

Инвентар се откри в 11 гроба. По-интересни находки: метални и стъклени гривни, пръстени, обеци, бронзови апликации, бронзов кръст – енколпион, две монети. Според откритите монети и накити некрополът засега може да се датира в границите: края на X – XI век.

М. Лазаров, Ив. Василчин (Варна)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ТЪРГОВСКИ ДОМ" ВЪВ ВАРНА

Археологическите разкопки са започнати още през 1987 г., прекъснати и продължени за кратко през есента на 1988 г. През 1989 г. проучванията започват на 7 януари и с известни прекъсвания продължават до края на годината. Освободеният за проучване участък, заключен между съвременните улици "Шипка", "Хр. Кабакчиев", "Чакърова" и бул. "Ленин" не предоставя най-благоприятните условия за археологически проучвания. При изграждането на съществувалите доскоро тук масивни триетажни жилищни сгради е бил изчерпан напълно културния слой, който в този участък на града не е много дебел. Истинските разкопки се ограничиха в едно стеснено петно, останало незасегнато от строителни работи през последния век.

Открити бяха останки от сгради от късната античност (IV - VI в.), лошо запазени, без да е възможно да се установи някакъв план. По-значителен интерес представлява откриването на участък от ранна крепостна стена. Стената е градена от големи каменни блокове, без спойка, с външно и вътрешно лице и емплектон в средата. Запазена е и правоъгълна кула с размери 10х10,80 м. Стената е широка 3,80 м, запазена по-добре от вътрешното си лице до 5 реда блокове. Откритият участък, с малки прекъсвания, резултат на съвременни разрушения, има обща дължина 66 м. Начинът на градеж, както и обстоятелството, че на 40 м северно от нея е разположена друга, по-късна стена, дават основание новооткрития през 1989 г. участък да бъде датиран около средата - първата половина на IV в.пр.н.е.

М. Лазаров, Ив. Василчин (Варна)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ЦАР ИВАН ШИШМАН" ВЪВ ВАРНА

През 1989 г. продължи проучването на помещението с питосите на ранновизантийската сграда. Задачата бе да се изчерпи културния слой в дълбочина като се навлезе в по-ранните периоди. Поради ограниченото време бе проучен малък участък в югоизточната част на помещението. Под нивото на банкета на зида на ранновизантийската сграда бе открит кладенец,

изграден с обработени малки каменни блокове, подредени без спойка. Кладенецът има квадратна форма до стъпването на каменния зид върху скалата. Скалата е била издълбана в кръгла форма. Проучен е на дълбочина до 4 м. Запълнен е сега с чиста черна пръст. Очевидно кладенецът е по-ранен от ранновизантийската сграда и би могло да се отнесе към елинистическата епоха.

П. Георгиев (Шумен)

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ ЮЖНО ОТ ГОЛЯМАТА БАЗИЛИКА В ПЛИСКА

При прокарване на напоителен канал на 50 м, южно от оградата на архиепископския комплекс са били пресечени дълбоко вкопани в терена изкуствени и естествени съоръжения, запълнени с насип от хоросанов трошляк и землен нанос. След организираните спасителни разкопки се оказа, че най-рано тук е съществувала яма за гасене на вар с ширина 2,70 и дълбочина от съвременния терен 2,80 м. По всяка вероятност тя трябва да се свърже със строителството при базиликата. След изпразването й от варта към нея от север е бил прокопан отводнителен ров, който е събирал разливаните по повърхността поройни води. По-късно отводнителният ров и варницата са били запълнени с отпадъците от опожарена и разрушена монументална постройка с тухлена зидария. Част от трошляка е бил разнесен от пороите в западна посока, където теренът естествено се понижава и оформя дълбок овраг с посока север-юг. В заложения тук изкоп беше открит солиден зид с дължина до 5 м и дебелина 1,30 м, разположен напречно на оврага и преграждащ най-дълбоката му част. Зидът е изграден от тухлени късове, залети обилно с червен хоросан. Запазената му височина достига 1,50 м. Зидът е играел ролята вероятно на яз, който е трябвало да преграждa и намалява скоростта на течението в естествения овраг, който води началото си северно от базиликата и се насочва югоизточно от Вътрешния град (мотела). Изграждането на преградния зид се отнася преди това на отводнителния ров и трябва да се свърже с мерките за облагородяване на терена между каменната крепост и новоизградения комплекс около базиликата.

Добитите данни позволяват да се изяснят някои моменти от строителната история на комплекса около базиликата, както и някои мерки за благоустрояването на застрашени от наводнения части от Външния град на Плиска.

Рашо Рашев (Шумен)

РАЗКОПКИ В ДВОРЦОВИЯ ЦЕНТЪР В ПЛИСКА

Обект на проучване през 1989 г. бе Тронната палата. Бяха направени нови сондажни изкопи в различни части на сградата. Заедно със сондажите от 1977 - 1979 г. проучената незаета от зидовете площ достигна 414 м^2 от всичко 730 м^2 или малко повече от половината. Потвърждава се констатацията, че терените в приземието на сградата са били използувани по различен начин. В определен момент след изграждането на двореца земленaта маса в засводените коридори, поддържащи пода на тронната зала, е била изкопана на дълбочина до 1,50 м от цокълния ръб, съвпадащ с тогавашната повърхност на околния терен. Отнета е била земленaта маса и в пространството на апсидата и помещението източно от нея, както и в южната половина на предверието. Незасегнати от изкопните работи са останали пространствата, заети от двете вътрешни стълбища и северната част на предверието. Опровергава се изказаното от нас през 1979 г. предварително заключение, че оформените по този начин вкопани приземия са били свързани с крумовия дворец и че от тях е започвал съвременния на този дворец таен подземен ходник. Нов факт в полза на корекцията е допълнителното разчистване на отсечка от ходника, където бе открито високо стъпало, водещо към дървената рампа и началото на застлания с тухли подземен коридор. Най-вероятно ходникът не е бил свързан пряко с Крумовия дворец, а е започвал с входна шахта направо от терена непосредствено до западната му фасада. Засега предназначението на изкопите в приземието на Тронната палата остава неясно. Върху вкопания в льоса под се е образувал дебел слой, съставен главно от пепел. Горелият на място огън е опушил блоковете от частично оголените основи. Върху горялата ивица лежи насип от тухли, камъни и хоросан, произхождащ от рухналите сводове. Преди пожара такъв насип вече е съществувал в източния коридор. На отделни места в проучените сектори бяха установени следи от ями за дървени стълбове от постройка, съществувала преди появата на каменните дворци. Тя се отнася към първия, "дървен" период от историята на градежите в центъра.

Рашо Рашев (Шумен)

РАННОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ В С. КАРАМАНИТЕ, ВАРНЕНСКА ОБЛАСТ

През 1989 г. бяха проучени 61 гроба - 2 трупоизгаряния и 59 трупополагания. Трупоизгарянията са ямни, без инвентар. Трупополаганията се разделят на две групи според ориентацията си. Преобладават гробовете със западна ориентация (с отклонения). Скелетите лежат по гръб с опънати крака, ръцете са положени върху гърдите или коремната област в различни комбинации. В 9 гроба се откриха глинени съдове, положени в повечето случаи до главата. Гробните ями са правоъгълни, без стъпала или ниши. При някои ями по протежение на една от дългите страни на дъното са наредени ломени камъни. При други с подобни камъни на нивото на старата повърхност са оформени площадки край гробовете. В отделни случаи камъни са поставяни и върху гроба. Гробовете със северна ориентация не са обособени териториално. В два случая върху тях лежат скелети със западна ориентация. Това потвърждава констатацията от 1988 г. за наличието на две хронологически групи гробове в некропола. В пресичащите се гробове, както и в по-голямата част от останалите, не се откриха никакви предмети. Изключение прави гроб 118. В него в качеството на гробен дар са били поставени две медни обеци, съставени от по три нанизани една над друга кухи сфери и желязна тока. Предварителната дата на некропола е VIII – X век.

Ж. Аладжов (АИМ-София), П. Петрова (ОИМ-Шумен)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 40 (КОМПЛЕКС А) ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

След едногодишно прекъсване бяха подновени разкопките в комплекса. Работи се само по западната ограда на ансамбъла. Продължи проучването на дълбоките вкопавания в югозападния ъгъл на обекта. Изглежда първоначално те са се използвали за събиране на вода, а в последствие са запълнени с животински кости, керамични фрагменти, дребни и средни камъни и черна пръст. По трасето на западната ограда бе разкопан и орният пласт, който е с характерните за комплекса черти.

Станислав Станилов (София)

СЕЛИЩЕ ЮГОИЗТОЧНО ОТ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Продължение на изкопа от 1988 г. в източна посока. Довършване разкопаването на врязаните една в друга ями в кв. 5Б и 5В. Неопределени овални форми на дълбочина до 2,40 м. В северния край на ямите останки от под на жилище с овална вкопана пещ и пред нея части от разбита подница.

Продължение на проследяването на главното трасе от канавките на двор I. С напречни изкопи от двойки цели и полуквадратни е установена дължината на още 30 м източно, след което канавките завиват под прав ъгъл на юг. Северната канавка има разклонение също под прав ъгъл и на север. С това е завършено разкопаването на северната страна на двор I, която има обща дължина 114 м. Проследени са с отделни изкопи канавките на юг до 52 м и това е източната страна на двора. Нейните канавки са на 0,50 – 0,30 м една от друга, като на места се сливат.

Продължен е на изток с четири квадрата старият изкоп с правоъгълната стъпаловидна яма в кв. 8 от 1988 г. В новия изкоп две двойки канавки се пресичат под прав ъгъл с посока север-юг и изток-запад. В източния край на изкопа е разкопана западната страна на жилище № 25, което пресича южната от канавките. Размери 1,75 х 2,00 м, дълбочина 1,15 м. В западната стена-вкопана кръгла пещ с фланкиран с два фрагмента на хромел вход. Подемният материал от жилищата и ямите – само старобългарска керамика. От канавките подемен материал няма.

Людмила Дончева-Петкова (София)

РАЗКОПКИ В ЮЖНИЯ СЕКТОР НА ЗАПАДНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ПЛИСКА

През м. май 1989 г. се проведоха разкопки в южния сектор на западната крепостна стена на Плиска. В проучените 200 м^2 на разстояние 190 м южно от югоизточната кула на западната порта и на около 50 м от стъкларските пещи, попаднахме на силно разрушени пещи за топене на желязо. Те са вкопани на дълбочина от 0,80 до 1 м от съвременния терен и са подредени почти в права линия, като отстоят на почти равно разстояние от крепостната стена – 4,5 – 5,5 м. За устройството им не може да се каже нищо определено, тъй като са останали само най-долните им части, които са конкавни – кръгли или елипсовидни с диаметър 0,50 – 0,60 м и дебелина на стените 0,10 – 0,16 м. Тези дъна в повечето случаи са много здрави, с циментено сив цвят. В някои случаи върху тях е останало стопеното желязо.

Проучените 22 пещи (броят им е по-голям), макар и с малки размери, са давали голяма продукция. Около тях теренът изобилствува с лека шуплеста и тежка, с голям процент на желязо, шлака и железни крици.

От голямо значение са стратиграфските наблюдения. Те показват, че новооткритите пещи са едни от ранните съоръжения покрай западната крепостна стена, тъй като са застъпени със слой от хоросан, речен пясък и баластра (свързан с преустройството на стената) и лягат под зидове на търговско-занаятчийските помещения, достигащи до крепостната стена.

Р. Василев (София)

РАННОСРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ, СЕВЕРОИЗТОЧНО ОТ ОБЕКТ 31, ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

През сезона бе разкопана площ от 225 м^2, северно от досега проучения терен. Разчистени са две жилища-полуземлянки (№ 24 и 25). Те са с неголяма площ (около 9 м^2) и в план са почти квадратни. Едното от тях (ж. 25) е със стълбова конструкция. Отоплителните им съоръжения са каменни печки, изградени в един от северните ъгли.

При сондажи южно от селището и обект 31 бяха разкрити 5 гроба с трупополагане, ориентирани изток-запад, в които погребенията са извършени по християнски начин. Разкрита бе и малка гробна камера с дължина 0,50 м. Тя е със стреховидно покритие от две тегули. Подът е също застлан с тегула. В камерката не бяха открити останки от скелет. В нито един от гробовете не бе намерен инвентар. Тези и други факти дават основание гробовете да бъдат отнесени към времето не по-рано от първата половина на XI век.

Тонка Михайлова, Иван Йорданов (Шумен)

АДМИНИСТРАТИВНА СГРАДА – ВЪТРЕШЕН ГРАД НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

Разкопките на обекта са проведени през м. април и юли с 15 – 18 души работници и бригадири.

През м. април се доразчистваха участъци от вече разкопания терен (с цел подготовка за предаване за консервация), както и започване на нови квадрати на юг. През м.юли се работи само в южния сектор.

1. Разкопки на север от Административната сграда и сграда 2 – достигнато е нивото на плочника и линията на брега е оформена. Картината е сложна – открити са различни по предназначение и хронология останки от леки постройки и съоръжения. Доизясняването им може да стане само след допълнително разширяване на изкопа на север и проучването му на дълбочина.

2. Разчиствания в сграда 2 – не са завършени, поради необходимостта от техническо заснемане на подовите настилки в помещенията преди демонтирането им.

3. Разчиствания на запад от Административната сграда до зид север-юг 1 (разкрит 1986–1987 г.) – в здравата материкова глина са открити гнезда от по-дебели подпори край зидовете и от колове край леките постройки, хоросанови бъркала и други детайли, дооформящи наблюденията и изводите от предходните години.

4. На запад от зид север-юг 1 – в северната част са доразкрити помещенията на две застъпващи се верижни сгради (1987–1988 г.). По-ранната използува за гръб зид I и лежи върху масивен зид север-юг II, почти успореден на зид I,

разкрит 1987-1988 г.).

5. В южния сектор е завършено разчистването на съоръженията, открити през 1988 г., включително и каналът, идващ от съседния западен обект и продължаващ на изток към крепостната стена на Преслав и минаващ над основите на по-ранното укрепление.

6. Проучвания по източната стена на ранното укрепление – направени са сондажи край западното лице на основата й, както и срещу издатъка в северния й край. Характерът на основите е същият, както и в другите сектори – приблизително хоризонтални редове от плочести камъни, споени с глина. Установени са и обезличени части от зидове, минаващи върху основата и продължаващи на изток, към запазения фрагмент от столичната крепостна стена на Вътрешния град (до 2-3 реда градеж). Засега е невъзможно да се установи връзката им с нея – тук минава път.

Монетите на дълбочина до към 1М в новоразкопания терен са предимно от XIII в. От около 1 м започва смесен пласт и с по-ранни материали – от края X-XI в. (фрагменти керамика, оловни печати и ядра), а над 1,40 – 1,60 м – и малко фрагменти керамика от X в.

Стойчо Бонев (Шумен)

НОВООТКРИТА ПРЕДСТАВИТЕЛНА СГРАДА ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПРЕСЛАВ

Разкопките в югоизточния район на Вътрешния град в Преслав през 1989 г. предоставиха нови данни за живота на неговите обитатели през различни исторически периоди. Изследването на сектора северно от южната крепостна стена на предстоличното укрепление доведе до разкриването на неизвестна досега сграда с верижен план. Поради ранния етап на нейното проучване могат да се изкажат само първоначални

заключения относно нейния план, устройство и датировка.

Сградата е стигнала до нас силно обезличена. Запазили са се само основите й, които са широки 1 м. Те са градени от дребни варовикови камъни, трамбовани в изкопите със зелена глина и от големи плочести камъни (в най-горния ред на субструкцията). Корпусът на постройката е разгърнат в посока изток-запад, като източния й край опира в източната крепостна стена на столицата. Установиха се пет помещения разположени в редица. Ширината на сградата е 7 м, а разкритата до този момент дължина надхвърля 32 м. Лошото състояние, в което тя е запазена не позволява да се установят със сигурност местата на входовете на отделните помещения. Косвено указание за оформянето на нейното лице е хоросановата стъпка от юг на четвъртото и петото помещение, предназначена за поддържане на стълб. Вероятно пред южната фасада е била развита дървена галерия за осъществяване на подход към един горен етаж.

Новоразкритата сграда е съществен факт в градоустройството на Вътрешния град. Мястото й в планировката и ситуацията на градежите в югоизточния дворцов район я датират в X в. и насочват за нейния представителен характер. Едновременно с това тя повдига много въпроси, свързани с хронологията на намиращите се тук паметници. Техният отговор ще бъде потърсен в бъдещите проучвания.

Ст. Витлянов (Шумен)

ПРОУЧВАНИЯ НА ИЗТОЧНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПРЕСЛАВ ПРЕЗ 1990 ГОДИНА

Археологическите проучвания на ранната източна крепостна стена на Вътрешния град на Преслав се проведоха от 3 юли 1989 г. до 31 юли 1989 г. Бяха проучени общо около 30 линейни метра от крепостната стена с площ около 75 м^2.

От направените проучвания стана ясно, че и в този сектор стената е достигнала до нас силно разрушена, запазена само в основи. Оцелелите на отделни места части от нейния градеж показват, че тя е била изградена в "опус квадратум" от добре обработени камъни на хоросанова спойка. Надцокълната зидария и в този участък е с 15 – 20 см отстъп от двете страни на стената. Заедно с цокъла ширината на крепостната стена е около 3 м.

От насипа над стената и около нея се откриха многобройни керамични фрагменти от познатата ни старобългарска кухненска керамика. От тук произхождат и определен брой находки, свързани с бита и поминъка на местното население. Това са преди всичко предмети на въоръжението (боздуган и връх на копие), домашния бит (оловен прешлен на вретено, бронзов напръстник, коланна апликация), обработка на метал (пота за леене, железни секачи), обработка на дърво (железен свредел) и др.

В различни сектори на проучвания обект се попадна и на нумизматичен материал, представен главно от монети латински имитации.

Стоян Витлянов (Шумен)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СГРАДАТА В ЮЖНИЯ СЕКТОР НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПРЕСЛАВ

Археологическите проучвания на сградата в южния сектор на Вътрешния град на Преслав се проведоха от 3 май до 30 май 1989 г.

В резултат на проведените разкопки бяха разкрити изцяло девет помещения от западния корпус на сградата. Тази втора редица от помещения променя известната досега верижна планова композиция на сградата, превръщайки я в сграда със сложен план. И тези помещения, както и откритите и проучени

досега, са изградени от плочест пясъчник на кална спойка. Основите са фундирани в здравия терен на дълбочина 0,70 – 0,80 м. Дебелината на зидовете е около 0,90 м. Размерите на откритите помещения са различни и обикновено варират около 4,00 х 3,50 м. Всички зидове на помещенията са конструктивно свързани, което свидетелствува за тяхното едновременно изграждане и функциониране. Всички помещения са запазени само в основи. Това особено много затруднява нашата интерпретация за характера на откритите подови нива на помещенията и за начина, по който те са се свързвали. По всяка вероятност освен външни входове е имало и вътрешни, които са осигурявали преминаването от едно помещение в друго.

При изчерпването на насипа,запълващ помещенията, се откриха значителен брой находки, свидетелствуващи за бита и поминъка на някогашните обитатели на сградата. Преди всичко това са фрагменти от глинени съдове, бронзови и сребърни обеци, бронзови апликации с позлата, нагръдни украси, пръстени, коланни накрайници и апликации, бронзова статуетка на войн (фрагмент), рамена на кръстове и др.

Интерес представлява една частично запазена бронзова матрица от т.н. бинарни или двойни матрици. Върху тяхната лицева страна в негатив е представено изображение на лъв. Аналогично по всяка вероятност е било и изображението върху другата половина. Помежду им без съмнение е било изобразено дървото на живота, към което са били обърнати двете животни. Изображенията са били оградени с троен кръг, символизиращ представата за света – горното и долно небе и земята.

От различни сектори на проучвания обект се попадна и на значителен нумизматичен и сфрагистичен материал, интерес сред който представлява един оловен печат (моливдовул) на българския владетел Симеон.

Д. Овчаров, Ж. Аладжов, Н. Овчаров (АИМ-София)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ПРЕСЛАВСКА АРХИЕПИСКОПИЯ"

Работи се от края на м. май до края на м. юли. Усилията бяха съсредоточени в южния и източния сектор на изкопа. Добре бе почистено трасето на цитаделната стена в югоизточния ъгъл. Окончателно бяха почистени и двете верижни сгради, построени една след друга, покрай южната стена на цитаделата. Картината се повтаря и покрай източната стена. Първоначалната сграда е с верижен план и е успоредна на цитаделната стена. По-късната сграда застъпва останките на верижната постройка, а също и основата на цитаделната стена. Отличителна черта на тези две верижни сгради е наличието на галерия от запад, чиито устои бяха добре разчистени. И двете сгради продължават на север в неразкопания участък на изток от Дворцовата базилика

През миналата година бе разчистена и южната част на масивната сграда счетвъртит план на юг от баните.Както и порано бе отбелязано, тя е от втория строителен период и възсяда останките на цитаделната стена. Западно от нея, но съобразена с цитаделната стена, е издължена правоъгълна постройка, която е успоредна на крепостния зид. Тя е запазена почти изцяло само в негатив. Основата и ред от суперструкцията са запазени в източния и край. В този участък се наблюдава двойно по-широка основа на цитаделната стена, която е изпълнена по същия начин. Това изглежда подсказва за никакво съоръжение, чието разчистване все още не е завършило и е непосредствена задача за бъдещия сезон.

И през миналия сезон бе открит богат подемен материал. Особено място сред него заема оловният моливдовул с релефни знаци ипсилон с две хасти. Той бе открит под плочника, който покрива ранната верижна сграда покрай южната стена на цитаделата Във фугите на същия плочник, недалеч от това място, бе открит и оловен печат на цар Петър с Мария от типа "Петър благочестив владетел".

Ж. Аладжов (АИМ-София), Ст. Витлянов, Ст. Бонев,
Т. Михайлова (Филиал-Шумен)

ПОЧИСТВАНЕ НА Т.НАР. ТРЕТА КРЕПОСТНА СТЕНА ВЪВ ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

По решение на смесената комисия от АИМ и НИПК бе наложено почистването на стената, която в общи линии е разкопана доста отдавна и не е публикувана. През миналия сезон се работи по южната й част до югозападния и ъгъл. Беше установено, че в средата на южната стена има порта, състояща се от две крила, долепени на фуга под прав ъгъл към куртината. Те са плътни и издължени, а проходът между тях е тесен. Към западното крило също на фуга, е долепено малко помещение, а към него рампа за стълба. Последната е на фуга спрямо помещението и спрямо куртината, до която е опряна. Също така се установи, че ъгловата югозападна кула е долепена до първоначалния ъгъл на куртината. Добре личи правият ъгъл на крепостната стена и допряната до него кръгла кула, в която засега не се вижда основата на централно помещение.

Многообнадеждаващите резултати налагат проучването да продължи и през следващите сезони.

Маргарита Ваклинова, Ирина Щерева, Емилия Евтимова (София)

ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ. ПРОУЧВАНИЯ ЮГОЗАПАДНО И ЮЖНО ОТ ГЛАВНИТЕ ДВОРЦОВИ СГРАДИ ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

Цел на проучванията в този сектор е приключването на разкриване останките от съоръжения западно до оградната стена на Вътрешния град на терена проучван досега и изясняване стратиграфията и хронологията на пространството заето от големия площад между дворците и Архиепископския комплекс. Проучванията и на двата сектора бе започнато в предидущите кампании.

I. На западната тераса продължи разкриването на отпадъчни ями, заели почти цялото пространство и дори вкопани в подложката на демонтираната западна стена. Впоследствие този терен е бил използуван и за некропола, възникнал на терасата през късното средновековие.

II. Картината на живота на терена, зает от южния площад, е особено сложна и все повече се усложнява. Засега се очертават в разкритата западна част от площада съоръжения и останки от няколко периода:

1. Ъгъл от ранносредновековна сграда, която продължава в посока към изток и север и надлъжна стена, успоредна на западната стена на сградата и в непосредствена близост до нея. Те са били разрушени и останките от тях изравнени, за да се включат в настилката при оформлението на площада. Поради липса на датиращ материал, най-общо могат да се датират в ранното средновековие. Стените на места се нарушават от отпадъчни ями, гробове от некропол и по-късни по време жилища, заели този терен.

2. Данни за възникването на производствени съоръжения върху плочите от площада от сполии, датирани във втората половина на XI в има още преди, когато бяха открити останки от работилници за преработка на стъклени отпадъци. Сега става ясно, че производствените дейности по това време в този сектор от града са били по-разнообразни. Откриха се ями с желязна шлака, останки от жилища и производствени навеси, в насипите освен керамика, битови предмети се намериха в големи количества отпадъци от обработка на мед.

Към този етап от живота на това място принадлежат и няколко полувкопани в терена под настилката на площада жилища с пещи, хромели и други материали, открити в тях. Известни са размерите засега на едно от тях - 2,70х4 м.

В един следващ момент настилката на площада е поправена и той е ползуван наново, а след това отдолу под неговото ниво се появяват първите гробове от средновековния некропол към черквата на юг, на мястото на голямата преславска базилика от столичния период.

3. Както на целия терен около дворците и тук към втората половина на XII и нач. на XIII в целият терен е надупчен от септични и отпадъчни ями, където освен различни отпадъци и предмети бяха откривани и монети - най-ранните от втората половина на XII в, а най-късни на византийските императори Андроник II и III.

4 Към последния етап се отнасят извършваните тук християнски погребения, някои от които направо върху настилката на площада, а при други, плочите от ограждането и покритието стърчат очевидно в насип върху неговата повърхност. Част от тези погребения са извършвани в насипите на съществуващи и ползувани вече по-рано ями. При всички случаи това е станало след втората половина на XIII в. Затова свидетелствуват и ползуваните като харонови оболи в някои гробове средновековни български монети.

Особено отбелязване заслужава повтарящият се случай на терена около дворците на нахвърляни убити (наброяват се 7 тук) в отпадъчна яма, където в насипа се намира връх от стрела всред костите на гръдния кош и монети от XII в.

Работата ще продължи по разкриване терените изцяло.

В. Нешева, Хр. Буюклиев, Д. Янков (България)
Й. Херман, М. Вендел, Г. фон Бюлоф, Б Бьотгер, Б. Дьоле,
Р. Справке, Х. Р. Фитце (ГДР)

РАЗКОПКИ В КАРАСУРА

Разкопките в Карасура при с. Рупките, Чирпанска община, провеждани по договор от АИМ при БАН и ЦИСИА при АН на ГДР, продължиха през 1989 г. на следните обекти:

1. Калето

Разкрита е югозападната кула и участък от куртината край нея. Кулата е средновековна, с два периода на градеж. Издигната е върху останките на късноантичната крепостна стена, която на това място вероятно също е била укрепена с кула.

В северозападния сектор на Калето продължи разкриването на сгради и съоръжения от тракийската епоха и от късната античност. Доказва се съществуването на тракийската крепостна стена до IV в. Голямата късноантична крепостна стена е изградена след средата на V в.

При разкопките на базилика № 1 в централната част на Калето са разчистени руините на баптистерий в югоизточната и част. Разкрити са нови 29 гроба от християнския некропол, с което общият им брой е 257. Тези гробове, в някои от които се намериха богати украшения (пръстени, обеци, мъниста – бронз, посребрени и позлатени) се отнасят към IX – X в. и се свързват със средновековната църква. Северозападно край базиликата е открита милиарна колона с гръцки надпис от началото на III в.

При източната крепостна стена са разчистени останки от средновековни сгради, строени след XI в. Точната посока на тази стена още не е известна, но на югоизток се очертава порта.

2. Магистрала "Тракия"

Еднокилометровият участък от магистрала "Тракия" в зоната на резервата се проучва сондажно. Заложени са още 6 сондажа с размери 5х50 м северно от Калето. Теренът тук е бил подлаган на дълголетна селскостопанска обработка, поради което много от следите на живот в миналото са заличени. Открити са каменни основи на четири, датирани с монети, средновековни сгради от XII – XIII в. и богати находки от същото време. Разчистени са и останки от землянки, ями от праисторическата епоха, ранния и среден бронз, IX до XIII – XIV в, 16 християнски гроба без инвентар (вероятно късноантични).

Направен е и сондаж с профил по трасето на Старата река, край Калето.

Румен Спасов (Кюстендил)

СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ В ГРАД КЮСТЕНДИЛ

Проучени са 12 гроба в централната зона на съвременния град. Всички погребения са извършени чрез трупополагане и ориентация запад-изток (глава на запад), с отклонения на североизток-югозапад. Установени са три начина на оформяне на гробното съоръжение:

1. Правоъгълна яма, фланкирана отстрани с вертикално поставени тухли и камъни. Под от тухли
2. Правоъгълна яма, стените на която са оформени със зидани и вертикално поставени тухли. Под от тухли.
3. Правоъгълна яма, оградена отстрани с камъни и фрагменти от тухли.

Гробният инвентар е представен от две гроздовидни обеци и две огърлици от мъниста.

Гробовете се датират IX – XI в.

Т. Балабанов, П. Георгиев (Шумен)

РАЗКОПКИ НА СТАРОБЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВЕН КОМПЛЕКС ПРИ С. ЧЕРНОГЛАВЦИ (ОБЩ.ВЕНЕЦ,ОБЛАСТ ВАРНЕНСКА)

През 1989 г. разкопките на старобългарския църковен комплекс при с. Черноглавци продължиха два месеца и половина (3.IV – 15.VI). Разкрити бяха 250 кв.м западно от екзонартекса на църквата (кв.E_1-E_{10}). Проучени бяха частично три сгради, които отговарят най-малко на три строителни периода на църковния комплекс.

Сграда "А". Разкрито е само първото - южно помещение от сградата, която е верижна, с надлъжна ос север-юг. Помещение "A_1" е разположено на 4 м западно от северната половина на екзонартекса. Подът на помещението е застлан с добре обработени каменни плочи. Пред източната и западна фасада на сградата е съществувала колонада, от която са разкрити три двойки правоъгълни стъпки. В тази част от сградата се различават два строителни етапа. През първия етап помещение A_1 е имало 4 входа, като два от тях (източният и западният) са били зазидани през втория етап. Пред южния "официален" вход бяха разкрити две полуразрушени стъпала. Между каменните блокове от срутената южна фасада бяха открити два блока с надписи - единият на глаголица, а вторият на гръцки. Голямото количество фрагменти от разноцветни прозоречни стъкла потвърждават официалният характер на сградата.

Сграда "Б". Отстои само на 0,50 м западно от западната колонада на сграда "А" и е почти успоредна на нея. От сграда "Б" е разкрито също само едно помещение, от което са запазени основите и малка част от първия ред на суперструкцията Техниката на градеж е по-прецизна от тази на сграда "А". Каменните блокове са по-фино обработени, а хоросановата спойка е с повече примеси от ситно смляна тухла. Подовата настилка обаче е по-груба или това, което е запазено е от подложката на подовата настилка. Във всеки случай сграда "Б" е по-ранна в хронологическо отношение от сграда "А" и трябва да се отнесе към първия строителен период на църковния комплекс, а сграда "А" към втория. Въпреки че двете сгради не се застъпват, редица факти сочат, че при строежа на сграда "А", сграда "Б" е била разрушена.

Към третия строителен период на църковния комплекс можем да отнесем един ограден зид, тръгващ от втората стъпка на западната колонада на сграда "А", минаващ върху основите на сграда "Б" и на 15,50 м чупещ на юг. По всяка вероятност този зид е оформял един закрит двор пред западната фасада на църквата. Към този зид, строен с грубо обработени каменни блокове споени с глина е долепена и сграда "В" чийто характер е все още слабо изяснен.

Последният етап от живота на това място се характеризира с появата на вкопани жилища - землянки. Едно от тези вкопани жилища пресича и разрушава западния зид на сграда "В". Керамиката открита в насипа на това жилище се отнася най-общо към XI в.

Ал. Кузев (Варна), К. Попконстантинов (В. Търново),
П. Георгиев (Шумен)

РАЗКОПКИ В МАНАСТИРА КРАЙ С. РАВНА, ПРОВАДИЙСКО

Проучванията бяха съсредоточени в три сектора.

1. В рамките на комплекса беше довършено проучването на помещението между префурниума на манастирската баня и северния ограден зид. От запад към него се разкри просторна полукръгла екседра. Под основите на еднoделната сграда в северния манастирски двор се проучи голямо и дълбоко вкопано жилище. Сред материалите, главно битова керамика от X в., заслужава внимание намереният тук глинен прешлен за вретено с врязани две женски имена. Довършено беше проучването на културни пластове край представителната жилищна сграда в източния двор. Тук за пръв път в манастира бяха открити фрагменти от съдове от т.нар. преславска рисувана керамика.

2. Южно от манастирската ограда бяха разположени контролни изкопи, два от които попаднаха на ями, запълнени с отпадъчни материали от манастира, главно битова керамика - X в. Намери се и оловен прешлен за вретено с надпис-графит.

3. Сондажни изкопи, разположени по терасата, източно от манастира не дадоха положителни резултати.

Ж. Аладжов (АИМ-София), Ц. Дражева (ОИМ-Бургас)
Д. Момчилов (ГИМ-Карнобат)

РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТТА "МАРКЕЛИ" КРАЙ КАРНОБАТ

Работи се през месеците август и октомври. Усилията бяха насочени към два важни пункта - довършване на разрезите на големите южни валове и разчистване на олтарната част на църквата в каменната крепост. Окончателно беше завършен разрезът на долния вал, запълнен с пръст. В неговата челна част (южната) на нивото на стария терен е насипан пласт, наситен с праисторическа керамика в едри късове. Намиращата се в непосредствена близост праисторическа могила е била използвана за насип на вала, а едрите керамични късове са били положени в челната част като крепида.

Пред завършване е разрезът и на горния вал, запълнен с камъни и баластра. Тук е достигнато нивото на скалата, върху която е започнало оформянето на същинския вал. Предстои още работа в челната и тилната част на вала, където не е достигнато първоначалното ниво.

Разкрити бяха трите апсиди на църквата и прилежащия от юг параклис. През апсидите, под зидовете, е прокаран зидан канал от керемиди, който води водите от юг на север Вероятно той ги отвежда извън крепостната стена, по склона към р. Мочурица. Открити бяха нови фрагменти от стенописите на храма, а в южния параклис - малки фрагменти. По втората мазилка в северната част на средната апсида бяха открити и рисунки-графити - човешки фигурки, животински, на конче. В южната апсида бе открита малка рисунка-графит на човек (може би рицар).

Подемният материал е по-богат в сравнение с предходните години. Сред него главно място заемат битовите предмети - ножчета, прешлени за вретено, панти за врата, фрагменти от ключове и катинари. Специално внимание заслужава оловният печат на Константин протоспатарий и стратег, който е сравнително добре запазен. Това е вторият печат открит при разкопките на крепостта.

Димитър Топтанов (София), Андрей Меламед (София),
Георги Абдулов (Панагюрище)

ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА КРЕПОСТ "КРАСЕН" КРАЙ ПАНАГЮРИЩЕ

През 1989 г. проучванията бяха съсредоточени в два сектора на крепостта и в северозападния район на Подградието.

На северната порта бяха направени сондажи с цел да се изясни стратиграфията на сектора. Установени бяха три строителни периода: I строителен период - регистрира се с наличието на праг, върху който има 0,80 м блокаж от камъни. Отнася се към периода IV - VI в. II строителен период - върху блокажа е поставен голям каменен блок. III строителен период - настъпват изменения в конструкцията на самата порта. II и III строителни периода се отнасят към времето XI - XIV в., когато крепостта е във владение на българската държава.

Продължиха и проучванията в източния сектор на Цитаделата на крепостта. Разкрити бяха около 250 $м^2$, като не се попадна на архитектурни останки. Бяха регистрирани подове от трамбована, силно обгоряла глина. Дълбочината, до която се достигна е 1,00 м. Намерените предмети - ножове с костени гравирани дръжки, оловна ампула с изображения на светци, дръжка от меч, керамични съдове (фрагментирани) и др.

В северозападната част на Подградието бяха направени VII сондажа, с цел да се установи разпространението на живота на тази територия. Резултатите са повече от обнадеждаващи. В сондажи IV, V и VI бяха разкрити останки от IV - VI в., два гроба и жилища от периода IX - XI в.

В сондаж IV бе разчистена част от сграда от периода на Ранната Византийска империя. Пред сградата са вкопани шест питоса. Пред югозападния ъгъл на сградата бе разчистен гроб № 1. В сондаж V се разчистиха две средновековни жилища, като едното от тях с огнище в югоизточния ъгъл. В сондаж № VI се разкри ъгъл от втора късноантична сграда и гроб № 2.

Борис Д. Борисов (Раднево)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ И СЕЛИЩЕ КРАЙ С. ИСКРИЦА, В РАЙОНА НА КОМПЛЕКСА "МАРИЦА-ИЗТОК"

През 1989 г. започнаха спасителни разкопки на средновековната крепост, западно от с. Искрица, застрашена от развитието на минните работи на рудник "Трояново 3". Крепостта е разположена върху невисоко възвишение, западно от селото. Непосредствено на север от нея тече р. Соколица.

На площ от 1450 кв.м бе проучена западната крепостна стена, заедно с югозападната ъглова кула. Стената е градена от речни и ломени камъни, споени с бял хоросан. Тя е широка 1,90 м и е фундирана само на 0,35 - 0,40 м.

Кулата е с кръгла форма, вътрешен диаметър 6,20 м и дебелина на стената - 1,90 м. Градена е по аналогичен на крепостната стена начин, но е фундирана значително по-дълбоко.

В ъгъла между външните лица на кулата и крепостната стена бе открито наземно жилище с почти правилна правоъгълна форма и размери: 2,40 х 2,60 м. Подът му е от трамбована глина. В югоизточния му ъгъл бе открито огнище с правоъгълна форма, подът на което е застлан с вторично използувани тухли.

Въз основа на архитектурния тип на проучените крепостни съоръжения, жилище № 1 и намерените археологически материали изграждането на крепостта може да се отнесе към XI в.

В източния сектор на проучваната площ бе открито полувкопано жилище с трапецовидна форма и максимални размери: 3,50 х 2,70 м. В югоизточния му ъгъл е изградена каменна печка. Интерес представлява обстоятелството, че източната част на жилището лежи под основата на крепостната стена, което показва, че то се отнася към по-ранно (IX - X в.) селище.

Кирчо Апостолов (Омуртаг)

СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ В МЕСТНОСТТА "ПЧЕЛИНА" КРАЙ ГРАД ОМУРТАГ

През юли и август 1989 г. продължиха археологическите проучвания в м. "Пчелина" разположена на 1 км северно от центъра на гр. Омуртаг.

Проучена е площ от 1825 м^2.

Разкрити бяха: средновековно жилище, две пещи и фрагменти от средновековна керамика.

В пк. $Д_{10}$ бе разкрито и проучено средновековно жилище № 1. То има правоъгълна форма и размери на стените 3,60х4,50х 4,00х3,90 м. Ориентирано е с ъглите си по посоките на света, вкопано в терена. В нивото под пода са запазени следи от дупки на коловете, носили покривната конструкция на жилището. В източния ъгъл е разположена правоъгълна пещ, градена от ломени камъни с дължина - 1,32 м, ширина - 1,14 м и запазена височина - 0,47 м. Отворът е широк 0,34 м. Северният ъгъл и част от северо-източната стена са обложени с камъни.

В близост до североизточната стена на жилището, вън от него, в пк. $Г_{10}$ бе разкрита пещ с диаметър 1,20 м.

В пк. 3_{11} бе разкрита друга пещ с диаметър 1,13 м, дебелина на стените 0,02 м и запазена височина 0,25 м. Входът на пещта е широк 0,30 м и е фланкиран от два ломени камъка.

Фрагментите от средновековна керамика са части от дъна, стени и устия, предимно от гърнета тип кухненска керамика. Върху някои от дъната има релефни знаци. Стените са украсени с хоризонтални прави и вълнообразни линии. Съдовете са изпечени неравномерно.

Разкритият керамичен материал, находките и архитектурата на жилище № 1 определят датировката на селището в периода IX – X век.

Й. Алексиев, М. Робов (В. Търново), Н. Танчева (Ямбол)

РАЗКОПКИ НА КУЛТОВИЯ ЦЕНТЪР ВОДЕН

В продължение на два месеца се работи по разкриването на помещенията от западното, северното и южното крило на манастира: проследяване трасето на крепостната стена, северно от комплекса и сградата, западно от него.

Западно крило. Завърши проучването на помещение № 1, северно от входа на манастира. То има издължена правоъгълна форма и южната му страна се оформя от северната страница на входа. Установиха се три периода.

Северно крило. Продължи проучването на помещенията в централната и източна част на манастирското крило. След разкриването на голямото помещение в западната част през 1987 г. започна работа в помещения № 3, 4 и 5. Те имат малки размери, което подсказва, че са представлявали манастирските килии. При помещения № 3 и 4 се разкриха по-ранни градежи. Установиха се три периода и едно преустройство. В последния пласт се намират значително количество фрагменти от средновековна битова керамика и железни предмети (битови и строителни детайли, оръдия на труда).

Южно крило. Разкриха се няколко помещения в източната и централната част на крилото. Източното има издължена правоъгълна форма, а след него в западна посока следват няколко по-малки помещения с почти квадратен план. При тях също се забелязват преустройства изразени най-отчетливо при помещения № 3 и 4. Във всички помещения се откриха значително количество фрагменти от средновековна битова керамика, части от амфори, железни предмети; части от бронзови съдове, медни обковки и пластинки; части от стъклени гривни, една монета от средата от XI в. От находките представляват интерес намерените в помещение № 3 на северното крило клещи-матрици за отсичане на жетони или църковни пари.

Крепостна стена. Проследиха се около 50 м от трасето на крепостната стена от север на манастира. Тя е фундирана върху скалата и има дебелина 2 м. Изградена е от едри камъни на хоросанова спойка като на много места външното лице е с подмазани фуги. От външната страна има контрафорси (размери 2x0,50 м) на разстояние 10 м един от друг.

Сграда извън манастира. Намира се югозападно от комплекса и има издължена правоъгълна форма. Разкрити са само части от западния, северния и южния зид. Зидовете имат дебелина 0,65 м, изградени са от средноголеми камъни на хоросанова спойка и са фундирани върху скалата. Предполагаме, че е изградена след крепостната стена и е оставала в защитеното от нея пространство.

Маргарита Ваклинова (София), Валентина Танкова (Пловдив)

РАЗКОПКИ НА ЧЕРВЕНАТА ЧЕРКВА В ПЕРУЩИЦА ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

Проучванията бяха съсредоточени в югозападната част на големия двор пред западната фасада на черквата, където през предишните години се разкриха части от оградната стена, входа на ранновизантийския комплекс и останки от средновековни постройки.

Над югозападния ъгъл на оградната стена, след нейното разрушаване, отчасти вкопана в западната част на склона на терасата с черквата, е била издигната постройка. Стените ѝ са изградени от материали, взети от разрушенията на черквата, споени с кал и имат различна дебелина - между 0,80 - 0,60 м. Разположена е с дългата си ос в посока към север и има размери 6,85х4 м. Насипът във вътрешността е дебел до 0,90 м и в него се откриха, особено по-близо до пода, камъни, късове тухли, животински кости, битова керамика от XII-XIII в. (сграфито, със златиста ангоба и червена плътна ангоба, късове от амфори и обикновена дебелостенна керамика). Подът е бил измазан с жълта глина, обгорял в югоизточния ъгъл, където бе струпана много пепел. Опрян на стената към северозападния ъгъл се откри хромел и до него - желязно острие от нож.

Проучванията ще продължат в този сектор.

Виолета Нешева, Оля Миланова (София),Георги Стоянов (Мелник)

РАЗКОПКИ В МЕЛНИК

В 1989 г. продължиха до окончателно завършване разкопките на манастир "Св. Никола" (археолози В. Нешева, О.Миланова). Довършени бяха проучванията на североизточната част на манастирския двор. Разкрити са основи на две масивни каменни постройки. Въпреки, че руините и находките сред и около тях са доста обезличени, хронологически най-общо можем да ги отнесем към XII - XIII в. Тези постройки са били част от разгръщащия се около църквата "Св. Никола" манастирски ансамбъл, който през посочения период е бил епископия, а от края на XIII в - митрополия.

Започнаха разкопки на Пашовата къща в града (археолог Г. Стоянов), във връзка с предстоящата и реставрация. Разкрито е крило на къщата от запад, някога използувано за харема на Ибрахим бей. То не е било включено в проекта и изпълнението на първата реставрация на къщата през 60-те години. Останките са от приземието - каменно. Интересен факт е, че това крило, строено заедно с останалата част на къщата през XIX в., е издигнато върху строителен трошляк от разрушена средновековна постройка на това място, датираща се според находките в XIII - XIV в. Друг интересен факт са руините на църквата с три апсиди, непосредствено на запад край разкопаваното приземие на къщата, част от които са застъпени от югозападния ъгъл на това приземие. Южната част от руините на църквата и днес се ползуват от местното население като параклис. Предстои цялостно проучване на тази църква (вероятно посветена на"Св. Димитър").

Започнаха разкопките на малка църквичка с неизвестно засега име южно край Лумпаровата къща (археолог В. Нешева). Разкрита е източната и част - с една полукръгла отвътре апсида. Находките са предимно от възрожденската епоха.

Във връзка с извършващите се консервационно-реставрационни работи на Болярската къща се наложи археологическо наблюдение при направата на изкопи отвътре край стените (археолог В. Нешева). При изкопа край западната стена се откриха нови, неизвестни досега останки от по-ранна постройка на това място. В югозападния ъгъл ясно се разграничиха стратиграфски периодите на разрушаване на Болярската къща, първият от които с монета се датира в средата на XIII в. С комисия от специалисти от АИМ, НИПК и Историческия музей - Благоевград се реши да продължи археологическото проучване на къщата в неизчерпаните досега пластове (оставени поради опасност от рухване на стените) през 1990 година.

Тотю Тотев (Шумен), Константин Тотев (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА МАНАСТИРА "СВЕТИ ПАНТЕЛЕЙМОН" В ПАТЛЕЙНА

При разкопките през 1989 г. продължи проучването на ателието за рисувана керамика, разположено на юг от така наречената кула. Проучени бяха три нови помещения от верижната му планова композиция, която е стъпила с дълбоко вкопаните си основи в западния скат на манастирската тераса и се разгъва в южно направление. На някои места стените над основите са оцелели на височина до 3 - 3,50 м. При отворите за врати на новоразкритите помещения личат пети от засводяване.

Новоразкритите три помещения следват след разчистените през миналия сезон две зидани от камък шахти (калници) за съхраняване на глина. Те са с приблизително еднакви размери и както насочват наблюденията с намерените материали са били свързани с дейности, които съпътствуват заниманията на манастирските керамици след първо опалване на изработваната в ателието продукция.

За разнообразната продукция свидетелствуват голям брой плочки за стенна декорация, корнизни дялове, десетки късове от няколко вида трапезни блюда и чаши, два фрагмента от правоъгълна икона с букви от името на изобразения и др. Те са достигнали на различни етапи на производствения процес и осветляват пътя и трудностите, които манастирските керамици е трябвало да преодоляват от накопаване на суровината (бялата глина) до напълно завършената рисувана керамична продукция.

Пред помещенията заедно с керамичния материал се откриха няколко метални апликации, два плоски кръста (единият - процесуален) и монета (трета по ред от 1987 г. (на Лъв VI Мъдри , 886-912), които ни дават основание да датираме ателието в края на IX - първата половина на X век.

Красимира Стефанова-Георгиева (Казанлък)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНОТО СЕЛИЩЕ ПРИ СЕЛО КРЪН, ХАСКОВСКА ОБЛАСТ

И тази година продължиха археологическите проучвания на средновековното селище при с. Крън, Хасковска област. Същите се явяват продължение на започнатите през 1979 година разкопки в този район, свързани с локализирането на средновековния град Крън и изясняването на материалната и духовна култура на населението през периода XII - XIV в.

Селището е разположено в подножието на Стара планина от двете страни на панорамния път за връх Бузлуджа. През този сезон проучванията бяха съсредоточени в западната част на подградието. В процеса на работа успяхме да открием останки от средновековни жилища. Петната от същите, които се очертаха в сектора, бяха запълнени със сивочервена пръст, примесена с фрагменти от средновековна битова керамика XII - XIV век, керамика тип "сграфито", фрагменти от "римски тухли", малки и големи камъни, късове от животински кости.

При разчистването на петната от жилища открихме останки от огнища, които са на различни места и не може да се долови закономерност в разположението им.

На базата на откритите останки от средновековни жилища имаме основание да твърдим, че те са били наземни, вкопани в земята на 0,10 - 0,20 м, имали са правоъгълен план с размери 3/4 м и са били изградени от плет обмазан с глина. За този начин на изграждане съдим от намерените отухлени къса от замазка на стени на жилища, на които добре личат отпечатъците от дървените пръти.

В същия сектор в съседство с останките от средновековни жилища открихме една куполовидна пещ за средновековна битова керамика - XII - XIV век.

Богат и разнообразен е откритият археологически материал - предмети на бита, средновековна битова керамика XII -

XIV век, сграфито керамика XIII – XIV век, като повечето носят белезите на местното производство в самобитността на средновековния български майстор, а други са внос от Византия. Интерес представляват откритият бронзов кръст тип "латински", монетите, накитите и др., които обогатиха колекцията от средновековни материали, открити на този обект.

Независимо от резултатите, които се явяват вследствие на проучванията от предишните години, все още въпросът относно локализирането на средновековния град Крън остава открит. Значимостта на този проблем ни задължава проучванията да продължат и през следващите години.

Й. Алексиев, Х. Вачев (В. Търново), Ив. Бъчваров (Г. Оряховица)

РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТТА "РЯХОВЕЦ" ПРИ ГРАД ГОРНА ОРЯХОВИЦА

През 1989 г. археологическите проучвания на крепостта "Ряховец" продължиха в съответствие с набелязаната дългосрочна програма. Работи се на два сектора: северна крепостна порта и западна крепостна стена.

Завършено е проучването на северната крепостна порта и прилежащите и фортификационни съоръжения. Същата е ситуирана в източния край на северната крепостна стена. Проходът и е с дължина 6,15 м и широчина 2,70 м. Затварянето е осъществено с помощта на две двукрили врати, отстоящи една от друга на разстояние 2,07 м. Конструктивно те са оформени с помощта на пиластри и уширения на прохода за прибиране на крилата. За праг на външната врата са използвани две плочи от мраморизиран варовик, за разлика от местната порода камъни, от които е изградена портата и крепостната стена. От прехода на портата към вътрешността на крепостта е оформена улична настилка от т.н. "шосеен тип". Теренните особености са наложили нейното трасе първоначално да е в югозападно направление, което след това продължава в посока юг. Дължината на разкритата част е около 10 м. След проучването на терена западно от портата, от вътрешната страна на крепостната стена могат да бъдат направени някои по-общи изводи. Най-вероятно над портата да се е издигала надвратна кула с размери – 6,15х8,80 м. Смятаме, че портата е функционирала като такава до последната трета на XIII в.

Западна крепостна стена

Проучванията продължиха по цялото трасе на стената. Същата е запазена в отделни участъци на височина 2,70 – 3,20 м. Теренът върху който е разположена е с денивелация от юг към север. Това вероятно е наложило, същата да има по-голяма дебелина в северния си край – около 3 – 3,20 м, а в южния – 2,40-2,60 м. Градена е от местен камък, като прави впечатление особено добре оформеното вътрешно лице. Използвана е сантрачна система, установена и при другите вече проучени сектори.

Усилията бяха съсредоточени в югозападния край на стената. При проучването установихме, че в пространството между югозападния край и южния скален венец е оформена още една порта. Дължината на прохода и е 8,20 м и широчина 2,15 м. При оформяне на южната й страница са използвани максимално дадеността на терена и по-точно скалния отвес. Установихме няколко етапа на използване на съоръжението. Първоначалното изграждане отнасяме към края на XII – началото на XIII в. Категорични данни имаме за оформянето на една врата в източния край на прохода. Същата е била двукрила, както личи по оформените отстъпи за прибиране на крилата. Полагането на улична настилка от т.н. "шосеен тип" е станало не по-рано от втората половина на XIII в. В края на същия век тази порта е претърпяла частично разрушение и опожаряване. При по-късното и възстановяване проходът е бил стеснен в западния край с помощта на допълнителна зидария, като светлия и отвор е вече 1,10 м. Проученото пространство североизточно от портата и установената стратиграфия потвърдиха тези наши предположения.

За проведените археологически проучвания е изготвена съответната техническа, полева и фотографска документации.

Ат. Милчев (София), К. Койчева (Габрово), П. Димитров (София)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ КРАЙ СЕЛО КРАМОЛИН, СЕВЛИЕВСКА ОБЩИНА

Проучванията през 1989 г. обхванаха района на м. Градът край с. Крамолин, където при археологически разкопки, провеждани след 1984 г. са установени останки от V – IV в. пр.н.е., римската епоха, ранновизантийския период и българското средновековие (IX – XIV в.).

На 800 м южно от работилницата за строителна керамика (пещ № 1 и № 2), в м. "Скокът", бе разкрита нова пещ – № 3. Вкопана е в склона на дере от водосбора на р. Мъгър. Пещта е от типа на двукамерните, с надлъжна стена, разделяща долната камера на два канала. В принципното устройство на пещта, аналогично на известните подобни паметници, както и на пещи № 1 и № 2, се открояват някои разлики в елементите на конструкцията, в градежа, както и в по-големите размери.

Откритите в района три пещи, естественото находище от доброкачествена глина, както и сведения на местни жители за местонахождение и на други подобни съоръжения, унищожени в миналото, мотивират извода, че през V – VI в. тук е функционирал производствен център за строителна керамика.

На 1 км северозападно от м. Градът, в западния склон на малкото възвишение "Пролъза" бяха разкрити две еднотипни съоръжения, разположение на 25,20 м едно от друго. Те са с формата на правилни полуокръжности, отворени на изток, в посока на летния изгрев на слънцето. Изградени са от забити

един до друг в земята плочести камъни с правоъгълна форма (височина до 0,60 м, широчина 0,30 – 0,40 м), частично заличени от ерозията. Дължината на дъгите е съответно 14,10 и 11 м, а отворите им са 11 м и 9,70 м. Подборът на терена, където са изградени съоръженията, създава илюзията за непосредствена близост на хоризонта и подсилва ефекта от изгрева на слънцето.

Точната датировка и интерпретацията на каменните дъги се затруднява от липсата на находки и аналогични паметници по нашите земи. В рамките на работната хипотеза те могат да бъдат определени като култови съоръжения, подобни на каменните конструкции на светилищата с "каменни баби" на тюркските обединения (VIII – XII в.). Появата им тук се свързва с късните номади, като датировката отговаря на средновековния период от живота на м. "Градът" (XII – XIV в).

Приключи и работата за изясняване крепостната система на цитаделата – укрепен комплекс от XII – XIV в. в най-високата част на м. "Градът". Разкрита е северозападната ъглова кула, уточнен е планът и строителните периоди на главния вход. До северната крепостна стена бе разкрито малко битово помещение с огнище.

Н. Овчаров (София), Г. Кулов (Кърджали)

СРЕДНОВЕКОВЕН СКАЛЕН МАНАСТИР ПРИ РУДНИК "ЗВЕЗДЕЛ", МОМЧИЛГРАДСКА ОБЩИНА

Обектът е разположен върху изолиран скалист връх, известен с названието "Асара", чието било представлява скален венец с множество малки пещери и ниши. В западния край върху скалите личат изсичания, имащи явно конструктивна функция, а в непосредствена близост до тях – следи от градеж от ломен камък, споен с бял хоросан. Археологическите проучвания се извършиха в тази част на обекта, която условно бе наречена "църквата". Те обхванаха площ от около 120 кв.м.

Бе установено, че най-ранните следи от живот датират от преходния период между късната бронзова и ранножелязната епоха и са тясно свързани с намиращата се в скалата фурнообразна камера, в която личат следи от допълнителна обработка. Откритата тук керамика е аналогична на известната ни от Асеновец, поречието на Камчия и Североизточна България.

През средновековието на същото място е бил изграден храм, като за апсида е била използувана съществуващата в скалата естествена полукръгла ниша. В процеса на разкопките бяха открити фрагмент и два цели медальона от слонова кост с изображения на Христос и светци, както и фрагменти от релефна каменна икона. Сред откритите находки интерес представляват още сребърна кръгла пластина с позлатен монограм, метални кръстове, медни корубести монети от XI - XIII в и др.

В източния край на билото бе разчистена щерна, градена от ломени камъни, споени с бял хоросан. Водоснабдяването и е ставало с дъждовна вода, подобно на щерните в други обекти в Източните Родопи като крепостите Устра и Перперикон.

При проучване на една от пещерите, намираща се североизточно под апсидата, бе открита средновековна керамика, датираща от XI - XIV в.

Д. Димитрова (София)

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ ЗА КОНСТРУКТИВНО УКРЕПВАНЕ НА БОЯНСКАТА ЧЕРКВА ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

Археологическото проучване на Боянския паметник - черквите "Св. Панталеймон" и "Св. Никола" с късновъзрожденски притвор, с малки прекъсвания, продължи през цялата година. Изпълнението на архитектурния и конструктивния проект успоредно с археологическото разкриване, проучване и уточняване усложнява и забавя работата.

През 1989 г. се работи около североизточния ъгъл на ранната черква и по северната страна. Уточнени са дълбочините на основите й - по-дълбоки в източната и половина, градени от едри заоблени камъни. Нарушени са петте реда тухли (суперструкцията), над които са оформени трите аркосола (слепите ниши). По известни ни вече причини (намесите от 1935, 1967/68 г.) насипът е разбъркан, гробовете от тази част на некропола са нарушени. Насипът съдържа плаващи човешки и животински кости, голямо количество ковани гвоздеи (не само от ковчези), фрагменти от средновековна керамика (от съдове). До северната стена на ранната сграда, от разбъркан гроб, произхожда мъжки пръстен.

Проучването продължава.

Х. Вачев (В. Търново)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ СЕВЕРНО ОТ УЛИЦА "Н. ПИКОЛО" ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Разкопките бяха предприети поради извършващи се строителни работи в северната част на улица "Н. Пиколо". Улицата започва от площад "Царевец" и продължава в западна посока. Тази част от града е известна с наименованието "Болярската махала". Историческите сведения, с които разполагаме сочат, че в тази част на Търново през XVI до средата на XVII в е била разположена колонията на дубровнишките търговци, които са разполагали със своя църква. През XVII - XVIII в. тук се заселват арменци, преселници от Шорот, Кедсатах и околностите му. Разрастването на арменската колония и намаляване влиянието на дубровнишките търговци води до факта, че църквата "Св. Богородица" през втората половина на XVII в. става притежание на арменците. Около църквата е имало значително дворно пространство и некропол.

В проучванията които извършихме се насочихме към западния край на това пространство, където предполагахме, че се е намирала несъществуващата днес църква. След отстраняване на съвременните насипи с дебелина до 2,50 м, попаднахме на зидове, сключващи прав ъгъл помежду си. Същите са изградени от ломен полуобработен камък, на хоросанова спойка. При проучване на пространството между тях попаднахме на некропол. Проучени бяха 12 гроба. В 11 от тях са погребани възрастни индивиди. В гроб № 2 е погребана жена с дете. Погребенията са извършени по християнския ритуал, ориентирани в посока запад–изток. Погребаните са полагани направо в земята, гробните ями не са добре очертани. Погребален инвентар има в някои от гробовете – № 2, 5, 6, 7. Особено богати са погребенията в гроб № 2, 6 където се откриха части от златоткана материя. Имаме основание да смятаме, че в случая се касае за арменски некропол от XVII – XVIII в.

В основите на оградния зид на некропола се натъкваме на материали, които дават основание да смятаме, че тази част от града е била населявана и укрепена през епохата на българското средновековие и по-точно втората половина на XIV в.

За проведените археологически проучвания е изготвена съответна полева, техническа, фотографска документации.

К. Койчева (Габрово)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ГАБРОВО

През 1989 г. бяха проведени спасителни археологически разкопки в централната градска част на Габрово, около черквата "Св. Богородица". Обхванатият терен от 250 кв. м е съобразен с ограниченията от съществуващите тук мемориални паметници.

На дълбочина 1,20 – 1,50 м бе установен средновековен пласт (XII – XIV в.), 40 гроба от същия период и останки от опожарена църковна сграда. Откритите гробове са част от голям християнски некропол, обхващащ значителна площ, която сега остава под черквата "Св. Богородица" и съседните улици и сгради. Относителната хронология на некропола, изразена в стратиграфията на разкопаните участъци, е подкрепена с характера на гробните съоръжения – обикновени гробни ями, и наблюдаваните различия в разположението на ръцете, спрямо тялото (белези характерни за средновековието). Датировката се прецизира от макар и не многобройния инвентар (копчета, пръстени), както и две монети, намерени в гробовете – сребърна на Иван Александър и медна от първата половина на XIII век.

Некрополът е формиран предимно южно от църковната постройка, от която се проследяват частично запазени зидове. Останките са силно обезличени от късни възрожденски гробове, но дават представа за еднокорабна в план черква с полукръгла апсида (шир. 9,30 м и дължина надвишаваща 20 м). Откритите останки могат да бъдат свързани със старата габровска черква "Св. Петка", чието местонахождение не е известно. Тя се споменава в няколко документа от XVIII век, но е опожарена и съборена до основи при кърджалийските нападения през 1798 г. Археологическите данни и податките за архитектурния тип на черквата, съдържащи се в документалните източници, в които се споменава и купол, дават основание изграждането и да бъде отнесено към периода XII – XIV в.

Установените останки от черква и некропол могат да бъдат свързани с разположено в близост селище, на базата на което се формира съвременната селищна зона на Габрово.

Продължиха и разкопките на късноантичния и ранновизантийски град в м. "Градище", североизточно от Габрово. Работата бе съсредоточена за изясняване на сградите южно от базиликата и край виа сагуларис. Проучените участъци допълват стратиграфската картина и потвърждават установената хронология. Установеният пласт със следи от пожар и находките (главно керамика и монети), доказват опожаряването на селището при хунските нападения от първата половина на V век.

Ангел Конаклиев (Търговище)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОСТАНКИ ОТ ЦЪРКВА И БАЗИЛИКА КРАЙ С. ЧЕРКОВНА, ТЪРГОВИЩКО

През 1989 година продължиха проучванията на останките от църква и базилика край село Черковна. Работи се по проучването на вътрешността на къносредновековната църква и на пространството, източно и северно от базиликата.

Установен бе цялостния план на църквата. Тя представлява еднокорабна, едноапсидна църква с притвор и вътрешни размери 10,80 на 3,60 м. Зидовете са запазени на височина до 1,10 м. Дебелината им е 0,80 м. В основата си те са градени от ломен камък, споен с бял хоросан, а във височина са използувани правилно дялани блокчета от бял варовик. Апсидата е полукръгла, издадена на 1,25 м и с отвор към наоса 2,20 м. Притвора на църквата има размери 2,15 на 3,60 м. В него се е влизало през два входа - от запад и север. Наосът на църквата има размери 7,90 на 3,60 м. Достъпът до него се осъществява през западен и южен вход. Подът на цялата църква е разрушен. Установени бяха два големи иманярски изкопа - в североизточния ъгъл и в апсидата. На две места - по северния църковен зид и по северния зид между притвора и наоса бяха открити части от живописния слой на църквата.

Проучванията източно от базиликата имаха за цел установяване характера на терена и локализиране на евентуален некропол. Такъв не беше открит. Проучванията на север от базиликата имаха за цел прокопаване защитна триметрова канавка на обекта. В процеса на работата до североизточния ъгъл на базиликата беше разкрито огнище.

От намерените при разкопките материали - ковани гвоздеи, клинци, фрагменти от керамика и др. интерес представлява фрагментът от тухла с изписан преди изпичането и знак /Y/.

Архитектурните особености на базиликата отнасят строителството й към средата на V век, а на църквата към края на XIII началото на XIV век.

Н. Овчаров (София), Д. Хаджиева (Кърджали)

СРЕДНОВЕКОВЕН МАНАСТИР В КВ. ВЕСЕЛЧАНИ, ГРАД КЪРДЖАЛИ

Разкопките на средновековния манастир в кв. Веселчани, гр. Кърджали през 1989 г. имаха довършителен характер.

Проучванията бяха съсредоточени в най-северната запазена част на комплекса, която бе заета от съвременни сгради. След тяхното демонтиране тук бяха разкрити основите на квадратна сграда, изградени от ломени камъни на калова спойка. Запазен е само един ред от субструкцията. Сградата има размери 8,20х8,30 м.

Изяснени бяха и системите на водоснабдяването и отводняването на манастира.

Продължи проучването на гробове в западната част на укрепената площ. Броят на гробовете достигна 110. Откритата в гроб орязана сребърна монета на Иван Александър с Михаил датира късния период на некропола след средата и втората половина на XIV век. Гробовете от това ниво са по-безразборно разположени, преобладават ямите без ограждане, по-чести са и отклоненията от оста изток-запад.

В. Димова (София), Ст. Йорданов (Русе)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНИЯ ГРАД ЧЕРВЕН

През 1989 г. продължи проучването на второто водоснабдително съоръжение в северното подножие на Червенския рид. Основните усилия бяха съсредоточени върху разчистването на насипа в очерталия се в най-високата част на разкритата през 1988 г. седемъгълна кула коридор и върху разкриването на продължаващата в южна посока по склона на рида каменна стълба.

В коридора се достигна до дълбочина в северния край 6,30 м. В градежа на стените му се установиха два строителни етапа. Първият (по-ранен) е със средна височина 2,50 м и е граден от ломени камъни, фугите между които са широко подмазани с бял хоросан. Вторият етап е граден от по-едри камъни с груба квадрова форма. Градежът на втория етап лежи върху първия, с отстъп навън или навътре.

На 2,70 м под горния край на северната ограничаваща стена на коридора се разкри перваз, широк 0,15 м, а на 0,90 м, под него отдушник, висок 0,80 м, широк 0,15 м и отстоящ на 0,25 м от североизточния ъгъл на коридора. Отдушник с размери 0,40/0,20 метра се разкри и върху западната стена на коридора, на 4,50 м под запазената й най-висока част.

На дълбочина 5,80 м по северната стена се достигна до частично разрушения свод на тунел с дължина 11 м и ширина в най-северната му част 2,25 м. Сводът е граден от дълги клиновидни камъни. Тунелът е почти изцяло запълнен с насип.

В коридора се разкри каменна стълба с наклон 40°, от която бяха разчистени 16 стъпала. Стълбата продължава в южна посока и бе проследена на дължина 12,50 м по склона на Червенския рид. Тук тя е фланкирана със стени от ломени камъни, запазени на височина до 0,70 м.

Насипът в коридора е от сивочерна пръст. Количеството и големината на ломените камъни в него нараства в най-ниската му част, където се намериха и фрагменти от тухли и керемиди, подсказващи характера на покрива на коридора.

На 3,50 м северно от коридора се разкри помещение, запълнено с жълта пръст, на което са запазени южната и западната стени, дълги съответно 5,90 и 2,30 м. В тях се очертава гнездото от хоризонтален лицев сантрач със страна 0,18 м, който е част от развита във вътрешността на стените скара. Помещението се вмества във вътрешността на кулата.

Н. Джамбов (Хисаря)

РАЗКОПКИ НА "АНЕВСКО КАЛЕ" КРАЙ СОПОТ

Археологическите проучвания на средновековния град се извършиха паралелно на цитаделата и на подградието. В укрепеното градско ядро за първи път започнаха разкопки на най-трудния участък. Поради големия и опасен наклон на терена те протекоха твърде бавно. Целта беше да се провери дали този сектор е бил застроен през XIII - XIV в. В резултат на това установихме, че независимо от денивелацията (28 м), теренът е бил използуван за строеж на жилищни сгради. Частично се разчистиха основите на няколко зида, изградени от ломени камъни, споени с калов разтвор. Те са фундирани на предварително изравнена работна площадка, върху която е излят дебел слой хоросан. Той е служел вероятно и за под. По този начин е подсилена и стабилността на основите на постройките.

Разкопките на подградието имаха за цел по-нататъшно разкриване на некропола на града. Разчистиха се нови 33 християнски погребения, с което общият им брой достигна 149. Интересно е да отбележим, че с отдалечаване на гробовете от църковната постройка, се появяват повече гробни съоръжения, оградени с плочести камъни и тухли. Според нас това се дължи на заварените архитектурни останки от ранновизантийския манастирски комплекс. Разбира се, намериха се и погребения в обикновена гробна яма. Друг факт, правещ впечатление е, че те са по-бедни на инвентар, отколкото разположените в непосредствена близост до църквата. Гробните дарове се състоят предимно от медни или посребрени обеци, кухи сферични копчета и др. Под черепите на някои скелети отново попаднахме на тухлички с кръстен знак и инициалите на Христос. Големият броя на гробовете от некропола, погребалният инвентар и извършеният палеодемографски анализ са свидетелство за числения, а отчасти и за социалния статус на населението на средновековния град.

Наред с това, бяха открити много предмети на бита и домашните занаяти, като фрагменти от глинени съдове – обикновена и трапезна сграфито керамика, глинени прешлени за вретено, тежести за стан или рибарска мрежа, железни огрибки, остриета на ножове и др. От войнското снаряжение се намериха върхове на стрели, шпори, каменни бойни топки и пр. Попаднахме отново на няколко монети, сечени по времето на цар Иван Александър и още един надпис-графит на среднобългарски език, с което броят на последните достигна 37.

В заключение можем да кажем, че археологическите проучвания през изминалия сезон потвърдиха наличието на средновековния град Копсис на това място и българската етническа принадлежност на неговите обитатели.

И. Сотиров (София), Д.Топтанов (София), А.Салкин (Каварна), Б. Петрунова (София)

РАЗКОПКИ НА НОС ЧИРАКМАН КРАЙ ГРАД КАВАРНА

След прекъсване от няколко години, през изтеклата 1989 г. бяха подновени проучванията на археологическия обект на нос Чиракман край гр. Каварна, където през античната епоха се локализира селището Бизоне, а през Средновековието – укрепеният град Каварна. Археологическите разкопки, финансирани от ГИМ-Каварна, бяха съсредоточени в два сектора – в централната градска част, западно от разкритата през 1952 – 1956 г. голяма ранновизантийска базилика, и на открития през 1976 г. средновековен некропол.

При проучванията на терена около базиликата от VI в., преди всичко бяха установени нови факти около нейния план, като беше констатирано наличието в западния й край на неизвестен досега екзонартекс и представителен вход с колонада. Базиликата е построена върху подравнен терен, в който личат останки от елинистически сгради. По-късно през средновековието, и по-точно в периода XI – XV в, върху базиликата са изградени жилищни сгради, при които се наблюдават три строителни нива. Материали от епохата на Първото българско царство не бяха констатирани.

Продължени бяха и проучванията на разкопавания през 1976 и 1978 г. средновековен некропол, намиращ се на около 350 м западно от проучения вече късносредновековен некропол от XIV – XVII в. През този сезон бяха разкрити нови 34 гроба и 17 кръгли ями, вероятно с култов характер. Ориентацията на вкопаните в мергеловия масив гробни ями е запад-изток, мъртвите са погребвани с главата на запад, но протегнатите покрай тялото ръце, остатъците от жертвена храна, изкуствената деформация на някои черепи и ритуалното отрязване на ходилата на част от погребаните ясно свидетелствуват за езически погребален обред. Оскъдният гробен инвентар и материалите от култовите ями сочат предварителната датировка на некропола в рамките на XI – най-късно до XIII в, а анализът на погребалния обред и антропологическата експертиза свидетелствуват за усядането на население от тюркски произход от последната номадска вълна през XI – XII в. На този етап все още не може да се каже дали става дума за печенези, узи или кумани, поселили се в този район през посочената епоха, но без съмнение в корена на днешните гагаузи лежи тюркоезичното население, погребвано в проучвания некропол.

Д.Димитрова, К.Рогева (София)

ПРОУЧВАНЕ ОКОЛО ИЗТОЧНАТА И СЕВЕРНАТА СТРАНА НА БАНЯ БАШИ ДЖАМИЯ, 1989 ГОДИНА

Във връзка с провеждане на консервационно-реставрационни работи на Баня баши джамия се направиха археологически проучвания около източната и северната и страна. Изкопите достигнаха 1,35 - 1,40 м дълбочина от съвременното ниво. Установено бе, че джамията лежи върху останки от ранна сграда: дълбочина на основите на ранната сграда 1,10 м и тухлена суперструкция от 4-5 реда тухли на фуга от хоросан, равна по дебелина на тухлите (3 - 3,5 см). Покрай северния и източния зид се разчистиха останки от по три водопроводни канала, изграждани последователно в дълги периоди от време: хоросанова подложка, върху която са наредени глинените водопроводни тръби. Покрити са двускатно с тухли, размерите на които съответстват на тези от останките от сградата, върху която стъпват основите на джамията. Попадна се и на каменен и глинен водоразпределител (около североизточния ъгъл на сградата).

На 10 м източно от джамията бяха заложени два сондажа. Въпреки, че пръстта е преравяна при благоустройствени работи, в градинката има данни ранната сграда под джамията да е продължавала и в тая посока.

Н. Овчаров, К. Меламед (София), Д. Хаджиева (Кърджали)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ЦЕНТЪРА НА ГРАД КРУМОВГРАД

В началото на 1989 г. при заравняване на терена около джамията в Крумовград са открити основите на зидове, изградени от ломени камъни с хоросанова спойка и разрушени няколко гроба. След направения оглед Комисия от АИМ препоръчва спасителни разкопки.

Проучванията се проведоха в пространството южно от джамията. При изкопните и изравнителни работи с машини е унищожена значителна част от културния пласт. Разкри се еднокорабна едноапсидна църква, изградена от дялан камък, споен с хоросан. Върху северната стена са запазени на място фрагменти от стенописната украса от цокълния ред, а в западната част на сградата - каменни плочи, наредени плътно една до друга, от подовата настилка. Върху плочите се откри сребърна монета от XIV в. В апсидната част и в северната половина на сградата се установи пласт от пожар, от който църквата е загинала. В насипа се откриха сребърни турски монети.

Северно от църквата, в пласта от рушевини, се проучиха пет детски гроба. Камерите им са оформени от керемиди и камъни, липсва гробен инвентар.

Проучен е и фрагмент от крепостна стена и основите на правоъгълна междинна кула. Зидът е с посока север - юг и има дебелина 2,20 м. При изкопни работи през 70-те години е бил регистриран подобен зид с посока изток - запад, което позволява да се изчисли приблизителната площ на укреплението.

Откритият керамичен материал се отнася към X - XIV век.

Росица Морева-Арабова, Жени Танкова (Пловдив)

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ГРАД ПЛОВДИВ

Многогодишните археологически проучвания на централната градска част в Пловдив показаха, че на много места има проничвания на средновековни материали в античните пластове. Това наложи да продължат наблюденията на обект "Форум-север" и "Н. Господинов" през 1989 г., след изчерпването на средновековния пласт.

На обект "Форум-север" бяха открити фрагментирана керамика и монети от периода - края на XI в до XIV в.

На обект "Н. Господинов" се попадна на три средновековни ями с керамика: със златиста и червена ангоба - XI - XII в; обикновена и луксозна - XII - XIV век.

През 1989 г. беше предоставен за археологически разкопки обект бул. "Л. Димитрова" № 21. Проучен е средновековен пласт с дебелина 0,70 м наситен с фрагментирана трапезна керамика XI - XIV в. Открити са монети от Йоан Цимисхий (969-976 г.), Роман IV Диоген (1067-1071 г.), Мануел Комнин (1143-1181 г.).

Проучванията на обекта ще продължат през 1990 година.

М. Робов (Велико Търново)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗАПАДНОТО ПОДНОЖИЕ НА ХЪЛМА "МОМИНА КРЕПОСТ" ВЪВ ВЕЛИКО ТЪРНОВО

При строителните работи, наложени от разширението на ЗПИ "Момина крепост" се попадна на останки от квартала в западното подножие на едноименния хълм. Съществуването на този квартал е засвидетелствувано по археологически път още през 1960 г., когато са установени жилища (полуземлянки) и една еднокорабна църква.

Най-ранното обитаване тук датира от късната античност IV - V в. Разкрити са останки от две сгради, ориентирани изток-запад. Техните размери, а също и характерът на оформлението им свидетелствуват за обществения им характер. Градени са с полуобработени камъни на калова спойка. Северно от втората сграда, на 2,75 м от нея е разкрит зид, успореден на надлъжната ѝ ос. Хронологически той е едновременен със сградата. По своя характер най-вероятно е бил предназначен като стилобатен за галерия от север. Освен керамика от посочения период, са открити и седем монети - от IV четири, също римски от V век и една от Анастасий, сечена между 491 и 495 г.

Останките от средновековния столичен квартал представляват полуземлянки, пещи с битово предназначение и за изпичане на керамика, ями, едно съоръжение - най-вероятно резервоар и една еднокорабна църква.

Запазени са руините на три полуземлянки, западните части на които са разрушени при изкопните работи. Разположени са приблизително в една линия в посока север-юг. В зидовете на две от полуземлянките са открити гнездата на вградени вертикални дървени греди, които са носели покривната им конструкция. Към средната от полуземлянките, откъм южната ѝ страна е оформено допълнително помещение, което е изпълнявало ролята на пещник.

По-голямата част от резервоара също е унищожена. Той е вкопан в скалата. Подът му е стъпаловидно оформен, като в най-ниската му част е изсечен улей с правоъгълно сечение, покрит с плочи.

Църквата е еднокорабна по план, с един притвор. Наосът е почти квадратен. От апсидата са запазени незначителни останки. Градежът е от ломени, полуобработени камъни, споени с хоросан. Фасадите стени са били допълнително украсени с кръгли панички, покрити със зелена глазура. Вътрешността е била стенописана. Около църквата бил създаден некропол, от който са разкрити 28 погребения. Най-ранното от тях е датирано с монета на Мануил I Комнин (1143-1180 г.).

Павлина Петрова (Шумен)

ИСЛЯМСКИ НЕКРОПОЛ ПРИ С. ГРАДИЩЕ, ШУМЕНСКО

През изминалия сезон са проучени 90 гроба. Стандартната позиция на мъртвите за този некропол е изпънато тяло, положено по гръб, с изпънати крайници и глава, която е ориентирана с лицев дял на юг, на изток и на север. В един случай главата е отделена от трупа и положена под десния сектор на раменния пояс. Няма следи от отсичане. При пет скелета между костите в долната част на гръдния кош и горната част на коремната област е открит по един дълъг гвоздей, с който вероятно е бил прободен трупа срещу устрел. В единични случаи липсват части от крайниците, което наподобява ритуално откършване също против устрел. В един от гробовете е извършена кремация, а в друг изкоп са насипани въглени без мъртвец.

На някои места скелетите са покрити с по няколко дъски единствено над тазовия пояс и над част от гръдния кош, като покритието в долния си край стъпва върху оставеното за тази цел стъпало от неразкопан грунд. В проучения през тази година сектор бяха открити още гробове с ограждания от необработени камъни, които маркират гробовете. Един от тях с размерите си и по форма наподобява голяма лодка.

Генералната ориентация на скелетите от некропола е на запад-югозапад. При един от тях беше разчистен скелет на кон, ориентиран напречно на човешкия скелет в посока северюг. Около задните крака на коня бяха открити големи овъглени части от дърво. Все още нямаме точни данни за датировката на некропола. Най-общо той се отнася към XVII - XVIII в.

Х. Вачев (Велико Търново)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ЦЪРКВАТА "СВ. АТАНАС" В ГОРНА ОРЯХОВИЦА

Археологическите проучвания на църквата "Св. Атанас" в гр. Г. Оряховица позволиха да бъде изяснена строителната история на паметника и хвърлиха допълнителна светлина върху поселищната история на града.

Проучванията през отчетния археологически сезон бяха съсредоточени от южната страна на съществуващата и действаща църква. След отстраняване на съвременните насипи по цялото продължение на южната страна установихме, че под тях лежат останки от зид, който е успореден на южната фасада на църквата. Разстоянието между зида и църквата е 2,05 м. Пространството между зида и корпуса беше запълнено от разрушения-камъни, по които личи обмазване с хоросан, разноформатни тухли в голямо количество, хоросан, части от стенописи. Интересен по своето решение е споменатият вече зид. Същият има ширина 1,20 м. Добре е оформено вътрешното му лице, докато външното поради спецификата на терена, има известни отклонения в източния си край. Самият зид е изграден от ломен камък на хоросанова спойка, а оформлението на лицето (вътрешното) е постигнато с помощта на значително по-едри и добре обработени камъни. По такъв начин в самия зид е оформена каменна пейка с широчина 0,60 м запазена добре в отделни участъци. В средата на зида, през интервал от 2,03 - 2,07 м по цялото продължение, са запазени основите на 10 осемстенни тухлени колонки с размери 0,55x0,55 м. Най-вероятното им предназначение е било да носят аркада на оформящата се външна галерия на църквата. Не можем да установим точния план на галерията поради съвременните строителни работи, извършени с цел укрепване на паметника.

На базата на открития археологически материал и някои аналогии поддържаме изказаното от нас становище, за изграждане на паметника през първата половина на 17 век. Изграждането на галерията е станало паралелно или с много малка разлика във времето. По отношение разрушаването на галерията и тази част от църквата (над псевдоконструктивните ниши) смятаме, че това е станало в края на XVIII - началото на XIX в, вероятно свързано с кърджалийските нашествия.

За проведените археологически проучвания е изготвена съответната полева, техническа и фотодокументация.

Андрей Меламед (НИМ)

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "СИНАГОГА", КЮСТЕНДИЛ

Проучванията на обект "Синагога" в гр. Кюстендил започнаха във връзка с предстоящ строеж на многофункционална зала. Общата площ е около 900 $м^2$, проучвана на три сектора.

I сектор - след демонтаж на сградата на старата синагога, на дълбочина 1,00 м се разкриха основите на сградата на синагогата от XVI в, която е известна от документи. Материалът е предимно керамичен - от епохата на турското владичество и едно сребърно съкровище от XVI в от турски монети. Във вътрешното пространство на синагогата има турски градежи.

II сектор - "Железарски магазин". Разкри се част от антична улица и канал с посока северозапад - югоизток и канализационна шахта. Бе разчистен и малък средновековен некропол, състоящ се от 6 гроба.

III сектор - "Павилиони". В този сектор бяха разчистени зидове от турския период, без сигурен датиращ материал. През сектора с посока северозапад - югоизток преминава стена изградена от квадри без спойка и покрита с големи профилирани каменни блокове (може да се допусне че са седалки от античен театър).

Общото заключение за изминалия сезон е, че преобладават останките от периода на турското владичество, но може да се очакват и архитектурни останки от античността. Дебелината на културния пласт е 3,65 м в тази част на града.

През 1990 г. проучванията ще продължат в дълбочина, поради невъзможност да се излезе извън очертанията на строителното петно.

Катя Меламед (София)

СВЕТИЛИЩЕ "СВ. ИВАН" - БАНСКО

Археологическите проучвания са само част от научната програма "Банско", ръководена от проф.д-р Александър Фол.

Местността се намира на около 1 км източно от Банско. Върху разлята невисока могила, покрита плътно с неголеми необработени камъни стоят два дървени кръста, наречени на св. Йоан Предтеча. Светилището се почита само с оставяне на пари и цветя. В началото на века е имало дървен навес и столнина. Наложиха се спасителни разкопки - могилата се разрушава от пътя до нея, земеделски работи и иманяри. Засега се установи, че:

1. Могилата е образувана от разрушените няколко сгради - една върху друга и различни по време, без да е натрупвана специално.

2. Каменният кожух, който я покрива, е най-късен - вероятно от преди около 200 - 250 години, натрупан за да оформи рушевините.

3. Съществували са 3 сгради: две - градени от ломени камъни, споени с кал, ориентирани по дългата си ос изток - запад и една - от камъни и пояси от тухли. От последната се откри **in situ** част от подовата тухлена настилка.

Сградите не са разкрити изцяло.

4. Западно от кръстовете се откриха разбити от иманярски изкоп големи парчета дебела глинена обмазка върху пръти, горяла. Участъкът е недокопан.

5. Откриха се 2 гроба: един детски, върху зида от запад, най-вероятно средновековен, ако се съди по едно бронзово сферично копче; вторият, в североизточния край на могилата, костите разпиляни от иманярски изкопи.

6. Начинът на почитане на светото място е запазен непроменен поне от края на III в насам: а) оставяне на монети; б) оставяне на цели съдове - от около началото на н.е. до османския период включително. Не се откриват животински кости. Няма спомен за курбан.

В разкопките участвува Владимир Баряков, Музеен комплекс Банско.

Д. Хаджиева (Кърджали)

РАЗКОПКИ НА ХРИСТИЯНСКИ НЕКРОПОЛ КРАЙ С. БОРОВИЦА, ОБЩИНА АРДИНО

Поради трудности с работната ръка и строителните работи по пътя се наложи разкопките да се осъществят само в сектора на раннохристиянския некропол. Проучени бяха осем гроба. Новите гробове са изградени по познатия вече начин - в скалата е изсичана правоъгълна яма, която е облицована и покрита с варовикови плочи. Ямите са разположени централно спрямо пръстеновидните ограждания.

Регистриран бе по-ранен пласт на некропола, засвидетелствуван от два гроба, чиито пръстени са засечени от по-късните гробове. По-ранните гробове са с чувствителни отклонения в посока югозапад - североизток. Липсата на гробен инвентар не позволява тяхното датиране.

Бони Петрунова (София)

ИСЛЯМСКИ НЕКРОПОЛ ДО ГРАД КАРНОБАТ

Гробовете са маркирани с дялани камъни, побити в западния край. Ямата е правоъгълна, като непосредствено над тялото е оформяно стреховидно покритие от дъски, подпрени на южния перваз на изкопа. Ориентацията е запад - изток. Лицевите кости на един от черепите са на север и нагоре, а на друг - на изток.

Некрополът е ислямски, с най-вероятна датировка - края на XVIII - началото на XIX век.

V. АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ

М. Лазаров (Варна)

ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗАЛИВА НА НОС "СВ. АТАНАС" КРАЙ ГРАД БЯЛА

Изследванията бяха проведени от 10 до 30 септември 1989 г. с групата за подводна дейност при НЕК-ЮНЕСКО в залива разположен южно от нос "Св. Атанас" и се явяват продължение на проучванията през 1988 г. Намерените материали потвърждават изказаното вече предположение, че този залив е бил използван от крайбрежното корабоплаване в продължително време от VI в.пр.н.е. до съвременността, като липсват материали от Средновековието.

В. Велков, В. Найденова, Б. Димитров (София)

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ ПО ЮЖНОТО ЧЕРНОМОРИЕ

През 1989 г. продължиха подводните проучвания в акваторията на Ахтопол, Мичурин, осъществявани от леководолазната група "Космос". Работено бе в продължение на един месец, главно в залива "Арапя" (къмпинг "Българка"), където от няколко години се разкрива корабен товар. През сезона бе приключено с проучването на обекта, от който е изследвана и извадена само една част. Това е направено съобразно техническите възможности за точно документиране на изважданите материали. Открити бяха отново много глинени съдове, част от тях запазени изцяло, както и фрагменти от стъклени чаши. Колекцията от стъклени чаши, извадена от този обект е значителна. Всред керамичните фрагменти на товара бяха открити две монети, добре датирани от началото на VI век от н.е. към което време се отнася и загиването на кораба.

Иван Карайотов (Бургас)

ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗАЛИВА ПРЕД УСТИЕТО НА РОПОТАМО ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

През август и септември 1989 г. продължиха подводните археологически проучвания в залива пред устието на Ропотамо. Те бяха организирани от Археологически музей и "Морско общество" – Бургас. Съдействие ни беше оказано от бургаското подразделение на "Транстрой" и от ММЦ – Приморско.

Основната цел, която си поставихме през 1989 година, беше проследяването на хоризонталната стратиграфия на пристанищното селище, което се е намирало тук в акваторията на нос "Св. Димитър". С тази цел бяха прокарани две оси ориентирани по четирите посоки на света. Оста изток-запад в най-източната си част започваше от самия бряг на залива, затворен от "Св. Димитър", а оста север-юг в най-северната си точка започваше от плитчините на самия нос, който, както доказахме при предходните проучвания през античността, е имал много по-голяма площ.

Най-съществени резултати получихме от нулевия квадрат, в центъра на който попадаше пресечната точка между двете оси. Тук се установи следната вертикална стратиграфия. От 0 до 0,50 м грундът на дъното е пясъчен с примес от мидени черупки. Следва повсеместно струпване от ломени камъни, под което смесени се откриват материали от класическата древност, късната античност, средновековието и 15 – 18 век.

Каменното струпване в общи линии беше фиксирано от 0,50 до 1 м дълбочина под грунда. По-надолу, от 1 до 2 м дълбочина, е пластът с находки от античността и средновековието. В отделни случаи тези материали се откриват и на по-малка дълбочина. В този пласт има нападали полуизгнили дървета, вероятно натрупани от река Ропотамо.

На 2 м дълбочина ясно личи пласт от мидени черупки и стриди, който има различна дебелина – от 0,10 до 0,30 м. В него започват да се откриват вертикално забити колове, а под мидите – керамика от раннобронзовата и среднобронзовата епоха. При проучването само на една малка част от нулевия квадрат беше открит ъгъл на сграда от бронзовата епоха. Нейните стени са изградени от дървени колове с дебелина 0,30 – 0,40 м. Тези колове са подредени по двойки и между тях се откриха гредички с правоъгълно сечение. Открит беше фрагмент от подова замазка и под него дренаж от ломени камъни. Под дренажа материкът се състои от речни наносни пластове, в които са забити коловете.

В квадрат $1_{а}$ и $2_{а}$, разположени в най-източната част на оста изток-запад, бяха открити фрагменти от керамика, силно натрошена от прибоя. В $2_{а}$ беше открита каменна котва с два отвора. Те бяха проучени до материковата скала.

По-подробно беше изследван кв.$6_{а}$ на 60 метра от бреговата ивица. Тук на 1 м дълбочина се откри втора каменна котва, а също така и фрагмент от късноантична тухла с цялата гръцка азбука.

Като заключение трябва да подчертаем, че за пръв път от началото на подводните проучвания в залива пред устието на Ропотамо се натъкнахме на културни пластове от раннобронзовата и среднобронзовата епоха. За пръв път открихме и каменна котва в културни отслоявания от античността. Проучванията ще продължат.

К. Кисьов (Пловдив)

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СОНДАЖИ В РОДОПИТЕ

През август 1989 г. бяха проведени теренни обхождания в землищата на община Чепеларе, Доспат и Бойково (Пловдивско), където се откриха врязани скални съоръжения и светилище от III – IV век.

В м. Манастира до с. Зорница (община Чепеларе), върху широка тераса на южен склон, беше положен сондаж с размери 5х5 м. На дълбочина от 0,40 до 0,80 см се откриха добре запазени съоръжения (канали и оградни зидове), изградени от плочести камъни, споени с кал. Културният пласт има дебелина от 0,20 до 0,30 м, силно обгорял. Бяха открити цели глинени съдове, цедки, похлупаци, тежести, култови фигури с украса тип "Цепина", фрагменти от хромели и желязна шлака, които отнасят селището в IV в.пр.н.е.

Г. Нехризов, Ж. Величков (София)

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СОНДАЖИ В ОБЩИНА СТАМБОЛОВО, ХАСКОВСКА ОБЛАСТ

През 1989 г. продължиха теренните проучвания в община Стамболово, Хасковска област, започнали през 1988 г. Бяха обходени землищата на шест селища, разположени в южните части на общината, в долината на р. Арда. Регистрирани бяха 31 археологически обекта.

В землището на с. Пчелари се попадна на група от три неизвестни досега скални гробници. При почистването на най-запазената от тях бяха открити следи от извършеното в нея погребение – части от човешки скелет, фрагменти от няколко глинени съда, глинен прешлен за вретено, желязно острие, лък от желязна фибула и пръстеновидно увит бронзов тел. Погребалният инвентар, най-вече керамичният материал и фибулата, дава основание погребението да се датира в периода IX – VIII в.пр.н.е.

През лятото на 1989 г. бяха проведени сондажни проучвания в тракийско селище в масива Чала при с. Кралево. В различни участъци на обекта бяха заложени 4 сондажа с обща площ 22 кв.м. Културният пласт, достигащ максимална дълбочина 0,65 м, е наситен с керамични фрагменти, горяла глинена мазилка и животински кости. В южната част на обекта бяха открити материали от втория период на ранножелязната и късножелязната епоха. Освен фрагментите от глинени съдове бяха намерени прешлени за вретено, печати за нанасяне на щемпелуван орнамент, антропоморфни фигурки и др. В централната част на селището културните напластявания са от късножелязната и римската епоха.

Проучена беше и една надгробна могила от некропола, намиращ се в подножието на Чала, на 1 км южно от селото. Могилата е натрупана от песъчлива пръст и камъни, висока е 1,60 м, диаметъра при основата ѝ е 16 м. В нея беше разкрит централен гроб с трупоизгаряне на място, както и две струпвания на глинени съдове без следи от погребение. Откритите съдове – амфора, стомна, купа и над 20 паници от различни типове са от римската епоха.

Г. Кулов, Г. Нехризов, Ж. Величков (София)

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СОНДАЖИ В ОБЩИНА КРУМОВГРАД, ХАСКОВСКА ОБЛАСТ

Теренните обхождания в община Крумовград се проведоха на три кампании през пролетта и есента на 1989 г. Проучванията бяха съсредоточени главно в северозападната част на общината по течението на р. Крумовица до вливането ѝ в р. Арда. Напълно обходени бяха землищата на 12 и отчасти на 8 селища. Регистрирани бяха общо 57 археологически обекта от неолита до късното средновековие, които се разпределят по видове както следва: селища – 15, крепости – 7, плоски некрополи – 8, надгробни могили и могилни некрополи – 4, светилища – 3, църкви – 3, групи скални ниши – 7, скални гробници – 6, скални винарни (шарапани) – 2, долменен некропол – 1, обитавана пещера – 1.

Спасително бяха проучени разкрит при изкопни работи средновековен детски гроб при махала Битово на с. Овчари и два гроба от каменни плочи, без следи от погребения в каменната кариера при с. Горна кула. При с. Студен кладенец бяха открити вследствие ерозия на почвата и разчистени 4 гроба от римската епоха. Погребенията в тях са извършени чрез трупоизгаряне. Открити бяха глинени съдове и бронзови накити от II - III в на н.е.

Сондажни проучвания бяха извършени на тракийски обект в м. Гяур харман при с. Каменка. Обектът заема равното било на каменисто възвишение с полегати склонове. Струпване от ломени камъни минава по периферията на билото, като огражда около 0,5 дка площ. Културният пласт варира в различните сондажни изкопи от 0,35 до 0,50 м дълбочина и е наситен с керамични фрагменти и части от опалена стенна мазилка. Керамичният материал е от втория период на ранножелязната и късножелязната епоха. Намерени бяха един печат за щемпелувана украса и много фрагменти от малки глинени амфорки, каквито се откриват в светилищата от късножелязната и римската епоха в Източните Родопи.

Стефан Лисицов (София)

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В БУРГАСКА, ВАРНЕНСКА И СОФИЙСКА ОБЛАСТ

През 1989 година бяха проведени теренни обхождания на Сливенската, Котленската и Сунгурларската община на Бургаска област. В първите две общини бяха локализирани и документирани общо 59 крепости, защитни прегради и стражеви кули (3 на брой) от периода на късната античност и българското средновековие и 16 древни пътни връзки, пресичащи проходите на Източна Стара планина. В Сливенската, Стидовската и Котленската планина и масива Гребенец се установи една стройно заложена и дълбоко ешелонирана отбрана през посочените исторически епохи, осигуряваща защитата и контрола на проходите през Източния Хемус.

Върху незаливните тераси по поречието на Луда Камчия в района на селата Ведрово, Камчия, Гара Завет и Завет и при южните поли на Стара планина (в Сливенската община) беше установен богат поселищен живот през широк диапазон от време: откриха се и се документираха 6 праисторически селищни могили и 26 селища от античната епоха до османския период. Локализираха се значителен брой надгробни могили и могилни некрополи. Установи се наличието на редица църкви и параклиси от периода на късното средновековие. Общо в областта се документираха 136 археологически обекта.

Във Варненска област бяха обходени и документирани 19 обекта главно в Каварненската община (районите на селата Поручик-Чунчево, Хаджи Димитър и Камен бряг): 12 селища от античната епоха до късното средновековие (между които 4 ранносредновековни селища), 5 могилни некропола, отделни надгробни могили и един защитен вал.

В Софийска област бяха обходени и проучени землищата на селата Очуша, Костенец и Подгорие в Костенецката община. Районите обхващат част от Костенецката котловина, Септемврийски рид и северните склонове и билото на Източна Рила. По време на проучването бяха документирани 78 археологически обекта: 27 селища (от ранната желязна епоха до османския период), 24 могилни некрополи и отделни надгробни могили (включващи общо 69 могилни съоръжения), 5 антични пътни връзки, 2 антични водопровода, 4 металургични съоръжения (мадани и видни), 4 крепости (две от които високопланински) от късната желязна епоха, ранновизантийския период и българското средновековие и др.

Общо през годината бяха обходени и документирани 233 недвижими археологически обекти в посочените райони.

М. Домарадски (София), М. Тонкова, В. Киц, К. Господинов

РАЗКОПКИ И ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ОБЩИНА СЕПТЕМВРИ

През настоящата година продължиха разкопките на тракийския град в м. Аджийска воденица и теренните обхождания в землищата на с. Ветрен и с. Ветрендол и започнаха разкопките на могила № 1 в м. Орешкови могили. В м. Аджийска воденица са проучени общо 625 кв.м. В нито един от изкопите не е достигнат стерилен пласт. Резултатите от този сезон позволиха да се уточнят строителните фази в развитието на града. Той възниква около средата на V в.пр.н.е., като по това време е построена стена от правоъгълни блокове с различни размери, подробно описани в АОР през 1988 г. В кв. Б1 бе открита перпендикулярна на нея стена. Тя е построена от подобни блокове, широка 1,80 м и има от външната страна един запазен ред от суперструкцията, а от вътрешната – само субструкция. Стената огражда пространство с площ приблизително 50х40 м, досега с неизяснена функция. В него бе открита запазена частично подова замазка на ниво, отговарящо на първия жилищен хоризонт (кв. Б1).

По линията на крепостната стена на 13,5 м северно от открития ъгъл, се намира стена, построена от същия материал и със същата техника. Тя е с ширина 3,80 м. Това е началото на друг архитектурен комплекс, чието предназначение ще бъде изяснявано през настоящата година.

По времето на Филип II планът на тези архитектурни комплекси е изцяло сменен.

Открити са отчасти три жилища, от които едно с отлично запазени стени, отводнителен канал и настилка предимно от речни камъни (кв. А10, А15, Б11). Тези жилища са опожарени през III в.пр.н.е. Разкрити са срутените им покриви и пласт от силен пожар. Към квартала със споменатите жилища е водила улица с настилка от дребни речни камъни (кв. А5).

След пожара животът в града продължава, но запазените следи са незначителни, тъй като лежат на дълбочина 0,00 – 0,20 м. В културния пласт са намерени 107 сребърни и бронзови монети на Аматок, Котис, Парион, Тракийски Херсонес, Филип II, Александър III, Лизимах и др. Интерес сред тях представляват и три бронзови стрели-монети. Освен това са открити бронзови (фибули, обеца, тока, гвоздеи, апликации), железни (чукче, гвоздеи и др.), оловни (търговски тежести, апликации, скоби, тежести за прашка и др.) предмети. Покрай тях в културните напластявания са открити в голямо количество желязна и медна шлака, а дори и една сребърна стопилка. Продължава, както и миналата година, да се намира много вносна гръцка керамика – червенофигурна и чернофирнисова, амфори, битова керамика, правена на колело и на ръка. Открити са цели и фрагментирани калиптероси и солени. На фрагменти от питоси и керемиди има графити, а върху рибно блюдо, местно производство, се чете надпис с името на Севт.

В проучването на града участвуват и специалисти от Лабораторията за инструментални методи в геофизиката и археологията при БАН с ръководител инж. И. Катевски.

През тази година бяха започнати разкопки на едната от двете могили (могила № 1) в м. Орешкови могили. Тя бе висока над 6 м с размери на основата 40 м (изток–запад) х 45 м (север–юг). Източната и страна бе силно повредена от иманярски изкопи. Преди започването на разкопките тя бе изследвана от геофизик инж. Н. Точков. Могилата бе разделена на четвъртини и разкопките започнаха в североизточната и югозападната и четвъртина. Снети са пластове с обща височина 2,50 м. Насипът е без никакви археологически материали (освен няколко фрагмента керамика и една монета на Филип II). В североизточния сектор бе открита яма от сивочерна пръст, където е намерена монета от IV в.пр.н.е. и бронзова фибула.

Теренните обхождания се съсредоточиха в южната част на землището на с. Ветрен. Открити са 11 нерегистрирани досега обекта от неолита, желязната епоха, античността и средновековието, а също бе допълнително документирана селищната могила Текера.

РЕЗЮМЕТА

ПОЛУЧЕНИ СЛЕД СРОКА

РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНИ МОГИЛИ В ОБЩИНА ЕТРОПОЛЕ

През м. юни и септември 1989 г. под ръководството на П. Делев и А. Божкова беше разкопана могила № 1 от некропола в м. Кошарите край махала Ябланица (Люташка) западно от гр. Етрополе. Могилата има диаметър 16,5 - 20,5 м и височина 1 - 2,5 м; следи от иманярски изкоп. В проучената част от насипа (без ребрата, чието сваляне ще се осъществи през 1990 г.) не са разкрити следи от погребение или археологически материали.

А. Салкин, Д. Топтанов

ПРОУЧВАНИЯ В АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РЕЗЕРВАТ "ЯЙЛА"

Продължиха проучванията на ранновизантийската крепост. Те бяха съсредоточени в южната половина на крепостта, северно от главната порта. Разкрити бяха частично няколко сгради от последния период от съществуването на крепостта. Техните зидове са двулицеви на кал. Нов елемент при проучванията е разкриването на част от главната улица на крепостта, започваща от портата и продължаваща към центъра. От двете й страни се очертават контурите на няколко помещения. Фиксирани са 6 входа към тези помещения. Находките са в хронологическите граници - V - VI в.

А. Салкин, П. Даскалов

ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ "КАЛИАКРА-89"

През лятото на 1989 година в акваторията на нос Калиакра беше проведена подводна археологическа експедиция.

Основната цел на експедицията беше проучването пред челната част на нос Калиакра и изработването на сборна карта от резултатите на проведените досега на Калиакра подводни експедиции. Реализирана беше точна картировка на подводната ситуация пред носа и фиксирани местата на железни - образни средновековни котви и котви четирирожки. Направен беше опит с профилограф да се открият останки от потънали кораби от битката на руския флот начело с адмирал Ушаков с турския флот през 1791 година. Поради лоши атмосферни условия втората задача не се реализира.

Люба Огненова-Маринова (София), Жана Чимбулева,
Димо Кожухаров (Несебър)

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В АКВАТОРИЯТА НА НЕСЕБЪР

През 1989 година в рамките на организирания научно-практически семинар от НЕК по подводна археология и водолазно дело, се проведоха и подводни проучвания в акваторията на несебърския полуостров.

Подводните проучвания през т.г. продължиха изследванията в южното пристанище с цел определяне трасето на кейовата стена и изследване границите на струпаната керамика в този район. Открито бе голямо количество съдове от IV век пр.н.е. до късното средновековие: амфори, чернофирнисова керамика, съдове тип сграфито и други. Намирането на тухли, керемиди и кости показва, че тази част на полуострова трансгресията и абразията са отнели части от територията на полуострова.

М. Чимбулева

РЕДОВНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ - НЕСЕБЪР'89

През м.м. юли, август 1989 година се проведоха редовните археологически разкопки на обект "Северозападна част на града" - старата част на Несебър. Продължи проучването на площите заключени между Базиликата, крепостните стени, главната улица на града и сградата на риболовната база.

Разкопани бяха още три пещи от един производствен комплекс. С проучената миналия сезон пещ, общият им брой достигна числото четири. Според откритите материали, конструкцията и размерите на пещите, комплекса се определя като център за производство на полуфабрикат за стъкларско производство - фрита Той се датира в края на XI и първата половина на XII век.

Разкрито бе и част от улично трасе, успоредно на крепостната стена и ориентирано север - юг, с отклонение на изток. Улицата е застлана с плочи от син планински камък. От двете й страни бяха разкрити основите на постройки с верижен план. По намерените върху настилката монети, улицата се датира във втората половина на XII век.

В нартекса на базиликата бе достигнато подовото ниво на оформилото се след разрушаването й, вер.производствено помещение. Разкри се входа и стълбището му. Преустрояването на нартекса е извършено след втората половина на XII век.

Продължи разкриването на ранновизантийска постройка с овална форма. Разкри се втори зид, концентричен на първия.

Работата ще продължи и през следващия сезон.

Р. Поберникова

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В СРЕДНОВЕКОВНАТА ЦЪРКВА "СВЕТИ ИЛИЯ" И ПРИЛЕЖАЩИЯ Й ДВОР - КВ.ИЛИЯНЦИ, СОФИЯ

Средновековната църква "Свети Илия" се намира в югозападния край на бившето село Илиянци, сега квартал на София. Тя е еднокорабна, едноабсидна църква с притвор. Засводена е полуцилиндрично под двускатен покрив.

През 1989 г. продължи проучването на късноантичната сграда, която лежи под църквата и в прилежащия й двор и на средновековния некропол. В София и нейните околности досега са открити и проучени шест такива стопанства - при Гара Искър, Обеля, Филиповци, Стефан Караджа, Орландовци и при с. Вердикал.

В новоразкритите и проучени 21 гроба от средновековния некропол, с ориентация запад-изток бяха намерени гривни, пръстени, монети и мъниста, които датират некропола от Средновековието - XV - XVI в. до първите години на XX век.

Средновековния некропол при църквата в Илиянци, както и неговото използуване през късно време са свидетелство за привързаността на населението към тази църква и показват интензивния живот на това място през Късното средновековие и Възраждането.

Стефка Ангелова, Людмила Дончева-Петкова (София)

РАЗКОПКИ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. ТОПОЛА, ОБЩИНА КАВАРНА, ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

През отчетната година са проучени още 23 нови гроба, с които общото количество на разкопаните гробове стана 288. Работи се в североизточния сектор на възвишението.

Гробове с трупополагане:

Проучени са 15, от които три принадлежат на долното ниво, 11 - на средното и 1 на горното. Потвърждават се наблюденията ни от последните години, че в долното ниво са представени само гробове с трупополагане. Различията между тях и останалите не са съществени, но прави впечатление, че погребаните винаги се съпровождат от цели или големи части от жертвени животни. Гробните съоръжения са обикновени ями (6) или ями, облицовани, т.е. маркирани с 1-2 и повече камъни. Каменни покрития са установени при 2 гроба. Ориентацията на всички е север-юг. При положението на скелетите се наблюдават осем позиции. В насипите на гробовете се намират въглени, фрагментирана керамика, а от гробните дарове са представени две гърнета, две стъклени чашки, стрела, нож и една обеца.

Гробове с трупоизгаряне:

От осемте гроба само един е с урна. Ямите са с кръгла, елипсовидна и коритообразна форма с различна големина. В гроб № 266 на дъното на ямата е оформена Г-образна касета от вертикално забити камъни, в която е основната купчина калцирани кости. При 6 гроба са запазени каменните покрития. Шест от ямите са запълнени с обгоряла и остъклена глина, в 3 се намират въглени, в 4 са поставени негорели животински и птичи кости. При 4 гроба е установено извършването на номинален обред с ритуално натрошени съдове по време на засипването на гроба. Между гробните дарове са едно гърне и една кана, катарама, нож, халка и предмет, подобен на катинар.

Гробовете показват една вече добре позната картина, а находките не дават основание за промени в дадената засега предварителна датировка.

В. Димова, Б. Димитров, Кр. Капелкова, Ив. Петрински (София)

РАЗКОПКИ В МАНАСТИРА "Св.ИВАН ПРЕДТЕЧА" ПРИ СОЗОПОЛ

През 1989 г. проучванията бяха съсредоточени югоизточно от църквата "Св. Иван Предтеча", където се забелязваха руините на втори храм, известен от историческите извори. От една грамота, засягаща и събития от втората половина на XIII в. за построяването на църквата "Св. Иван Предтеча" става ясно, че старата църква "Св. Богородица Калеоса" била превърната в параклис на Божията майка.

Размерите на цялата сграда, без тук да отчитаме преустройствата са 17,40 м дължина и ширина 9,50 м. Установени бяха четири строителни периода. Първоначално тук е построена трикорабна базилика в опус латерикум. Сега от нея е запазена само абсидата към централния кораб – полукръгла отвън и отвътре, със запазена височина до 1,80 м и две редици стълбове, разделящи централния от северния и южния кораб на базиликата. Северният, южният и западният зид на базиликата засега не са установени със сигурност поради по-късните преправки. По същите причини не са уточнени и източния завършек на северния и южния кораб на базиликата. Абсидата, до височина 1,00 м, е градена в опус инцертум. Над този каменен цокъл са запазени до девет реда тухлена зидария.

По план и пространствено решение базиликата вероятно е от широко разпространения по нашите земи елинистически тип базилики.

Доста време след разрушаването на базиликата, руините й са преустроени при запазване на базиликалния план. През втория строителен период е преизграден северния кораб, който завършва на изток с полукръгла отвън и отвътре абсида. От това време е и запазеният сега притвор.

Скоро след това е направено ново преустройство, при което чрез преграждане, от северната част на притвора и от западната част на северния кораб е оформено Г-образно помещение, с вход към наоса. Предназначението на помещението засега не може да се определи. Можем да предположим наличието тук на самостоятелен параклис. При третия строителен период, поради оформянето на помещението от запад и север и зазиждането на западния вход на наоса, входа на сградата вероятно е от юг.

През последния период от съществуването на сградата са зазидани интерколумните в наоса, направен е едностъпален синтрон от трамбована пръст, мивка в протезиса, олтарна маса и дървен иконостас. Вероятно сега южният зид на сградата е разрушен до основи поради изграждането на редица от помещения южно от църквата, които не са проучени, но се очертават добре по терена. Част от южния кораб е преустроен в галерия, която се свързва с наоса чрез двуделен вход.

При третия строителен период пода на наоса е покрит с квадратни тухли, вероятно от разрушенията на късноантичната базилика, а пода на протезиса – с шестоъгълни.

Засега трудно можем да дадем абсолютна хронология на паметника. Изграждането на базиликата сега можем да отнесем най-общо в периода IV – VI в, а окончателното разрушаване на сградата съвпада по време с прекратяване на живота в манастира – първата половина на XVII век.

Димитър Янков (Стара Загора)

РАЗКОПКИ НА РАННОХРИСТИЯНСКА ЦЪРКВА В ЗЕМЛИЩЕТО НА СЕЛО ГОРНО НОВО СЕЛО, СТАРОЗАГОРСКО

Проучванията се проведоха през м. юли в местността, известна сред местното население "Малкото кале". Беше установено, че очертаващите се на повърхността зидове принадлежат на раннохристиянска базилика. В план тя е била еднокорабна, едноапсидна постройка с вътрешни размери 7,1x13,3 м, като дебелината на стените е от 0,75 – 0,80 м. Входът е бил от юг. Към северозападния ъгъл е пристроено квадратно помещение с размери 4,0х3,9 м – вероятно баптистерий. Подът на базиликата е от трамбована глина, стените са изградени от местен ломен и речен камък със спойка от бял хоросан. Църквата е била покрита с керемиди. В олтарната част бе открит синтрон, който в южната си половина е двустъпален, а в северната част преминава в едностъпален. Находки не се откриха. По общи архитектурни данни базиликата може да се отнесе към края на IV – първата половина на V век.

Южно от базиликата, на около 500 м бяха извършени сондажни проучвания на голям (повече от 700 гроба) мюсюлмански некропол. По предварителни данни от разкопаните 12 гроба некрополът датира от период XV – XVI в.

Л. Стайкова (Кюстендил)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКА НАДГРОБНА МОГИЛА ПРИ С. ДОЛНА КОЗНИЦА, КЮСТЕНДИЛСКО

След постъпил сигнал за иманярски изкоп, находки от който бяха предадени в Историческия музей гр. Кюстендил, се проведе спасително проучване на могила в с. Долна Козница, Кюстендилско.

Тя е разположена на левия бряг на р. Елешница, в близост до пътя Кюстендил – Ст. Димитров. Могилата е разкопана изцяло. Земленият насип от глинеста пръст с дебелина 2,20 м е натрупан върху малка каменна могила. Тя покрива разкритото в северната част на могилния насип погребално съоръжение, което представлява изсечена в скала гробна камера. Открит е богат погребален инвентар. Освен бронзовите находки на предпазно въоръжение – шлем, халкидски тип, наколенници и овален щит са намерени и части от нападателно въоръжение – железни копия. Обект на особен интерес са шпорите, рядка находка в тракийските погребения от този период. Открити са златни накити – пръстен и мъниста, части от погребален венец, чернофирнисови и бронзови съдове. Най-оригинални сред находките са намерените сребърни апликации за конска амуниция. Предметите от погребалния инвентар датират погребението в края на IV в.пр.н.е. и началото на III в.пр.н.е. Могилна находка от същата епоха се открива за първи път в югозападните тракийски земи.

Мария Йосифова, Ана Балканска (София), Георги Радичков (Каварна)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА КАЛИАКРА

Разкопките се водиха във външния град и в цитаделата на крепостта. Те обхванаха обща площ от 600 кв.м на дълбочина средно 1,40 м от повърхността.

Във външния град продължи разкриването на жилищния квартал, разположен западно от църква № 3 и на некропола в двора на църквата. Останките от жилища принадлежат на полувкопани и наземни постройки, градени от ломени и дялани камъни на кал. Разкриха се основите на две късноантични сгради. Те са правоъгълни в план с площ около 25 кв.м. Стабилният двулицев градеж подсказва съществуването на втори етаж. Входът към приземните помещения е сравнително широк, затварян от двукрила врата, чиито следи се откриват върху запазения на място праг. Разчистиха се частично и останките на още три сгради от посочената епоха.

Средновековните постройки, обичайно полувкопани в поранния културен пласт, често преизползуват късноантичните зидове и в местата, където последните са разрушени, ги "закърпват" с еднолицеви градежи. Плановете на тези сгради остават засега не напълно разкрити. Някои от средновековните градежи са съобразени с наличието на разкритата през миналия сезон късноантична улица с посока изток-запад, а други лежат върху нейната настилка в западната и част.

С османския период се свързват няколко постройки с неясен план и част от каменна настилка.

Към разкритите по-рано 29 гроба в некропола край църква № 3 се добавиха още 36. Някои от тях попадат върху или разрушават настилката в двора на църквата, която се отнася към времето на строежа й (XIII – XIV в.). Други са вкопани в рушевините на по-стари постройки. Една част от скелетите са детски. Гробният инвентар е много беден.

В цитаделата се работи по разкриването и проучването на южната част на т.нар "централна сграда". Разкри се изцяло западната й външна стена. При южната стена бяха установени два строителни периода. Разкопана бе напълно средновековна полуземлянка, вкопана в югоизточната част на сградата и източната улица на цитаделата.

Наред с познатия масов материал – фрагменти от съдове от различни исторически епохи (от античността до късното средновековие) се откриха множество върхове на стрели, предмети от кост и метал, накити и 14 монети, единадесет от които антични и три средновековни.

К. Маджаров, М. Маджаров (Хисар)

РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ

Археологическите разкопки в Диоклецианопол през 1989 г. бяха съсредоточени в централното градско ядро. На това място през 1988 г. при спасителни разкопки беше разкрита челната част на масивна късноримска сграда, разположена западно от главната улица (кардо максимус). Постройката има Г-образен план със застроена площ около 1220 кв.м. Зидовете й са градени в смесена зидария – редуване на каменни и четириредови тухлени пояси на хоросан, примесен с чукана тухла. Дебелината им е 0,80 м със запазена височина до 1,70 м. В сградата са разположени 7 помещения и един продълговат коридор. По цялото протежение пред източната й фасада е оформен портик, широк 6 м. Каменните бази на колонадата се поставени върху уличните бордюри. Колоните над тях са били зидани със сегментни тухли. Влизането в постройката е ставало през вход, разположен в източната страна на постройката. През него се е влизало в широк 3,40 м коридор, разположен по протежение на цялата северна страна на сградата. Входове за влизане в източните 5 помещения към страната на главната улица не се откриха. В тях по всяка вероятност се е влизало през западната страна.

В различните помещения по време на разкопките се откриха много фрагменти от късноантична керамика (IV – VI в), няколко глинени тежести за стан и няколко глинени прешлени за предене

Строителните техники, употребените строителни материали и находките сочат, изграждането на постройката към втората половина на IV в. Касае се вероятно до жилищна сграда.

Митко Маджаров (Хисар)

КЪСНОАНТИЧНО УКРЕПЕНО СЕЛИЩЕ КРАЙ ГРАД СОПОТ

През 1989 г. започнаха редовни археологически разкопки на античното селище в местността "Хисарлъка", на 500 м северозападно от кв. Анево на гр. Сопот. Единствените сведения за този обект са на братя Шкорпил, които го определят със значение на пътна станция. Разкопките бяха съсредоточени в два сектора: Квадрат XII, участък 37 – заложен беше сондаж, в който се попадна на зид, с дебелина 1,00 м, запазена суперструкция – до 0,90 м. Разчистените 23 м от този зид установиха, че от западната страна той е подсилен с конструктивно свързани към него зидани стълбове (контрафорси). Вторият сондаж беше заложен на 12 м западно от зида Попадна се на друг, по-масивен зид, с дебелина 1,50 м. В крайната южна част на същия беше разкрита изцяло ъглова кула с правоъгълна форма. От планквадратната мрежа това е квадрат VIII, уч.84 и 94. Кулата е снабдена с два входа - по един на северната и западната страна. Всички зидове са градени с камъни, на бял хоросанов разтвор. На отделни места в хоросановата подложка се забелязват тухлени легла, свидетелствуващи за използуването и на смесената зидария.

По време на разкопките бяха намерени фрагменти от късноантична строителна и битова керамика, множество парчета от глинени долиуми, железни гвоздеи, една желязна хлопка и др. При разчистването на кулата, на подовото ниво се откриха две много добре запазени бронзови монети от Юстиниан (527 - 565).

Данните от направените археологически разкопки и тези от извършените теренни наблюдения дават основание на етапа да приемем, че в случая е налице едно голямо антично селище, с приблизителна площ от около 15 дка. То е било снабдено със солидна укрепителна система. Наличието на втора крепостна стена (протейхизма) ни навежда на мисълта, че укрепяването е станало към средата на V век. Нумизматичният материал показва, че животът тук е продължил вероятно през целия VI в. Що се касае до предназначението на античното селище, като работна хипотеза, допускаме, че първоначално тук е възможно да е съществувала станция на Подбалканския път, който се е отклонявал от южното подножие на Балкана (при станцията Субрадице) на изток - към Августа Траяна и Черноморието. През по-късно време станцията е прераснала в солидно укрепено селище с неизвестно засега име.

Георги Атанасов Атанасов

РАЗКОПКИ НА КОМПЛЕКСА ЗА БИТОВА КЕРАМИКА ПРИ С. МАДАРА

През 1989 г. бяха продължени спасителните разкопки на комплекса за битова керамика, частично засегнат при прокарване на водопровод. Трябваше да се осигури пространство за отклоняване на водопровода, да се отклонят водите, които запълваха изкопаното място, да се направи по-сигурно покритие на разкопаните пещи, ограждане на пространството около тях и довършване на неразкопаната площ. Усилията бяха съсредоточени в южна посока, където се очертаваше културен пласт с дълбочина 1 - 1,20 м. При разкопаването му, не се откриха останки от постройки и съоръжения, с изключение на една настилка от камъни. Пластът е слабо наситен с керамика и находки. Повече материал излезе в западна посока, където бяха довършени работи, започнати миналата година. Намериха се множество фрагменти от амфори, паници, гърнета, 5 глинени лампи и 1 калъп за лампа. От железните предмети най-многобройни са гвоздеите. По тях се съди за наличието на навес или постройка. Намериха се няколко инструмента и върхове, вероятно от копия. Установи се купчина жълта глина, в задната и част има съоръжение за оттичане на водата. Предполага се, че глината е използувана за производството на керамика.

Керамичният материал датира обекта в началото на II в, до средата на IV в. Монетите също дават тази граница. Най-ранната е Фаустина-майка, 141 г., най-късната - Юлиян II, 355 - 363 г. Открити са и няколко по-късни монети: 1 от татарското нашествие, 1 сребърна от Иван-Александър и 4 монети от XIX век.

Ан. Ангелов (Девня)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В М. "ТАБИЯ" ПРИ ГРАД ДЕВНЯ

При спасителни разкопки в м. "Табия" при гр. Девня беше проучена част от западната половина на раннохристиянска базилика. Тя е ориентирана изток – запад с отклонение от 20° на североизток. Базиликата е трикорабна – разделена чрез зидани колони от полукръгли тухли върху каменни постаменти. Централният кораб е с ширина 8 м. Той има вход, широк 2,47 м, с монолитен каменен праг и двукрила врата. Северния и южен кораб са с ширина 2,90 м. Те имат входове с ширина 1,30 м, като южния беше открит зазидан с ломен камък на калова спойка. Ширината на базиликата е 17,55 м.

В централния кораб, под пода, беше открита зидана гробница. Тя е изградена от ломен камък, споен с бял хоросан, и покрита с полуцилиндричен свод от варовикови блокове в три пояса. Гробницата има вътрешни размери – дължина 2,13 м, ширина 0,87 м и височина 1,05/1,53 м. В нея е било извършено погребение в дървен ковчег, с глава на запад. Без гробен инвентар. Базиликата може да бъде датирана най-общо в V – VI в.

Иван Симеонов Иванов (Варна)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОЕНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ В М. "КОРИЯТА" КРАЙ СУВОРОВО, ВАРНЕНСКО

Археологическите разкопки на ранноенеолитното селище в м. "Корията", разположено на 1,5 км североизточно от град Суворово, Варненска област бяха проведени поради застрашаване на селището от изкопни работи на предприятие за подова керамика. Селището бе частично проучено през 1983 г. когато част от него бе унищожено при прокарване на шосе.

Задачата на проучванията за сезона бе установяване границите на селището за да бъде запазено от изкопните работи. Заложени бяха 13 сондажи в различни места около предполагаемата площ. Чрез тях бяха определени размерите на селището, което заема площ от 14 декара и освен проучените през 1983 година 3 жилища се намериха следи от още 4 такива, като две са силно горели. Жилищата не са проучени. Намерени са стотици глинени фрагменти, няколко съда и сечива. Открити бяха два строителни хоризонта, като по керамиката може да се съди, че се отнасят към края на ранната енеолитна епоха.

Територията на селището бе определена и оповестена от комисия на предприятието и общинския съвет и запазена за срок от 5 години, след което се предвижда изкопаване на селището.

Л. Огненова-Маринова

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ТРАКИЙСКА ПОРТА" В НЕСЕБЪР

Във връзка с консервацията на "Тракийската порта" северно от разкопаваната ранновизантийска базилика отново бе разчистен пасажа на портата. С цел изясняване на стратиграфията и по-доброто укрепване, до северното крило на портата бе заложен сондаж с дълбочина около 2,20 м. Окончателните резултати ще се обобщят след приключване на разкопките през 1990 година.

Юлия Божинова

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В М. "ТУМБИТЕ" С. ДОЛЕН, СОФИЙСКА ОБЛАСТ

В края на м. октомври 1989 г. се наложи спешно проучване на терен определен за строителство на къща в м. "Тумбите".

Проучена бе площ около 140 м^2. Разкрити бяха 6 гроба.

Гробните съоръжения са обикновени, правоъгълни ями, отстрани облицовани с каменни плочи обикновени ями вкопани в земята с овална форма и зидани гробове.

Всичките са с покрития от каменни плочи, като фугите между тях са запълнени с малки камъни или замазки с глина.

Забелязва се предварителна планировка на некропола. Гробовете са на редове и на определено разстояние едни от други. Ориентировката им е изток-запад.

Особено впечатление правят двата зидани гроба. Те са непосредствено един до друг и имат един и същи начин на изграждане и оформяне.

Стените им са зидани от ломени каменни плочи, споени са с хоросан примесен с малки парченца счукана тухла.

Отвътре фугите между редовете са грижливо измазвани с хоросан. Подът не е оформян специално. В единия от тях, източната стена е опушена. Вероятно това е свързано с ритуала "очистване".

Погребенията са чрез трупополагане.

Скелетите са положени по гръб, с ръце покрай тялото или свити върху корема.

Находки или погребални дарове почти липсват. Само в гроб № 3 бе намерена желязна коланна тока и железни нитчета от края на колана.

Начинът на погребване, гробните съоръжения и малкото гробни находки определят некропола като късноантичен (IV - V в.н.е.).

Л. Стайкова (Кюстендил)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ГРАДИЩЕТО" ПРИ С. ДОЛНА ГРАЩИЦА, КЮСТЕНДИЛСКО ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

При изкопни работи за напорен водопровод - обект "НС Конярво - Таваличево" бе прорязан изцяло античен обект в м. "Градището" при с. Долна Гращица, Кюстендилско. Документирана е около една трета част от профилите на механизирания изкоп, дълъг около 150 м и широк 2 - 3 м. Градежите очертават частично плана на помещения, които по откритите фрагменти от керамични съдове се датират от края на трети век до първата половина на шести век.

С цел уточняване на стратиграфията на обекта бе направен сондаж в западния край на изкопа. Достигната бе дълбочина 2,20 м като античният културен пласт не е изчерпан. В стратиграфските профили са очертани две строителни нива. Към първото се отнася и разкритият сектор от укрепителна система. Разчистена е вътрешността на югозападната ъглова кула с ветрилообразна форма и части от куртините на западната и южната крепостни стени. Суперструкцията на кулата и на крепостните стени е изградена в техника опус микстум. Свързващият хоросан има дребни примеси от счукана тухла. Формата на кулата, начинът на градеж и находките са основание за датирането на първото строително ниво в периода от края на III в. - първата половина на IV в. През втория строителен период пред кулата и крепостните стени на фуга е долепена втората стена с дебелина 1,50 м. Откритите фрагменти битова керамика, монети и дребни находки датират втория период в края на V в и началото на VI в. Датировката се подкрепя и от сведенията за строителната дейност по времето на император Юстиниан I.

Разположението на обекта на левия бряг на р. Струма до римския мост, за който съобщава Йордан Иванов, очертава стратегическата му роля на пътя Сердика - Стоби.

М. Чичикова, А. Божкова (София) и Т. Иванов

ПРОУЧВАНЕ НА ТРАКИЙСКАТА ГРОБНИЦА В "ГИНИНА МОГИЛА" ПРИ С. СВЕЩАРИ ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

Главна задача на археологическото проучване през този сезон е свалянето на едкометровия могилен насип над сводовете и около стените на гробницата. Той беше оставен през 1985 г. по указание на НИПК, до изграждане на постоянно защитно покритие над нея. Пръстта на могилния насип е силно сбита. В нея се редуват наслоявания от светлокафява глина, масиви от льос и ивици от древен хумус. Насипът до 1 - 1,20 м над древното ниво е почти чист от културни останки. Изключение прави само югозападната стена на гробницата, където е била оформена рампа, по която са придвижвани материалите необходими при строежа.

Самата гробница лежи върху фундамент от каменни плочи с дебелина от 0,15 до 0,30 м. Монолитната фундаментна подложка, както и връзките между отделните помещения на гробницата показват, че изграждането й е било подчинено на един общ замисъл. Той претърпява само незначителни промени в процеса на строителството.

Градежът на стените е извършен от много добре обработени каменни квадри. При връзките обикновено единият от тях е леко рустициран.

Стъпката при свода на гробната камера е двустъпално оформена като отделните квадри са свързани с железни скоби, споени с олово. Сводовете са изработени от сегментни блокове, полагани върху предварително изграден дървен кофраж.

Фасадните части са много прецизно обработени. Върху южния ъгъл на гробната камера е бил поставен каменен акротерий, с релефна полупалмета.

Наред и с по-дребните археологически материали, върху древното ниво пред страничната камера се откриха и части от инструментариума на древния майстор.

Р. Иванов (София), В. Стоичков (Лом), И. Цветков (Видин)

ТЕРЕННО ОБХОЖДАНЕ НА ДОЛНОДУНАВСКИЯ ЛИМЕС В УЧАСТЪКА МЕЖДУ ДОРТИКУМ И РАЦИАРИЯ

През 1989 г. продължи теренното обхождане на Долнодунавския лимес в участъка между Дортикум и Рациария. Регистрирани са следните обекти:

1. Кастелът Дортикум. Разположен на 3 км западно от пристанището на с. Връв, върху площ от около 50 дка. В западната част на кастела, в профила очертан от свличащия се дунавски бряг, личат части от двукамерна пещ за керамика. Непосредствено на югоизток от южната крепостна стена се наблюдават следи от некропола на Дортикум.

2. Антично укрепление в с. Ново село. Разположено в района на граничния пост върху площ от около 10 дка. В източната част на укреплението се наблюдават останки от пещ за керамика, разрушена от иманярска дейност.

3. Кастелът Флорентиана. Разположен при километричен знак 827 в с. Флорентин върху площ от около 20 дка.

4. Антично укрепление в м. "Уния алба", между с. Ясен и с. Гомотарци, от западната страна на фунията, върху площ от около 10 дка.

5. Антично укрепление при с. Кошава. Разположено в м. "Четацуй" - на 1 км южно от селото върху площ от около 20 дка.

6. Антично укрепление в с. Ботево. Разположено на около 3 км западно от селото.

Изготвена е карта и фотодокументация на обходените обекти. Събран е подемен материал.

В. Стоичков (Лом)

РАЗКОПКИ В АЛМУС

През 1989 г. продължиха разкопките на кастела Алмус. Разкрити са нови 20 м от куртината на западната крепостна стена на кастела.

Продължи проучването на откритата през миналата година сграда. Разкри се част от южната стена на постройката. В съседство с нея се откри керемида с печат на V македонски легион кохорта II. Откритата през миналия сезон тухла със същия печат и новата находка позволяват да се предположи, че сградата е изпълнявала функциите на казарма на споменатото подразделение.

В пластовете от средновековието бе проучена част от сграда, изградена от камъни, вторично употребени от крепостната стена на Алмус. Откритите върху пода на сградата скифат малък модул и пръстен позволяват сградата да се датира във втората половина на XIII век.

Петър Станев

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕОЛИТНА СЕЛИЩНА МОГИЛА САМОВОДЕНЕ ПРЕЗ 1989 ГОДИНА

Завършиха археологическите разкопки в западната част на селищната могила Самоводене в сектори VI и VII.

В целия сондаж в сектори VI и VII приключи проучването на културните напластявания до нивото на стерилния пласт. Снети бяха четири хоризонта от югозападния профил в сектори $\text{VI}^{\text{и}}$ и $\text{VI}^{\text{к}}$. В сектори $\text{VI}^{\text{а}}$ и $\text{VI}^{\text{з}}$ бяха открити четири траншеи с посока север-юг. Те представляват част от субструкция на средненеолитни сгради. В сектор VI и отчасти в сектор VII приключи проучването на вкопаните в стерилния пласт съоръжения с форма на по-големи и по-малки ями и следи от трамбоване по стените. Според нас съоръженията са използувани като вкопани временни жилища. Били са изоставяни след построяването на наземни жилища.

В сектор $\text{VII}^{\text{в}}$ продължи проучването на пещното съоръжение състоящо се от пет пещни камери, две свързващи гърловини (сводове) и една обща горивна камера. Съоръжението се намира в северозападната периферия на селището от края на средния неолит. Заедно с пещите от Лец и Кърча в Олтения в Румъния (среден и късен неолит), това са най-ранните съоръжения от този тип в Централна и Източна Европа използувани за изпичане на керамика. Пещта бе частично консервирана с оглед на цялостната й консервация и експониране през 1990 година.

СЪДЪРЖАНИЕ

стр.

I. ПРАИСТОРИЯ

Н. Сираков (София). Проучвания на палеолита в Карлуковския карст, Ловешка област 5

Иван Гацов (София). Сондажни проучвания в района на гара Лакатник, община Своге през 1989 г. 6

Ст. Иванова (София). Къснопалеолитното находище "Чучура", с. Борино, Средни Родопи 7

Р. Катинчаров (София), Жан-Пол Демул, М. Лихардус (Париж), Ил. Кулов, М. Кулова (Благоевград). Проучване на праисторическото селище край с. Ковачево, Санданско 8

Ст. Чохаджиев (Кюстендил). Проучване на праисторическото селище Ваксево, Кюстендилско през 1989 г. 10

А. Бакъмска (Перник). Разкопки на селищната могила Гълъбник, Радомирска община през 1989 г. 11

Л. Перничева (София). Разкопки на неолитното селище в м. Равен, гр. Белица 11

В. Николов, К. Рогева, Е. Сиракова (София). Разкопки на ранонеолитното селище Слатина (София) 12

В. Николов, Ст. Хилер, М. Кънчев, П. Хьоглингер, Т. Кънчева. Разкопки на селищната могила в Караново, Новозагорско (българо-австрийска експедиция) 13

Я. Бояджиев, Ив. Вайсов (София). Разкопки на обект "Кременица" при с. Тополница през 1989 г. 14

Л. Перничева (София), М. Грембска-Кулова (Благоевград). Разкопки на късноеолитното селище Дамяница, община Сандански 16

Р. Катинчаров, Ян Лихардус, Фр. Бертемес, В. Николов, Ил. Илиев. Разкопки на селищната могила край с. Драма, Ямболско 16

П. Калчев (Стара Загора). Спасителни разкопки на селищната могила в с. Кирилово, Старозагорско 18

А. Радунчева (София), Б. Колева (Пловдив). Разкопки на енеолитния култов център до с. Долнослав, Пловдивско 19

В. Попов (Русе), консултант к.и.н. Т. Иванов (Разград). Археологически разкопки на Русенската селищна могила през 1989 г. 19

СТР

Ил. Ангелова (Търговище). Праисторически некропол "Пчелина" в гр. Омуртаг 21

Т. Шалганова (София), Ст. Чохаджиев (Кюстендил). Енеолитно селище и средновековен некропол в м. "Скалето" - с. Ваксево, Кюстендилско 22

В. Гергов (Плевен). Разкопки на праисторическото селище в м. Редутите при с. Телиш 22

Х. Тодорова (София), Т. Димов (Толбухин). Археологически разкопки на Дуранкулашкото езеро на западния бряг 13

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

В. Илчева. Разкопки на праисторическо селище Хотница-Водопада през 1989 г. 29

А. Йоцова(Видин). Селище от ранната бронзова епоха до с. Градец, Видинско 30

Р. Катинчаров, В Мацанова, Д. Генов (България), Н.Я. Мерперт, Т. Мишина, А. Иванчик (СССР). Българо-съветска експедиция на селищната могила при с. Юнаците, община Пазарджик 30

И. Панайотов, К. Лещаков, Ст. Александров, И. Змейкова, Цв. Попова (София). Спасителни разкопки на селищната могила Гълъбово, в района на Енергийния комплекс "Марица-Изток" 31

И. Панайотов, Ст. Иванова, Х. Вълчанов. Експедиция Рудозем 32

Р. Катинчаров (София), А. Йоцова (Видин). Селище от късната бронзова епоха до с. Балей, Видинско 33

Р. Георгиева (София). Разкопки на Долмен в с. Главан 34

Г. Китов, П. Теодосиев (София), Т. Борисова (Правец). Тракийски могили край селата Калугерово и Равнище в община Правец 35

Г. Китов (София). Могилен некропол край с. Главан, община Гълъбово 35

Г. Китов (София), Б. Маричков (Пловдив). Тракийски могили в община Родопи, Пловдивско 36

М. Димитрова, А. Гоцев (София) Разкопки на тракийско светилище в м. "Бабяшка могила" при с. Бабяк, община Белица 37

Г. Кинев (Търговище). Разкопки на тракийско укрепено място при с. Кралево, Търговищка община 39

СТР.

И. Петров (Хасково). Разкопки на могила № 3 от некропола в местността "Трите чуки" край с. Горски извор, Хасковско през 1989 г. 40

М. Домарадски (София), К. Кисьов (Пловдив). Сондажни проучвания при с. Дуванлии, Пловдивско 41

К. Кисьов (Пловдив). Разкопки при с. В. Левски, община Карлово 41

Д. Гергова, М. Димитрова (София), С. Султова. Спасителни разкопки на тракийската могила в м. Стубел, с. Кълиново, Великотърновско 42

Д. Агре (София). Тракийски могилен некропол в м. "Равнището" край Етрополе 43

А. Божкова (София). Надгробни могили край Самоков 44

Р. Георгиева (София). Разкопки на надгробна могила в с. Староселец,(експедиция "Марица-Изток"). 45

Д. Гергова, А. Балканска (София), Д. Вълчева (Исперих), Ж. Михайлова, Б. Матева. Археологически проучвания в с. Сборяново 46

Т. Тотевски (Троян). Тракийски могилен некропол до Троян 49

М. Домарадски (София). Сондажни проучвания на връх "Острец" при Велинград 50

Ал. Бонев (София), Г. Александров (Михайловград). Разкопки на тракийския култов център в м. Багачина край с. Сталийска махала, Михайловградска област 51

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

В. Велков, Л. Гетов, П. Делев, К. Рабаджиев (София), Н Танчева-Василева, Ил. Илиев, Д Драганов, Г. Рибаров (Ямбол), Д. Николов (Ст. Загора). Разкопки в Кабиле и неговата околност 57

Г. Китов (София), Г. Атанасов (Шумен), З. Странджиев (Нови пазар). Могили край селата Правенци и Избул, община Нови пазар 62

Ж. Величков (Бургас). Археологически проучвания в района на Поморийската гробница 62

З. Каров, М. Мартинова (Пловдив). Спасителни разкопки на северната част на форума на Филипопол 63

М. Мартинова (Пловдив). Спасителни разкопки на ул. Никола Господинов, бл.3 в Пловдив 64

стр.

Л. Слокоска, П. Георгиев, Р. Иванов, К. Вачева, Г. Кабакчиева, Г. Мавров, С. Гошев, Е. Гожева-Крондева, П. Попова (София), И. Църов, П. Владкова, С. Султова (В. Търново), А. Поултер, Дж. Шепърд, А. Робъртс, Т. Карбин, М. Бийч, И. Блейр, И. Грейг, Г. Евънс, Дж. Елдърс (Англия). Никополис ад Иструм 65

Г. Кулов (Кърджали), Г. Нехризов (София). Проучване на надгробна могила в кв. Веселчани, гр. Кърджали 69

К. Шалганов (София). Проучване на римската вила край с. Смочан, Ловешко през 1989 г. 69

А. Николаева (Видин), Антична Бонония 71

Г. Кабакчиева, Р. Иванов, Т. Иванов, Е. Генова, Х. Попова (София), Т. Ковачева, С. Лазарова, М. Аспарухов, П. Бънов (Плевен) Разкопки в Улпия Ескус през 1989 г. 72

И. Църов. Спасителни разкопки "Лесичерски стълб" 75

Ел. Кесякова (Пловдив). За археологическите разкопки през 1989 на обект Форум-Изток-Филипопол 75

Л. Вагалински (София). Спасителни разкопки на крепостната стена на Трансмариска (Тутракан) 76

С. Торбатов, В. Парушев (Толбухин). Проучвания на Градището в м. "Сламата" край с. Дебрене, Добричка община 78

К. Шалганов (София). Проучване на част от антична сграда на кръстовището на ул. "В. Левски" и ул. "Гурко" 80

Т. Ковачева и П. Бънов (Плевен). Разкопки на античната сграда с мозайки при с. Чомаковци, община Червен бряг през 1989 г. 81

П. Балабанов, Е. Дочева, М. Върбанова, М. Балболова, И. Кънев, И. Йосифов (Бургас). Археологически проучвания в резервата "Деултум-Дебелт" 83

К. Калчев (Ст. Загора). Спасителни разкопки в югозападния район на античния некропол на Августа Траяна (Ст. Загора) през 1989 г. 85

Сп. Машов (Враца). Късноантичен кастел и ранновизантийски град Августа при с. Хърлец, община Козлодуй 85

Сп. Машов (Враца). Вила Рустика в м. "Росенеца" при с. Урвене, община Криводол 86

Б. Борисов (Раднево), В. Игнатов(Н.Загора). Спасителни разкопки на ранновизантийско и средновековно селище край с. Караново, Новозагорско 87

стр.

Ал. Димитрова-Милчева, Е. Генчева, Л. Вагалински. Римски военен лагер и ранновизантийски град Нове 88

В. Велков, В. Найденова, Г. Кузманов, А. Николаева, Н. Цветков (България), М. Болини, Д. Джорджети, Д.Ригато (Италия) Разкопки на римския и ранновизантийски град Рациария 92

Н. Бонева (Поморие). Спасителни археологически разкопки в местността "Палеокастро" гр. Поморие 93

Хр. Буюклиев, К. Калчев, Д Янков (Ст. Загора). Спасителни археологически разкопки на късноантичната сграда с мозайки в Ст. Загора през 1989 г. 94

Г. Александров, И. Белятов (Михайловград). Проучване крепостта при с. Еловица 96

В. Божилова, В. Витски (София), Ж. Величков, В. Иванов, Р. Матушиак. Антична резиденция при Костинброд 97

В. Любенова (Перник). Разкопки при махала "Арбанас", Радомир 98

Д. Станчев (Русе). Разкопки в Ятрус 99

М. Боспачиева (Пловдив). Спасителни проучвания на бул. "Л. Димитрова" бл.23 в Пловдив 100

В. Танкова (Пловдив). Спасителни разкопки на ул. "С.Чалъков" № 1а в Пловдив 101

Д.Митова-Джонова (София), С. Лазарова (Плевен). Спасителни разкопки на античния Димум 101

А. Димитрова-Милчева (София), В. Петков, Д. Манджовски (Сандански). Спасителни разкопки на обект "ОбНС" гр. Сандански 103

Д. Димитрова (София), П. Иванов (Враца). Античната, късноантичната и средновековната крепост "Калето" до гр. Мездра 104

Д. Димитрова, К. Шалганов, Д. Бобева, К. Иванов (София). Античен и средновековен некропол около черквата "Св. София". Проучване на две гробници северозападно от черквата. 105

Д. Янков (Ст. Загора). Разкопки на раннохристиянска църква в землището на с. Горно Ново село, Старозагорско 105

Ц. Дражева (Бургас). Разкопки на късноантичната крепост в м. Градището край с. Лозарево, Бургаска област 106

С. Симеонов (Севлиево). Средновековен град "Хоталич" край Севлиево 107

стр.

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ

А. Меламед (София). Проучвания на раннохристиянски и средновековен манастир край с. Нова махала, Баташко 111

И. Щерева (София), М. Радева (Сливен). Ранновизантийската и средновековна крепост в Сливен 111

И. Крайчев (Ямбол). Археологически разкопки и проучвания на късноантичната и средновековна крепост край с. Каравелово, Ямболско 112

Л. Дончева-Петкова (София), С. Торбатов (Толбухин). Разкопки край с. Одърци, Толбухинско 113

Т. Балабанов (Шумен). Разкопки на обект "Кирека" до с. Калугерица, община Каспичан 114

В. Йотов (Толбухин). Ранносредновековен некропол в центъра на с. Хитово, Толбухинско 116

В. Йотов (Толбухин), Г. Атанасов (Силистра). Ранносредновековна крепост "Скала" до с. Кладенци, Тервелско 117

Я. Димитров (Шумен). Спасителни разкопки на некропол пред източната порта на вътрешния град в Плиска 118

М. Лазаров, И. Василчин (Варна). Археологически разкопки на обект "Търговски дом" във Варна 119

М. Лазаров, Ив. Василчин (Варна). Разкопки на обект "Цар Иван Шишман" във Варна 120

П. Георгиев (Шумен). Спасителни проучвания, южно от Голямата базилика в Плиска 121

Р. Рашев (Шумен). Разкопки в дворцовия център в Плиска 122

Р. Рашев (Шумен). Ранносредновековен некропол в с. Караманите, Варненска област 123

Ж. Аладжов (София), П. Петрова (Шумен). Разкопки на обект 40 (комплекс А) във външния град на Плиска 124

С. Станилов (София). Селище югоизточно от вътрешния град на Плиска 124

Л. Дончева (София). Разкопки в южния сектор на западната крепостна стена на Плиска 125

Р. Василев (София). Ранносредновековно селище, североизточно от обект 31, във външния град на Плиска 126

Т. Михайлова, И. Йорданов (Шумен). Административна сграда - вътрешен град на Велики Преслав 127

стр.

С. Бонев (Шумен). Новооткрита представителна сграда във Вътрешния град на Преслав 128

Ст. Витлянов (Шумен). Проучвания на източната крепостна стена на вътрешния град на Преслав през 1990 г. 129

Ст. Витлянов (Шумен). Археологически проучвания на сградата в южния сектор на вътрешния град на Преслав 130

Д. Овчаров, Ж. Аладжов, Н. Овчаров (София). Разкопки на обект "Преславска архиепископия" 132

Ж. Аладжов (София), Ст. Витлянов, Ст. Бонев, Т. Михайлова (Шумен). Почистване на т.нар. трета крепостна стена във Велики Преслав 133

М. Ваклинова, И. Щерева, Е. Ефтимова (София). Велики Преслав. Проучвания югозападно и южно от главните дворцови сгради през 1989 г. 133

В. Нешева, Хр. Бужлиев, Д. Янков (България), Й. Херман, М. Вендел, Г. фон Бюлоф, Б. Бьотгер, Б. Дьоле, Р. Справке, Х. Р.Фитце (ГДР. Разкопки в Карасура 135

Р. Спасов (Кюстендил). Средновековен некропол в гр. Кюстендил 137

Т. Балабанов, Г. Георгиев (Шумен). Разкопки на старобългарски църковен комплекс при с. Черноглавци (община Венец, област Варненска) 137

Ал. Кузов (Варна), К. Попконстантинов (В. Търново), П. Георгиев (Шумен). Разкопки в манастира край с. Равна, Провадийско 139

Ж. Аладжов (София), Ц. Дражева (Бургас), Д. Момчилов (Карнобат). Разкопки на крепостта "Маркели" край Карнобат 140

Д. Топтанов, А. Меламед (София), Г. Абдулов (Панагюрище). Проучвания на средновековната крепост "Красен" край Панагюрище. 141

Б. Борисов (Раднево). Спасителни разкопки на средновековна крепост и селище край с. Искрица, в района на комплекса "Марица-изток" 142

К. Апостолов (Омуртаг). Средновековно селище в местността "Пчелина" край гр. Омуртаг 143

Й. Алексиев, М. Робов (В. Търново), Н. Танчева (Ямбол). Разкопки на култовия център Воден 144

М. Ваклинова (София), В. Танкова (Пловдив). Разкопки на червената черква в Перущица през 1989 г. 145

стр.

В. Нешева, О. Миланова (София), Г. Стоянов (Мелник). Разкопки в Мелник 146

Т. Тотев (Шумен), К. Тотев (В. Търново). Разкопки на манастира "Свети Панталеймон" в Патлейна 148

К. Стефанова (Казанлък). Археологически проучвания на средновековното селище при село Крън, Хасковска област 149

Й. Алексиев, Х. Вачев (В. Търново), Ив. Бъчваров (Г. Оряховица). Разкопки на крепостта "Ряховец" при гр. Горна Оряховица 150

Ат. Милчев (София), К. Койчева (Габрово), П. Димитров (София). Археологически разкопки край село Крамолин (Севлиевска община) 152

Н. Овчаров (София), Г. Кулов (Кърджали). Средновековен скален манастир при рудник "Звездел", Момчилградска община 153

Д. Димитрова (София). Археологическо проучване за конструктивно укрепване на Боянската черква през 1989 г. 154

Х. Вачев (В. Търново). Спасителни разкопки северно от улица "Н. Пиколо" във В. Търново 155

К. Койчева (Габрово). Археологически разкопки в Габрово 156

А. Конаклиев (Търговище). Археологически разкопки на останки от църква и базилика край с. Черковна, Търговищко 158

Н. Овчаров (София), Д. Хаджиева (Кърджали). Средновековен манастир в кв. Веселчани, гр. Кърджали 159

В. Димова (София), Ст. Йорданов (Русе). Археологически разкопки на средновековния град Червен 160

Н. Джамбов (Хисаря). Разкопки на "Аневско кале" край Сопот 161

И. Сотиров, Д. Топтанов, Б. Петрунова (София), А. Салкин (Каварна). Разкопки на нос Чиракман край гр. Каварна 162

Д. Димитрова, К. Рогева (София). Проучване около източната и северната страна на баня Баши Джамия, 1989 г. 164

Н. Овчаров, К. Меламед (София), Д. Хаджиева (Кърджали). Спасителни разкопки в центъра на град Крумовград 165

Р. Морева, Ж. Танкова (Пловдив). Спасителни археологически проучвания в град Пловдив 166

М. Робов (В. Търново). Археологически проучвания в западното подножие на хълма "Момина крепост" във Велико Търново 166

стр.

П. Петрова (Шумен). Ислямски некропол при с. Градище, Шуменско 168

Х. Вачев (В. Търново). Сондажни проучвания на църквата "Св. Атанас" в Горна Оряховица 169

А. Меламед (София) Проучвания на обект "Синагога", Кюстендил 170

К. Меламед (София). Светилище "Св. Иван" - Банско 171

Д. Хаджиева (Кърджали). Разкопки на християнски некропол край с. Боровица, община Ардино 172

Б. Петрунова (София). Ислямски некропол до гр. Карнобат 173

V. АРХЕОЛОГИЧЕСКА КАРТА НА БЪЛГАРИЯ

М. Лазаров (Варна). Подводни археологически проучвания в залива на нос "Св. Атанас" край гр. Бяла 177

В. Велков, В. Найденова, Б. Димитров (София). Подводни проучвания по южното Черноморие 177

И. Карайотов (Бургас). Подводни археологически проучвания в залива пред устието на Ропотамо през 1989 г. 178

К. Кисьов (Пловдив). Теренни обхождания и сондажи в Родопите 179

Г. Нехризов, Ж. Величков (София). Теренни обхождания и сондажи в община Стамболово, Хасковска област 180

Г. Кулов, Г. Нехризов, Ж. Величков (София). Теренни обхождания и сондажи в община Крумовград, Хасковска област 181

С. Лисицов (София). Теренни обхождания в Бургаска, Варненска и Софийска област 182

М. Домарадски (София), М. Тонкова, В. Кин, К. Господинов. Разкопки и теренни обхождания в община Септември 184

РЕЗЮМЕТА ПОСТЪПИЛИ СЛЕД СРОКА

П.Делев, А. Божкова, Д. Агре (София. Разкопки на надгробни могили в община Етрополе 189

А. Салкин, Д. Топтанов. Проучвания в археологически резерват "Яйла" 189

А. Салкин, П. Даскалов. Подводна археологическа експедиция "Калиакра-89" 189

Люба Огненова-Маринова(София), Жана Чимбулева, Димо Кожухаров (Несебър). Подводни проучвания в акваторията на Несебър 190

стр.

Ж. Чимбулева. Редовни археологически проучвания – Несебър'89 191

Р. Поборникова. Археологическо проучване в средновековната църква "Свети Илия" и прилежащия й двор – кв. Илиянци, София 192

Стефка Ангелова, Людмила Дончева-Петкова (София). Разкопки на ранносредновековен некропол при с. Топола, община Каварна през 1989 година 192

В. Димова, Б. Димитров, Кр. Капелкова, Ив. Петрински (София). Разкопки в манастира "Св. Иван Предтеча" при Созопол 194

Димитър Янков (Стара Загора). Разкопки на раннохристиянска църква в землището на село Горно ново село, Старозагорско 195

Л. Стайкова (Кюстендил). Спасителни разкопки на тракийска надгробна могила при с. Долна Козница, Кюстендилско 196

Мария Йосифова, Ана Балканска (София), Георги Радичков (Каварна). Археологически проучвания на Калиакра 197

К. Маджаров, М. Маджаров (Хисар). Разкопки в Диоклецианопол 198

Митко Маджаров (Хисар). Късноантично укрепено селище край град Сопот 199

Георги Атанасов Атанасов. Разкопки на комплекса за битова керамика при с. Мадара 201

Ан. Ангелов (Девня). Спасителни разкопки в м. "Табия" при град Девня 202

Иван Симеонов Иванов (Варна). Археологически проучвания в ранноенеолитно селище в м. "Корията" край Суворово, Варненско 202

Л. Огненова-Маринова. Археологически проучвания на обект "Тракийска порта" в Несебър 203

Юлия Божинова. Спасителни разкопки в м. "Тумбите" с. Долен, Софийска област 203

Л. Стайкова (Кюстендил). Спасителни разкопки на обект "Градището" при с. Долна Гращица, Кюстендилско през 1989 година 205

М. Чичикова, А. Божкова (София) и Т. Иванов. Проучване на Тракийската гробница в "Гинина могила" при с. Свещари през 1989 година 206

стр.

Р. Иванов (София), В. Стоичков (Лом). Н. Цветков (Видин). Теренно обхождане на долнодунавския лимес в участъка между Дортикум и Рациария 207

В. Стоичков (Лом). Разкопки в Алмус 208

П. Станев. Археологически проучвания на неолитна селищна могила Самоводене през 1989 година 209